

Vilniaus universiteto
Komunikacijos fakulteto
Informacijos ir komunikacijos katedra

Gerardas Petrauskas,
Tarptautinės komunikacijos magistrantūros studijų programos studentas

ŽIV/AIDS PROBLEMATIKA ŽINIASKLAIDOJE
Magistro darbas

Vadovė doc. dr. Renata Matkevičienė

Vilnius, 2010

Magistro darbo lydraštis

Pildo magistro baigiamojo darbo autorius

_____
GERARDAS PETRAUSKAS

(magistro baigiamojo darbo autoriaus vardas, pavardė)

_____
ŽIV/AIDS PROBLEMATIKA ŽINIASKLAIDOJE

(magistro baigiamojo darbo pavadinimas lietuvių kalba)

_____
HIV/AIDS COVERAGE IN MASS MEDIA

(magistro baigiamojo darbo pavadinimas anglų kalba)

Patvirtinu, kad magistro baigiamasis darbas parašytas savarankiškai, nepažeidžiant kitiems asmenims priklausančių autorių teisių, visas baigiamasis magistro darbas ar jo dalis nebuvo panaudotas kitose aukštosiose mokyklose.

_____
(magistro baigiamojo darbo autoriaus parašas)

Sutinku, kad magistro baigiamasis darbas būtų naudojamas neatlygintinai 5 metus Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto studijų procese.

_____
(magistro baigiamojo darbo autoriaus parašas)

Pildo magistro baigiamojo darbo vadovas

Magistro baigiamąjį darbą ginti _____

(įrašyti – leidžiu arba neleidžiu)

_____
(data)

_____
(magistro baigiamojo darbo vadovo parašas)

Pildo katedros, kuriojančios studijų programą, reikalų tvarkytoja

Magistro baigiamasis darbas įregistruotas

_____
(katedros, kuriojančios studijų programą, pavadinimas)

_____
(data)

_____
(katedros reikalų tvarkytojos parašas)

Pildo katedros, kuriojančios studijų programą, vadovas

Recenzentu skiriu _____

(recenzento vardas, pavardė)

_____
(data)

_____
(katedros vadovo parašas)

Pildo recenzentas

Darbą recenzuoti gavau.

_____
(data)

_____
(recenzento parašas)

Pe 233

ŽIV/AIDS problematika žiniasklaidoje: magistro darbas / Gerardas Petrauskas; mokslinė vadovė Renata Matkevičienė; Vilniaus universitetas. Komunikacijos fakultetas. Informacijos ir komunikacijos katedra. – Vilnius, 2010. – 71, [44] lap.: 7 lent. – Mašinr. – Santr. angl. – Bibliogr.: lap. 65–69 (55 pavad.).

UDK 616.98:070

Reikšminiai žodžiai: *ŽIV/AIDS, žiniasklaida, problematika.*

Magistro darbo objektas – ŽIV/AIDS problematika žiniasklaidoje. Darbo tikslas – ištirti ir nustatyti ŽIV/AIDS problematikos nagrinėjimo žiniasklaidoje ypatumus. Darbo uždaviniai: atskleisti ŽIV/AIDS problematikos, kontrolės ir prevencijos sąsają; ištirti žiniasklaidos vaidmenį pateikiant ŽIV/AIDS problematiką, jos įtaką visuomenės nuomonei ir informacijos sklaidai; išnagrinėti ŽIV/AIDS problematikos pateikimo Lietuvos žiniasklaidoje tendencijas; išanalizuoti ir palyginti ŽIV/AIDS problematikos nagrinėjimo žiniasklaidoje privalumus ir trūkumus, remiantis ŽIV/AIDS srities specialistų nuomone.

Išanalizavus mokslinę literatūrą, atlikus ŽIV/AIDS problematikos nagrinėjimo žiniasklaidoje tyrimą remiantis kiekybinės turinio analizės ir kokybinio ekspertų interviu metodais, teigtina – ŽIV/AIDS problematika, kontrolė ir prevencija yra glaudžiai susiję dalykai ir reikia bendro vientiso požiūrio į jų sprendimą.

Žiniasklaidos funkcijų ir poveikio galimybių apžvalga rodo, kad žiniasklaida turi svarbų vaidmenį ir įtaką epidemijos prevencijai bei ligos paplitimui mažinti, tuo pačiu galima išvelgti jos potencialą reikšmingai sustiprinti savo vaidmenį sprendžiant su ŽIV/AIDS susijusias problemas.

Žiniasklaida atlieka svarbų daugialypį vaidmenį nušviečiant ŽIV/AIDS problematiką – tai yra žiniasklaida ne tik atspindi trupalaikį ir planuojamą poveikį turinčią informaciją bet ir linkusi domėtis ir gilintis į ŽIV/AIDS problematiką, prisidėti prie ŽIV/AIDS prevencijos siekių įgyvendinimo, įtakoti visuomenės grupių socializacijos procesus, padėti „apsibrėžti realybę“, pažintinius aspektus, kas yra pasiekama žinant jos įtaką visuomenės nuomonei.

Žiniasklaida, veikianti kaip svarbus socializacijos proceso agentas, yra linkusi įtakoti ilgalaikius poveikio efektus, prisidėti formuojant visuomenės nuostatas ŽIV/AIDS ligos supratimo, rizikos grupių ar rizikingo elgesio atžvilgiu, kad jos būtų labiau objektyvios ir adekvačios ŽIV/AIDS prevencijos kontekste, taip pat skatinant rizikos grupių gyvenimo vertybių perkainojimą.

Žiniasklaida turi neišnaudotą potencialą būti tarpininke išsakant ŽIV/AIDS paveiktų žmonių nuomonę, problemas ir lūkesčius, kurie šiuo metu nėra pakankamai išgirsti. Aktyvus žiniasklaidos

tarpininkavimas padedantis visuomenei ir šiai grupei vieniems kitus geriau suprasti mažintų išankstinį neigiamą požiūrį, nusistatymą ir šios grupės izoliaciją. Tai įtakotų neplanuotus ilgalaikius poveikius ir teigiamus pokyčius.

Sėkmingo visuomenės švietimo apie ŽIV/AIDS siekiams įgyvendinti būtų svarbu ir reikšminga, jog žiniasklaida vykdytų ne tik informacijos teikimo funkciją, bet ir šiai problematikai nagrinėti svarbias edukacinę, prevencinę ir advokatavimo funkcijas.

ŽIV/AIDS problematikos pateikimo įvairių šalių žiniasklaidoje trūkumai ir privalumai priklauso nuo konkrečių prevencijos tikslų, žiniasklaidos domėjimosi šia problematika intensyvumo, ŽIV/AIDS problemų aktualumo konkrečiai šaliai. Tačiau norint išvengti užsikrėtimo ŽIV infekcija atvejų gausėjimo, būtina reguliariai ir tikslingai šviesti visuomenę, nei paskui vykdyti tretinę prevenciją – skirti žmogiškuosius ir materialinius išteklius AIDS pacientams gydyti.

Atlikta ŽIV/AIDS problematikos pateikimo Lietuvos žiniasklaidoje tendencijų analizė leidžia teigti, kad Lietuvoje kaip ir kitose šalyse problematikos nagrinėjime dominuoja informacijos perdavimas, o šviečiamąją ir auklėjamąją reikšmę turinčių darbų yra mažiau. Žurnalistai labiau domisi asmeninėmis gyvenančiųjų su ŽIV ir AIDS gyvenimo istorijomis, o tai nėra gerai ir profesionalu kai kitos ŽIV/AIDS problematikos aktualios temos, reikšmingi prevencijos pasiekimai paliekami antrame plane. Nepakankamas ir socialinės vaizdo reklamos kūrimas bei platinimas per žiniasklaidą. O tai turėtų būti vienas iš pagrindinių prevencinės veiklos prioritetų.

Tad atsižvelgus į atlikto tyrimo rezultatus, kad efektyviausi ir įtaigiausi žiniasklaidos vartotojui žurnalistų darbai yra tiesioginės diskusijų laidos, galima teigti, jog būtina pasinaudoti televizijos pranašumu ir skatinti kurti daugiau ir įvairesnių žiniasklaidos darbų per televiziją ar demonstruoti užsienio šalių parengtą produkciją.

Kolektyvinis ir profesionaliai planuojamas informacijos skleidimas yra efektyviausias būdas skatinti rizikingo elgesio keitimą į saugesnį, todėl svarbu ir tikslinga kurti žiniasklaidos informacines kampanijas, bendradarbiavimo su žiniasklaida modelius.

Atlikto tyrimo analizė rodo, kad žiniasklaida nepakankamai išsamiai, kompetentingai ir profesionaliai atskleidžia ir perteikia ŽIV/AIDS problematiką visuomenei. Tai leidžia daryti išvadą, kad profesionalus ŽIV/AIDS problematikos nagrinėjimas žiniasklaidoje priklauso nuo visa apimančio kompleksinio požiūrio – nuo žiniasklaidos, suinteresuotų institucijų ir visuomenės grupių efektyvaus bendradarbiavimo siekiant daryti įtaką tikslingos informacijos apie ŽIV/AIDS sklaidai per žiniasklaidos priemones.

Magistro darbas gali būti naudingas žiniasklaidos atstovams, ŽIV/AIDS srityje dirbančių institucijų specialistams ir visiems besidomintiems ŽIV/AIDS problematika.

TURINYS

ĮVADAS.....	6
1. ŽINIASKLAIDOS REIKŠMĖ ŽIV/AIDS PREVENCIJAI.....	11
1.1. ŽIV/AIDS problematika, kontrolė ir prevencija.....	11
1.1.1. ŽIV/AIDS problematika, skirtingas epidemijos paplitimas.....	11
1.1.2. ŽIV/AIDS kontrolė.....	13
1.1.3. Sėkmingos ŽIV/AIDS prevencijos prielaidos ir veiklos modeliai.....	13
1.2. Žiniasklaidos vaidmuo pateikiant ŽIV/AIDS problematiką.....	15
1.2.1. Žiniasklaidos funkcijos.....	16
1.2.2. Žiniasklaidos poveikis visuomenei (efektų įvairovė).....	18
1.2.3. Žiniasklaidos įtaka informacijos sklaidai.....	23
1.3. Teorinės dalies apibendrinimas.....	24
2. ŽIV/AIDS PROBLEMATIKOS NAGRINĖJIMO ŽINIASKLAIDOJE TYRIMAS.....	25
2.1. Mokslinis analizuojamos problemos ištirtumas.....	25
2.2. Tyrimo įvadas.....	29
2.2.1. Turinio analizės metodo samprata ir parengiamieji jo naudojimo etapai.....	31
2.2.2. Ekspertų interviu metodo samprata ir parengiamieji jo naudojimo etapai.....	33
2.3. Kiekybinės turinio analizės rezultatai.....	39
2.3.1. Straipsnių imtis, pateikimas, autorystė ir publikavimo data.....	39
2.3.2. Straipsnių antraštės.....	41
2.3.3. Straipsnių struktūra ir tematika.....	42
2.3.4. Straipsnių pobūdis pagal atliekamas funkcijas.....	44
2.4. Kiekybinės turinio analizės rezultatų apibendrinimas.....	47
2.5. Kokybinės ekspertu interviu analizės atsakymų į klausimus apibendrinimai.....	48
2.5.1. Kas žurnalistus labiausiai domina iš ŽIV/AIDS problematikos.....	48
2.5.2. ŽIV/AIDS problematikos pateikimo tendencijos.....	49
2.5.3. ŽIV/AIDS problematiką nagrinėjančių darbų pobūdis.....	51
2.5.4. Žurnalistų įtakojimas ir skatinimas kurti ŽIV/AIDS problematikos temomis.....	53
2.5.5. Visuomenės lūkesčiai žiniasklaidai.....	56
2.6. Tyrimo išvados.....	59
2.7. Tyrimo rekomendacijos.....	60
IŠVADOS.....	62
Bibliografinių nuorodų sąrašas.....	65
HIV/AIDS coverage in mass media (summary).....	70
Priedas. Lietuvos ir Latvijos ekspertų atsakymai į interviu klausimus.....	72

IVADAS

Darbo temos ir tyrimo aktualumas

Dėl savo svarbos žmonių gyvenime žiniasklaida turi neprilygstamą galimybę informuoti ir šviesti plačiąją visuomenę. Visame pasaulyje atliktuose tyrimuose teigiama, kad dauguma žmonių žiniasklaidą įvardija kaip pagrindinį informacijos apie ŽIV/AIDS šaltinį.

Svarbu pasiekti tuos žmones, kurių ŽIV statusas yra neigiamas, ir paskatinti juos išlaikyti šį statusą, taip pat palaikyti tuos, kurie infekuoti ŽIV, ir primygtinai raginti juos būti atsargius, kad neplatintų viruso ir išlaikytų visaverčio gyvenimo viltį, ir apskritai šviesti visuomenę, kad ji prisidėtų prie ŽIV/AIDS prevencijos ir įtakotų veiksmingą jos valdymą.

Žiniasklaida, pateikdama teisingą informaciją apie AIDS plitimo būdus, epideminę situaciją, aiškindama apie gresiantį pavojų, gali padėti visuomenei ir kiekvienam jos nariui išvengti nelaimės. Tad pagrindinis informavimo apie ŽIV/AIDS problemą per žiniasklaidą tikslas – *ne tik pateikti tikslią informaciją, bet ir veikti elgesio keitimo kryptimi* (Čaplinskas, et al., 2007, p. 4).

Pasaulio sveikatos organizacija atkreipia žurnalistų dėmesį į tris pagrindinius principus nušviečiant ŽIV/AIDS problemą – teikiant tikslią ir objektyvią informaciją apie ŽIV/AIDS, kelti visuomenės švietimo lygį; vengti ŽIV infekuotųjų ir AIDS ligonių niekinimo ir diskriminacijos; palaikyti ir kontroliuoti vyriausybės ir visuomenės pastangas siekiant šių tikslų (*HIV*, 1993).

2001 metų birželį JT Generalinės asamblėjos specialiojoje sesijoje, skirtoje ŽIV/AIDS, buvo konstatuota, kad *žiniasklaida turi galimybę sukurti plataus masto supratimą apie ŽIV/AIDS, skatinti teigiamą požiūrį į žmones, gyvenančius su ŽIV/AIDS, ir daryti įtaką žmonėms keičiant jų rizikingą elgesį, kuris daro juos neapsaugotus nuo infekcijos. Ji turi pagrindinį vaidmenį kovojant su AIDS. Būtent švietimas yra vakcina nuo AIDS* (Singh, 2006).

Nors yra geros praktikos pavyzdžių ir labai sėkmingų kampanijų, apskritai AIDS epidemijos nušvietimas žiniasklaidoje nėra pakankamas, kad visuomenė būtų tikslingai ir nuolat informuojama. *Vis dar yra milijonai žmonių, niekada negirdėjusių apie AIDS, ir daug daugiau tokių, kurie yra susidarę klaidingą nuomonę apie ligą ir požiūrį* (Getting, 2005).

Problemų atsiranda, kai žiniasklaidos atstovai, kurdami ŽIV/AIDS tematika, pradeda ieškoti sensacingų ar neįprastų dalykų, siekdami sulaukti didesnio visuomenės dėmesio. Tai gali sustiprinti neigiamas nuostatas į problemą apskritai ir į ŽIV/AIDS paveiktus žmones.

Bauginami straipsnių pavadinimai visuomenei kelia baimę, o sergantiems – nevilgtį. Įvairūs informacijos netikslumai neskatina rūpintis savo ir kitų sveikata, formuoja požiūrį, kad AIDS – nereali liga, kuri gali paliesti tik tam tikras visuomenės grupes.

Lietuvos žiniasklaida savo požiūrį į AIDS keitė panašiai kaip ir visame pasaulyje. *Iš pradžių ši liga buvo traktuojama kaip netikėtas įvykis, sensacija, vėliau – tik rizikos grupes liečiantis dalykas ir pamažu atėjo supratimas, kad tai visos visuomenės medicininė, socialinė, ekonominė problema, kad AIDS – elgesio liga* (Čaplinskas, et al., 2004).

Tad svarbu ištirti – ar išsamiai, kompetentingai ir profesionaliai žiniasklaida atskleidžia ir perteikia ŽIV/AIDS problematiką visuomenei – ne tik pateikia tikslią informaciją, bet ir įtakoja rizikingo elgesio kitimą į saugesnį.

Šio darbo ir tyrimo išvados bei rekomendacijos pateikiamos siekiant atkreipti žiniasklaidos atstovų ir ŽIV/AIDS prevencijos srityje dirbančių institucijų specialistų dėmesį į susiformavusias ŽIV/AIDS problematikos pateikimo žiniasklaidoje tendencijas – ką reikėtų keisti, ką tobulinti, o ką palikti atskleidžiant šią problematiką visuomenei.

Darbo naujumas

Iki šiol atlikta keletas ŽIV/AIDS problematiką Lietuvos žiniasklaidoje tiriančių darbų, kuriuose nagrinėjami šios problematikos pateikimo atskirose žiniasklaidos priemonėse aspektai arba tendencijos iki 1992 metų.

Pasaulio praktikoje yra mokslinių darbų, nagrinėjančių konkrečios šalies ŽIV/AIDS problematikos pateikimą tos šalies žiniasklaidoje. Dažniausiai apsiribojama vienu ar kelių metų pagrindinių spaudos leidinių publikacijų kiekybiniais turinio analizės tyrimais. Tačiau reta mokslinių darbų, kur šiai temai atskleisti pasitelkiami ir kiti, kokybiniai metodai, kurių dėka į tiriamą problematiką galima pažvelgti giliau ir visapusiškiau, ar lyginamas kelių šalių ŽIV/AIDS problematikos pateikimas žiniasklaidoje.

Šiame darbe (pirmą kartą Lietuvoje) nagrinėjamas ir apibendrinamas ŽIV/AIDS problematikos pateikimas žiniasklaidoje, žiniasklaidos ir ŽIV/AIDS prevenciją kurujančių institucijų bendradarbiavimas šioje srityje ir žiniasklaidos svarba vykdant ŽIV/AIDS prevenciją. Taip pat palyginamas šios problematikos nagrinėjimas Lietuvos ir Latvijos žiniasklaidoje, atskleidžiamos skirtybės ir panašumai.

Temos istoriografija

Dauguma autorių, rašiusių ŽIV/AIDS ir susijusiomis temomis, yra ŽIV/AIDS specialistai, turintys daugiametę bendravimo su žiniasklaida patirtį. Tai – S. Bertozzi, S. Čaplinskas, I. Čaplinskienė, F. M. Elkamel, J. Naidoo, I. Papparde, J. Singh, L. Stonienė, K. Wambui ir kt. Jų darbuose skiriama dėmesio darbui su žiniasklaida, gvildenamas ŽIV/AIDS problematikos pateikimas visuomenei. Iš tokių mokslinių darbų, kaip antai: „*AIDS tema Lietuvos spaudoje*“ (Šimkus, 1992), „*AIDS tema audiovizualinėje žurnalistikoje*“ (Butkevičius, 1992), „*Žiniasklaidos*

nuostatos ŽIV ir narkomanų požiūriu“ (Žebelovič, 2004), „Straipsnių ŽIV/AIDS tema pateikimo Lietuvos dienraščiuose įvairovė: informacinis-prevencinis ir informacinis-pramoginis aspektai“ (VDU studentų tyrimas, 2004) galima susidaryti realų vaizdą apie to meto spausdintinėje, internetinėje, audiovizualinėje žiniasklaidoje nagrinėjamos problematikos ypatumus ir trūkumus ir apibendrinus daryti išvadą, kad žiniasklaida anksčiau nepakankamai profesionaliai ir tikslingai atskleisdavo bei nagrinėdavo ŽIV/AIDS problematiką, darydavo esminių konfidencialumo ir etikos pažeidimo klaidų. Tai patvirtina tyrimas „Visuomenės nuostatos į ŽIV/AIDS“ (Baltijos tyrimai, 2003), kurio išvadose teigiama, kad, nepaisant gerėjančio visuomenės informuotumo apie ŽIV/AIDS, gyventojai tuo metu vis dar stigmatizavo ŽIV/AIDS paveiktus asmenis, nes žiniasklaidos platinamos istorijos dažniausiai buvo pateikiamos neigiamos informacijos kontekste.

Latvijos specialistų rašytuose ar prisidėjus rengiant moksliniuose darbuose: „*Media Study for news on HIV/AIDS in 2004 in Latvia*“ (Paparde, 2004), „*HIV/AIDS and migration in European printed media, An analysis of daily newspapers*“ (Del Amo, et al., 2006) atskleidžiamas ŽIV/AIDS problematikos pateikimas Latvijos spaudoje, straipsnių struktūra ir pobūdis, pabrėžiama, kad Latvijos žiniasklaida 2004 metais mažai prisidėjo prie ŽIV/AIDS ligos prevencijos, o rašydavo tik apie tas su šia problematika susijusias problemas, kurios jau tapdavo aktualios ir grėsmingos Latvijos visuomenei, pavyzdžiui, AIDS atvejų Latvijoje didėjimas dėl narkotikų iš šalių kaimynių plitimo ar migrantų antplūdžio. Europos masto tyrime, nagrinėjant straipsnius, susijusius su ŽIV/AIDS paveiktomis tikslinėms grupėms: migrantais ir etninėmis mažumomis (tyrimą Latvijoje kuravo NVO „DIA+LOGS“ vadovė R. Kaupe), buvo kreipiamas dėmesys į stigmatos, diskriminacijos ir konfidencialumo klausimus, kokią tai turi įtaką plačiosios visuomenės požiūriui į tas grupes. Išvadose pateikiami šių problemų sprendimo būdai.

Kitų šalių, ypač Afrikos žemyno, moksliniai darbai: „*The coverage of HIV/AIDS in Namibian media: a content analysis study*“ (Mchombu, 2000), „*The Zambian newspapers and AIDS*“ (Kasoma, 2000), „*Media coverage of HIV/AIDS and TB issues in Ethiopia – Challenges and opportunities. Contents analysis on selected newspapers*“ (PIEA, 2009), „*Mass media and HIV/AIDS survey in Bosnia and Herzegovina*“ (IOM, 2006), nagrinėjantys šią problematiką, siejami su konkrečios šalies ypatumais, arba nagrinėja globalias šios problematikos pateikimo tendencijas, kaip antai: „*Can mass media prevent AIDS: the need for well planned behaviour change communication programmes*“ (Elkamel, 1996), kuriame pabrėžiamas būtinas šalių valstybės institucijų ir nevyriausybinų organizacijų dialogas su žiniasklaida siekiant informuoti ir šviesti visuomenę, daryti įtaką ŽIV/AIDS prevencijai ir ligos plitimui.

Svarbios informacijos apie žiniasklaidos vaidmenį ŽIV/AIDS prevencijoje pateikiama taptautinių organizacijų, tokių kaip antai: Jungtinių Tautų AIDS programa (UNAIDS), Pasaulio

sveikatos organizacija (PSO), Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacija (UNESCO) ir kt., ataskaitose ir rekomendacijose.

Atliekant tyrimą remtasi A. Balčytės, L. Bielinio, K. D. Bailey, J. Fiske'as, D. Giles'o, V. Gudonienės, L. A. Guion, K. Kardelio, I. Liubikienės, N. Mack et. al., D. McQuail'o, E. Murphy, A. Nugaraitės, P. Neale, R. Tidikio vadovėliais ir kita metodine medžiaga.

Darbo hipotezė

Profesionalus ŽIV/AIDS problematikos nagrinėjimas žiniasklaidoje priklauso nuo visa apimančio kompleksinio požiūrio – ne tik nuo žiniasklaidos skiriamo dėmesio ir galimybių, bet ir nuo suinteresuotų institucijų ir visuomenės grupių efektyvaus bendradarbiavimo su ja siekiant daryti įtaką tikslingos informacijos apie ŽIV/AIDS sklaidai per žiniasklaidos priemones.

Darbo objektas – ŽIV/AIDS problematika žiniasklaidoje.

Darbo tikslas – ištirti ir nustatyti ŽIV/AIDS problematikos nagrinėjimo žiniasklaidoje ypatumus.

Darbo uždaviniai

1. Atskleisti ŽIV/AIDS problematikos, kontrolės ir prevencijos sąsają.
2. Ištirti žiniasklaidos vaidmenį pateikiant ŽIV/AIDS problematiką, jos įtaką visuomenės nuomonei ir informacijos sklaidai.
3. Išnagrinėti ŽIV/AIDS problematikos pateikimo Lietuvos žiniasklaidoje tendencijas.
4. Išanalizuoti ir palyginti ŽIV/AIDS problematikos nagrinėjimo žiniasklaidoje privalumus ir trūkumus, remiantis ŽIV/AIDS srities specialistų nuomone.

Tyrimo metodologija

Tiriant ŽIV/AIDS problematikos pateikimą žiniasklaidoje naudojami empiriniai tyrimo metodai – *kiekybinė turinio analizė*, kurią atlikus galima gauti objektyvių, patikimų ir reprezentatyvių empirinių duomenų apie problematikos gvildenimo tendencijas Lietuvos spausdintinėje ir internetinėje žiniasklaidoje ir remiantis gautomis išvadomis formuluoti atvirus klausimus ekspertams; bei *ekspertų pusiau struktūruotas interviu*, kurio metu pateikiama ilgametę darbo ŽIV/AIDS srityje patirtį turinčių ekspertų kompetentinga nuomonė apie ŽIV/AIDS problematikos pateikimą žiniasklaidoje, jų pastabos, lūkesčiai ir turinio analizės tyrimo išvadų komentarai. Šio kokybinio metodo pasirinkimas leidžia susidaryti įvairesnę problematikos pateikimo vaizdą bei atskleisti trūkumus ir pranašumus. Rašant tyrimo išvadas ir rekomendacijas

pasitelkti teoriniai tyrimo metodai – *dedukcija, indukcija, ekstrapoliacija, palyginimas*, kurie padeda analizuoti rezultatus ir juos apibendrinti. Dedukcijos metodu iš bendrų teiginių galima daryti siauresnes išvadas; indukcijos metodas padeda apibendrinti atskirus teiginius ir požymius ir formuluoti išvadas; induktyvinė ekstrapoliacija leidžia vienos reiškinių dalies tyrimo išvadą perkelti ir taikyti kitai reiškinių daliai paaiškinti, o palyginimas padeda sugretinti tiriamus reiškinius: nustatyti reiškinių kiekybines, kokybines charakteristikas, konstruoti analogijas ir klasifikacijas.

Darbo struktūra

Darbą sudaro įvadas, pagrindinė dalis, susidedanti iš dviejų skyrių, išvados ir rekomendacijos, bibliografinių nuorodų sąrašas ir priedas.

Pagrindinės dalies pirmame skyriuje atskleidžiama ŽIV/AIDS problematikos, kontrolės ir prevencijos sąsaja ir žiniasklaidos vaidmuo pateikiant ŽIV/AIDS problematiką, jos įtaka visuomenės nuomonei ir informacijos sklaidai. Antrame skyriuje pateikiamas ŽIV/AIDS problematikos nagrinėjimo žiniasklaidoje tyrimas ir jo rezultatai.

Mokslinė ir praktinė darbo vertė

Šis darbas atskleidžia, kokio pobūdžio, struktūros ir tematikos laidos bei straipsniai vyrauja gvildenant ŽIV/AIDS problematiką Lietuvos ir Latvijos žiniasklaidoje, taip pat lyginant su kitomis šalimis. Kaip profesionaliai ir efektyviai reikėtų teikti ir nagrinėti problematiką. Kas yra gerai, ką reikėtų keisti ar tobulinti, kad žiniasklaidos vaidmuo ŽIV/AIDS prevencijoje būtų svarus ir veiksmingas.

Šis darbas aktualus socialiniu ir praktiniu požiūriu, nes teikia rekomendacijų žurnalistams ir ŽIV/AIDS srityje dirbančių institucijų specialistams, kaip atskleisti ir pateikti ŽIV/AIDS problematiką žiniasklaidos priemonėse, kad būtų skatinamas visuomenės narių elgesio kitimas į saugesnį, kokią patirtį perimti iš šalių kaimynių ŽIV/AIDS srities specialistų ir žiniasklaidos atstovų bei ką jiems pasiūlyti, kad ŽIV/AIDS prevencija padedant žiniasklaidai būtų efektyvesnė nei iki šiol.

1. ŽINIASKLAIDOS REIKŠMĖ ŽIV/AIDS PREVENCIJAI

1.1. ŽIV/AIDS problematika, kontrolė ir prevencija

ŽIV infekcija ir AIDS liga yra sudėtinga ne tik medicinos, bet ir socialinė problema, nes pagrindiniai viruso plitimo keliai – narkotikų vartojimas ir nesaugūs lytiniai santykiai – visuomenėje siejami su tam tikru daugumos smerkiamu rizikingu elgesiu ir gyvenimo būdu.

ŽIV/AIDS problematika – tai su ŽIV infekcijos ir AIDS ligos plitimu ir jo mažinimu, prevencija ir gydymu, visuomenės ir ypač tikslinių grupių švietimu, su jų stigmatizacija ir diskriminacija susijusių problemų ir neišspręstų uždavinių visuma. Problemos paprastai suponuoja ir jų sprendimo galimybes. Tam tikslui kuriami teoriniai modeliai, pagrįsti mokslinėmis ir praktinėmis žiniomis, rengiamos nacionalinės AIDS prevencijos programos, nustatomi prevencinės veiklos prioritetai.

Konkrečios šalies ŽIV infekcijos kontrolė sietina su nacionalinių ŽIV/AIDS prevencijos programų, kurios apibrėžia teisingos informacijos apie ŽIV/AIDS sklaidos ypatumus, kūrimu ar pritaikymu siekiant užkirsti kelią infekcijai plisti, propaguoti saugesnius lytinius santykius, vykdyti žalos mažinimo programas tarp rizikos grupių ir ugdyti žmonių gebėjimus priimti gyvybiškai svarbius savo elgsenai sprendimus.

ŽIV/AIDS prevencija sietina su rizikos veiksnių, turinčių įtakos ligai plisti, identifikavimu ir mažinimu, pagrindinis jos tikslas – mažinti ligos plitimą ir jos sukeltas pasekmes.

Mesti iššukį nesaugaus sekso normoms – o tai yra ŽIV prevencijos pagrindas – niekada nebuvo užduotis, palikta vien žmonėms su baltais chalatais. Mums reikia gydytojų ir slaugytojų, kurie galėtų teikti efektyvias gydymo paslaugas, tačiau kai kalbama apie ŽIV prevenciją, daugiau gyvybių bus išsaugota su žurnalistų, dvasininkų, mokytojų ir politikų pagalba – teigia Peter Piot, generalinis UNAIDS organizacijos direktorius (HIV/AIDS, 2006).

1.1.1. ŽIV/AIDS problematika, skirtingas epidemijos paplitimas

ŽIV/AIDS problematika sietina su viruso paplitimu ir jo neigiamu poveikiu visuomenei ar kuriai nors jos grupei.

Kaip teigiama 2009 metų UNAIDS ataskaitoje, 2008 metais gyvenančių su ŽIV žmonių pasaulyje buvo 33,4 milijono. Iš jų – 15,7 milijono moterų ir 2,1 milijono vaikų iki 15 metų.

Vien 2008 metais šiuo virusu užsikrėtė 2,7 milijono pasaulio gyventojų. Absoliutus 2008 metų gyvenančiųjų su ŽIV skaičius 20 procentų viršijo analogišką skaičių 2000 metais, o viruso paplitimo rodiklis buvo keturis kartus aukštesnis, palyginti su 1990 metų duomenimis (*AIDS*, 2009).

2009 metais Lietuvoje diagnozuota 180 užsikrėtimo ŽIV atvejų, o tai beveik dvigubai daugiau nei 2008 metais. Iš viso iki 2010 metų sausio 1 dienos Lietuvoje diagnozuoti 1581 ŽIV infekuoti asmenys (*Užkrečiamos <...> Nr. 3*, 2010).

Kaip teigiama PSO 2008 metų pranešime, tendencijos nėra džiuginančios, tad AIDS prevencija lieka vienu iš pagrindinių sveikatos srities prioritetų, nes nors mirčių nuo šios ligos kasmet mažėja, gyvenančių su ŽIV žmonių skaičius toliau didėja ir AIDS sukeltos ligos lieka vienos iš pagrindinių visame pasaulyje priešlaikinių mirčių priežasčių.

UNAIDS ataskaitoje teigiama, kad yra geografinių viruso paplitimo skirtumų tarp šalių, regionų ir jų viduje. Vienur pagrindinis viruso plitimo kelias – infekcinių narkotikų vartojimas, kitur – heteroseksualūs lytiniai santykiai. Tad UNAIDS organizacija rekomenduoja šalims rengiant nacionalines kovos su AIDS strategijas atsižvelgti į savų epidemijų pobūdį ir imtis atsakomųjų priemonių.

Kaip ir kitose Europos šalyse, Lietuvoje fiksuojami du pagrindiniai užsikrėtimo ŽIV keliai – švirkščiamųjų narkotikų vartojimas ir lytinių santykių metu. Kelia nerimą faktas, jog Lietuvoje kasmet vis daugiau užsikrečia moterų, ŽIV infekuotų vyrų ir moterų santykis mažėja – 2003 metais šis santykis buvo 7:1, o 2008 metais sumažėjo iki 2:1 (Čaplinskienė, *et al.*, 2009).

Skirtingas epidemijos paplitimas

Epidemiologinės priežiūros tikslais UNAIDS ir PSO siūlo klasifikuoti epidemijos paplitimo šalyse esamą būklę – į *mažo paplitimo* (kai ŽIV infekcija dažniausiai paplitusi tarp rizikingo elgesio asmenų, tačiau neviršija 5 proc. paplitimo nė vienoje nustatytoje gyventojų grupėje), *koncentruotąją* (kai ŽIV infekcija išplitusi rizikos grupėse, tačiau ne bendroje populiacijoje) ir *didelio paplitimo* (generalizuotąją, kai ŽIV infekcija išplitusi plačiojoje visuomenėje ir paplitimas nuolat viršija viena procentą tarp visos šalies nėščių moterų). Daroma prielaida, kad šalyje plintanti epidemija ilgainiui gali pereiti iš vienos stadijos į kitą. Tad pabrėžiama, kad šio perėjimo galima išvengti (*Guidelines*, 2000).

Lietuvoje ŽIV paplitimas yra vienas iš mažiausių Rytų Europoje. Lyginant Baltijos šalis pagal 2008 metų ŽIV paplitimo rodiklį 100 tūkst. gyventojų, Lietuvoje jis buvo mažiausias ir siekė 2,8 atvejo, Latvijoje – 15,8, Estijoje – 41,5, t. y. Lietuvoje ŽIV 5,6 karto mažiau nei Latvijoje ir 14,8 karto mažiau nei Estijoje.

Lietuvos AIDS centro (LAC) specialistų teigimu, tai yra dėl aktyvios ir kompleksinės ŽIV/AIDS prevencijos. Dėl to ypač brangių antiretrovirusinių vaistų (ART) poreikis Lietuvoje

reikšmingai mažesnis nei šalyse kaimynėse: Lietuvoje ART išlaidos vienam šalies gyventojui keturis kartus mažesnės nei Latvijoje ir 23 kartus mažesnės nei Estijoje. Laiku ir tikslingos prevencinės priemonės, ypatingas dėmesys bendradarbiauti su žiniasklaida leido pristabdyti ŽIV plitimo tempą visuomenėje bei ženkliai sutaupyti valstybės biudžeto lėšas (*Užkrečiamos <...> Nr. 1, 2009*).

1.1.2. ŽIV/AIDS kontrolė

Pagrindinis tikslas – pristabdyti ŽIV infekcijos plitimą ir sumažinti neigiamas ŽIV infekcijos pasekmes individui, šeimai ir visuomenei.

S. Čaplinsko teigimu, *ŽIV infekcijos kontrolės prioritetai nustatomi pagal tai, kodėl ir kurios visuomenės grupės ir individai labiausiai rizikuoja užsikrėsti ŽIV ir kokia veikla gali būti efektyviausia ŽIV infekcijos plitimui tarp šių individų sustabdyti. Kiekviename regione rizikos grupės gali būti kitos* (Čaplinskas, 2004).

Užkirsti kelią ŽIV infekcijai plisti per lytinius santykius galima užtikrinus priimtina ir prieinamą kvalifikuotą sveikatos priežiūrą ir įgyvendinus *keturias intervencijas*: darant įtaką saugesnio lytinio elgesio formavimui; užtikrinant pagalbą užsikrėtusiems ŽIV; skatinant juos kreiptis medicinos pagalbos; aprūpinant apsaugos priemonėmis (*Intervention, 1993*).

1.1.3. Sėkmingos ŽIV/AIDS prevencijos prielaidos ir veiklos modeliai

ŽIV/AIDS prevencija skirstoma į *pirminę, antrinę ir tretinę*.

Pirminė prevencija, kuri vykdoma plačioje visuomenėje, apima priemonių, kuriomis siekiama išvengti užsikrėtimo šalinant rizikos priežastis ir veiksnius, kompleksą. Tikslai įgyvendinami vykdant informavimo, švietimo, konsultavimo, taip pat ir per žiniasklaidą, priemones, kuriose akcentuojami atsakingos lytinės elgsenos ar saugesnio lytinio elgesio elementai, skleidžiamos dorovinės nuostatos. Įgyvendinant pirminės prevencijos priemones siekiama informuoti individus apie ligos plitimo būdus, apsisaugojimo priemones, paveikti žmonių socialines normas, elgseną, nagrinėti veiksnius, didinančius asmenų pažeidžiamumą ir riziką užsikrėsti ŽIV.

Antrinės ŽIV/AIDS prevencijos tikslas – kuo anksčiau diagnozuoti užsikrėtimą ir sutrumpinti laiką, kai infekuotas ŽIV asmuo gali platinti virusą, t. y. užkrėsti kitus, o tretinės – ligos ir sukeltų komplikacijų gydymas.

ŽIV/AIDS prevencija yra ilgas ir sistemingas darbas, todėl yra svarbu ją planuoti ir vykdyti remiantis mokslo teorijomis. Praktinis teorijų taikymas yra efektyvus, nes padeda nustatyti prioritetus ir reikalingą intervencijos rūšį.

ŽIV/AIDS prevencinės veiklos modeliai

Nuo vyraujančio šalyje epidemijos paplitimo lygio, nacionalinių strategijų prioritetų, pasirinktų problemų sprendimo būdų priklauso ir šalyje taikomi prevencinės veiklos modeliai, jie lemia ir bendradarbiavimo su žiniasklaida taktiką. Efektyvus jų taikymas taip pat priklauso nuo suinteresuotų organizacijų, visuomenės bendruomenių aktyvumo ir vykdomos veiklos.

J. Naidoo teigimu, ŽIV/AIDS prevencija remiasi ir teoriniais modeliais, kurių pagrindiniai yra šie: *medicininis, įgalinimo, socialinių pokyčių, elgesio keitimo ir informatyvusis* (Naidoo, *et al.*, 2000). Du paskutiniai ypač pabrėžia žiniasklaidos dalyvavimo prevencijos procesuose svarbą.

Elgesio keitimo modelis siekia paskatinti asmenis vengti rizikingo elgesio, prisiimti atsakomybę ir rinktis sveiką gyvenseną. Individai įtikinami keisti elgesį, kitaip patys bus kalti dėl pasekmių. Pagrindiniai naudojami metodai visuomenės lygmeniu yra *žiniasklaidos informacinės kampanijos, socialinė reklama*.

Informatyvusis modelis suteikia žinių ir informacijos bei ugdo įgūdžius, kad individai patys galėtų priimti racionalius sprendimus. Asmuo nėra motyvuojamas keistis tam tikra kryptimi. Tai turi būti individo savanoriškas ir sąmoningas sprendimas. Manoma, kad informacijos apie neigiamas rizikingo elgesio pasekmes turėtų pakakti, kad individas priimtų tinkamus sprendimus.

Laikomasi nuostatos, kad žinios keičia elgesį. Informacija skleidžiama per žiniasklaidą, leidinius, kuriant įvairią vaizdinę medžiagą (dokumentinius, vaidybinius filmus, vaizdo ir garso klipus).

Medicininis modelis taikomas siekiant mažinti sergamumą ir ankstyvą mirtingumą. Taikant įgalinimo modelį siekiama paskatinti pačius asmenis kontroliuoti savo sveikatą. Socialinių pokyčių modelis pripažįsta socialinės ir ekonominės aplinkos įtaką renkantis sveiką gyvenseną.

Vykdam ŽIV/AIDS prevenciją Lietuvoje ypač daug dėmesio skiriama informuoti ir šviesti plačiąją visuomenę ir tikslines grupes bei skatinti juos keisti rizikingą elgesį saugesniu.

Sėkmingos ŽIV/AIDS prevencijos prielaidos

Kad ŽIV prevencijos programos būtų sėkmingai įgyvendinamos, visų pirma reikia efektyvaus politinio vadovavimo. Tai reiškia, kad politikai, visuomenės lyderiai visuose sektoriuose turėtų kalbėti apie AIDS atvirai ir neventi tokių sudėtingų svarstomų problemų, kaip antai nesaugūs lytiniai santykiai, narkotikų vartojimas ir kt.

Efektyviam atsakui į AIDS reikia strateginio planavimo, pagrįsto mokslu ir epidemiologine priežiūra, atsižvelgiant į vietos visuomenę ir kultūrą. Visos gyventojų grupės turėtų būti įtrauktos į šią veiklą, įskaitant religines grupes, nevyriausybines organizacijas ir infekuotus ŽIV žmones.

Nors dauguma prevencijos kampanijų yra skirtingos, jos turi bent tris bendrus bruožus.

Pirma, *šios programos skatina atvirą bendravimą apie AIDS ir veiklą*, kuri skirta kovai su stigma ir diskriminacija.

Antra, *jos yra pragmatiškos*. Užuoť tiesiog bandant pašalinti tam tikrą seksualinį elgesį ar narkotikų vartojimą, jos pripažįsta, kad kai kurie žmonės ir toliau taip darys, tad jiems turėtų būti padedama tai daryti saugiai.

Trečia, *jos rengiamos ir įgyvendinamos pačių ŽIV/AIDS paveiktų bendruomenių*. Tai užtikrina, kad programa yra gerai pritaikyta bendruomenių poreikiams. Daugelis pasaulyje sėkmingiausių ŽIV/AIDS prevencijos kampanijų buvo inicijuojamos ir kuruojamos savarankiškai pačių ŽIV/AIDS paveiktų bendruomenių (*Overview*, [s. a.]).

ŽIV prevencijos sėkmė iš dalies priklauso nuo kiekvienos šalies unikalių kultūrinių, istorinių ir infrastruktūrinių elementų. Vis dėlto ši sėkmė, S. Bertozzi tegimu, pasižymi keliais bendrais požymiais, potencialiomis vadovavimo gairėmis, kurios padeda plėtoti ir įgyvendinti prevencijos strategijas (Bertozzi, 2006).

Šios ypatybės apima:

- aukšto lygio politinį vadovavimą ir aktyvų pilietinės visuomenės bei religinių lyderių dalyvavimą;
- gyventojų inicijuotas programas, skirtas daryti įtaką socialiniams pokyčiams;
- atvirą kalbėjimą apie lytinius santykius ir ŽIV/AIDS;
- programas, skirtas kovai su stigma ir diskriminacija;
- lytiškai plintančių infekcijų (LPI) priežiūrą ir kontrolę bei prezervatyvų naudojimo svarbą;
- intervencijas į „tiltines“ gyventojų grupes, kurios yra tarpininkės perduodant ŽIV infekciją iš didelės rizikos užsikrėsti ŽIV grupių mažos rizikos užsikrėsti grupėms.

Kai kurios šalys pasiekė didelių laimėjimų mažindamos viruso plitimą, įskaitant intervencijas, kaip antai: lytinis švietimas mokyklose, infekuotų nėščiųjų testavimas ir gydymas, žalos mažinimo programos narkotikų vartotojams, donorų kraujo sauga ir kt., kurios skatina naudoti prezervatyvus, sutelkti dėmesį į LPI ir tikslinių grupių priežiūrą bei kontrolę.

1.2. Žiniasklaidos vaidmuo pateikiant ŽIV/AIDS problematiką

Europos Sąjunga tarp prioritetinių sveikatos stiprinimo sričių laiko AIDS ir kitų užkrečiamų ligų profilaktiką ir pabrėžia, kad *vienas iš svarbiausių būdų tai įgyvendinti yra visuomenės informavimas per žiniasklaidą* (Mittienė et al., 2001).

Skiriami trys pagrindiniai žiniasklaidos vaidmens kovojant su ŽIV/AIDS aspektai. Žiniasklaida:

1. suteikia puikią galimybę šviesti žmones sveikatos klausimais;
2. padeda ugdyti AIDS problemos supratimą;
3. daro įtaką valstybių politikai.

Pateikiant ŽIV/AIDS problematiką yra svarbu, kad visa tai būtų skirta tikslingai šviesti visuomenę apie ŽIV ir AIDS teikiant prioritetą su tuo susijusių problemų sprendimui.

Daugumos šalių ŽIV/AIDS srities specialistai sąmoningai naudojami žiniasklaida kovodami su liga, kartais ir su vyriausybės ar valstybės institucijų neveiklumu. Svarbu mokėti pasinaudoti žiniasklaidos teikiama galimybėmis, išmanyti jos atliekamas funkcijas, poveikio efektus, patiems žurnalistams kurti savo darbus remiantis labiau tomis funkcijomis, kurių dėka informacijos apie ŽIV/AIDS ir susijusias problemas sklaida būtų efektyvesnė ir padėtų visuomenės gerovei.

1.2.1. Žiniasklaidos funkcijos

J. K. Eyah teigimu, yra šešios specifinės funkcijos, kurias atlieka žiniasklaida.

1. *Aplinkos apžvalga* (informavimo funkcija). Tai informacijos rinkimas ir sklaidimas visuomenės viduje ir už jos ribų.
2. *Visuomenės dalių koreliacija*. Tai informacijos interpretavimas, elgesio koregavimas ir socialinių normų aiškinimas.
3. *Socialinio paveldo perdavimas*. Per žiniasklaidą teikiama informacija perduodamos socialinės ir kultūrinės vertybės, kuriomis siekiama palaikyti visuomenės bendrumą.
4. *Visuomenės švietimas*. Švietimas apie politiką, teises, pareigas ir kt. gali būti atliekamas per žiniasklaidą.
5. *Pramogos funkcija*. Žiniasklaida taip pat linksmina visuomenę, suteikdama emocionalų atsipalaidavimą, kultūrinį malonumą ir galimybę pabėgti nuo kasdienių problemų.
6. *Mobilizavimo funkcija*. Ši žiniasklaidos funkcija yra labai svarbi besivystančioms bendruomenėms visame pasaulyje. Ja siekiama suburti žmones ir kelti nacionalinio išsivystymo lygį (Eyah, 2004).

Iš šių funkcijų matyti, kad žiniasklaida ne tik informuoja, šviečia ir linksmina visuomenę, bet ir turi įtakos integracijai bei socialinei sąveikai.

K. Wambui teigia, kad, įgyvendinant ŽIV/AIDS prevenciją ir kontrolę, svarbu atkreipti dėmesį į šias žiniasklaidos funkcijas:

- reguliariai teikti tikslią ir faktinę informaciją apie ŽIV/AIDS;

- švelninti statistikos pateikimą ir demistifikuoti epidemiją;
- pristatyti visuomenės nuomonę apie ligą;
- šviesti visuomenę dėl bendruomeninių struktūrų ŽIV/AIDS prevencijos ir valdymo srityje reikalingumo;
- pristatyti holistinį ŽIV/AIDS vaizdą;
- propaguoti ŽIV/AIDS prevencijos ir vadybos sektoriaus atsakingumą ir atskaitomybę (Wambui, 2000).

ŽIV/AIDS problematiką nagrinėjančius žurnalistų darbus galima suskirstyti pagal jų atliekamas funkcijas, kurių svarbiausios ŽIV/AIDS srityje – *informacinė, advokatavimo, edukacinė ir prevencinė*.

Informacinė funkcija

Viena iš svarbiausių žiniasklaidos atliekamų funkcijų pateikiant ŽIV/AIDS problematiką yra informacijos perdavimo funkcija.

Informacijos rinkimo ir pateikimo reikalavimai surašyti žurnalistų etikos kodeksuose, informacijos teikimą reglamentuojančiuose įstatymuose. ŽIV/AIDS problematikos tikslingo ir teisingo pateikimo reikalavimus atitinka, šie Lietuvos žurnalistų etikos kodekso straipsnių teiginiai:

3 straipsnis: turi būti skelbiamos tikslios, teisingos žinios bei įvairios nuomonės. *Perteikdamas įvairias nuomones, žurnalistas, viešosios informacijos rengėjas negali skleisti nuomonių, kurios pažeistų teisę bei etiką.*

5 straipsnis: turi būti pateikiama kuo daugiau skirtingų asmenų nuomonių. *Ypač tai būtina, kai viešojoje informacijoje atsiliepiama į aktualius, neaiškius ar konfliktinius gyvenimo klausimus.*

36 straipsnis: *žurnalistas, viešosios informacijos rengėjas neturi skelbti žinių apie privatų žmogaus gyvenimą be jo sutikimo.*

53 straipsnis: *gerbdamas asmens teisę į privatų gyvenimą ir jo slaptumą, žurnalistas, viešosios informacijos rengėjas neturi skelbti informacijos apie asmens sveikatos būklę, gydymą, prognozes, taip pat kitos sveikatos informacijos be to asmens ar jo įstatyminių atstovų sutikimo.*

54 straipsnis: *draudžiama žeminti ar šaipytis iš žmogaus pavardės, rasės, tautybės, etniškumo, jo religinių įsitikinimų, amžiaus, lyties, seksualinės orientacijos, negalios ar fizinių trūkumų. (Lietuvos, 2005).*

Taigi, skleidžiama žiniasklaidoje su ŽIV/AIDS problematika susijusi informacija turi būti objektyvi, tiksli, detalai išanalizuota, pagrįsta faktais, įvairiomis nuomonėmis, nediskriminuojanti, nepažeidžianti etikos ir konfidencialumo principų.

Advokatavimo funkcija

Advokatavimo funkcija padeda ŽIV/AIDS paveiktiems žmonėms ar rizikos grupių asmenims įveikti socialinę atskirtį, užkirsti kelią galimai jų diskriminacijai, paneigti neteisingą visuomenėje susiformavusią nuomonę apie juos. Teikia galimybę išsakyti savo problemas ar poreikius, leidžia būti labiau informuotiems ir aktyvesniems sprendžiant probleminius klausimus.

Prevencinė funkcija

Prevencinė (aiškinamoji, analitinė) funkcija padeda geriau orientuotis aplinkoje, sprendžiant kylančias problemas ar atsakant į klausimus. Svarbu suteikti galimybę pasisakyti ir pateikti įvairias ŽIV/AIDS srityje dirbančių specialistų, ŽIV/AIDS paveiktų asmenų, kitų visuomenės grupių nuomones, komentarus, analizuoti ir gilintis į nagrinėjamą problematiką, kad darbai būtų objektyvūs, atlieptų įvairius interesus ir poreikius, užkirstų kelią ligai plisti.

Edukacinė funkcija

Atlikdama edukacinę (*auklėjamąją, šviečiamąją*) funkciją, žiniasklaida formuoja žmogaus pasaulėžiūrą, vykdo jo socializaciją, per kurią formuojasi žmogaus vertybių ir nuostatų sistema. Vykdydami šią funkciją žurnalistai suinteresuoti savo darbais atkreipti dėmesį ir formuoti teisingą požiūrį į su ŽIV/AIDS susijusius dalykus, įtraukti visuomenę į problemų sprendimą.

1.2.2. Žiniasklaidos poveikis visuomenei (efektų įvairovė)

Pagal L. Bielinį, yra trys žiniasklaidos poveikio visuomenei lygiai:

1. *Kognityvus* – poveikis nuostatoms, vertybėms ir fiksuoja supratimą apie reiškinių;
2. *Afektyvus* – poveikis emocijoms, požiūriui, moraliniams vertinimams;
3. *Elgsenos* – poveikis veiklos aktyvizacijai ar jos stabdymui, konkrečių veiksmų provokavimas (Bielinis, 2005, p. 69).

L. Bielinio teigimu, *Žiniasklaidos poveikis pasireiškia tuo, kad žmonės kreipia dėmesį tik į tuos pranešimus, kurie atitinka išankstines jų nuostatas. <....> Kuo daugiau žiūrima televizijos laidų, skaitoma laikraščių ar klausomasi radijo laidų, tuo labiau asmeninės nuostatos, pasaulėjauta ima sutapti su žiniasklaidos transliuojamomis nuostatomis. Visuomenė linkusi perimti ir pasisavinti viešais kanalais teikiamas žinias, požiūrius, vertinimus ir stereotipus.* (Bielinis, 2005, p. 91).

V. Gudonienė pateikia J. Klapper pasiūlytą žiniasklaidos poveikio klasifikaciją:

Pasikeitimas – nuomonės ar tikėjimo pokyčiai, atitinkantys komunikatoriaus intencijas.

Nežymus pokytis – žinių, požiūrių ar elgesio formos ar intensyvumo pokytis.

Sustiprinimas – pranešimo gavėjo tikėjimų, nuomonių ar elgesio šablonų patvirtinimas (Gudonienė, 1999, p. 36).

A. Nugaraitė cituoja D. McQuail'ą, kuris aiškina žiniasklaidos potencialią galią: *žiniasklaida patraukia ir nukreipia visuomenės dėmesį; gali turėti poveikio nuomonėms ir tikėjimams; gali paveikti elgesį; pateikia realybės apibrėžimų struktūrą; patvirtina statusą ir teisėtumą; greitai ir plačiai informuoja* (Nugaraitė, 1999, p. 7).

P. Goldigas siūlo žiniasklaidos poveikio efektus skirstyti į *planuotus, neplanuotus, ilgalaikius ir trumpalaikius*. D. McQuail'as apibendrina visus žiniasklaidos poveikio efektus ir pateikė jų žemėlapi (McQuail, 2005, p. 468). Iš planuotų poveikio efektų ŽIV/AIDS prevencijai svarbesnės yra trumpalaikės *media kampanijos*, taip pat ilgalaikiai *žinių sklaidimo ir naujienų sklaidimo* efektai. Tačiau kur kas labiau siektini žiniasklaidai nagrinėjant ŽIV/AIDS problematiką neplanuoti ir ilgalaikiai efektai, kurie ypač svarbūs ŽIV/AIDS prevencijai – tai *kultūrinių pokyčių, socializacijos ir realybės apibrėžimo* efektai.

Svarbesni ŽIV/AIDS prevencijai planuoti žiniasklaidos poveikio efektai

Media (žiniasklaidos) kampanijos efektas

Media kampanijos (angl. *media campaign*) – tai planuojamas, tikslingas ir kolektyvinis procesas, kai naudojama daug ir įvairių komunikacijos priemonių siekiant informuoti ir įtikinti pasirinktą auditoriją.

Pirma – media kampanija organizuojama bendradarbiaujant suinteresuotoms institucijoms ir visuomenės grupėms; antra – numatomi tikslai, jų įgyvendinimo priemonės ir siekiami rezultatai ir trečia – sklaidžiama daug įvairios ir tikslingos informacijos per įvairias žiniasklaidos priemones siekiant daryti poveikį.

D. McQuail'as siūlo šias media kampanijos dalis ir seką:

1) kolektyvinis šaltinis; 2) viešai patvirtinti tikslai; 3) keli informacijos perdavimo kanalai; 4) daug pranešimų; 5) reguliuojamas tikslinių grupių pasiekimas; 6) filtravimo sąlygos; 7) reguliuojamas informacijos apdorojimas; 8) pasiekto efekto vertinimas (McQuail, 2005, p. 475).

ŽIV/AIDS žiniasklaidos kampanijos turėtų būti planuojamos už ŽIV/AIDS sritį atsakingų institucijų, visuomeninių organizacijų, sėkmingų kampanijų pavyzdžiai perimami iš kitų šalių ir pritaikomi prie vietos poreikių.

Naujienu sklaidimo ir žinių sklaidimo efektai

Naujienu sklaidimas, tai žinių apie kokį nors įvykį pasklidimas tarp gyventojų per tam tikrą laiko tarpą atsižvelgiant į informavimo būdus – per žiniasklaidą ar asmeninę komunikaciją.

Žinių (informacijos) *paskleidimas* per žiniasklaidą gali padėti sumažinti įvairių visuomenės socialinių sluoksnių informuotumo skirtumus, vadinamąsias *žinių* (informacines) *spragas*, pateikdama informaciją populiaria forma.

Svarbesni ŽIV/AIDS prevencijai neplanuoti žiniasklaidos poveikio efektai

Socializacijos efektas

V. Gaidžio teigimu, vertybių ir nuostatų sistema formuojasi žmogaus socializacijos procese, o konkrečios nuomonės formuojasi vertybių ir nuostatų sistemos bazėje. Prie socializacijos agentų – šeimos, bendraamžių grupės, mokyklos, darbo aplinkos priskiriama ir žiniasklaida (Gaidys, 1999). Žiniasklaida gali paremti kitų socializacijos agentų diegtus socialinius vaidmenis, vertybes ir nuostatas ar, atvirkščiai, jas ignoruoti. Tad ji gali turėti įtakos visuomenės ir atskirų jos grupių nuostatoms bei vertybėms mažinant neigiamas ŽIV/AIDS problematikos suvokimo pasekmes.

Realybės apibrėžimo efektas

Pagal V. Gudonienę, *žiniasklaida gali padėti žmogui apibrėžti situaciją, susikurti pasaulėžiūrą, pateikdama tokios informacijos, kurios jis negalėtų gauti kitais būdais. Tas procesas gali būti vadinamas simbolinės aplinkos kūrimu. Realybės apibrėžimą gali paaiškinti tylos spiralės ir dienotvarkės sudarymo teorijos* (Gudonienė, 1999, p. 43).

Kultūrinių pokyčių efektas

Šis poveikio efektas atskleidžia žiniasklaidos įtaką bendrų vertybių, elgesio ir simbolių formų pokyčiams visuomenėje ar jos dalyje (socialinėje grupėje), suvokiant kultūrinį identitetą ir įtaką subkultūrų kūrimuisi.

Žiniasklaidos poveikį tiriančios ir svarbios ŽIV/AIDS prevencijai įgyvendinti teorijos

Tylos spiralės teorija

Šią teoriją 1974 metais pristatė E. Noelle-Neumann. Pagal ją, *tylos spiralės* sąvoka (angl. *spiral of silence*) reiškia, kad žmonės linkę tylėti, kai jie mano, jog jų nuomonė bus mažumos nei daugumos. Modelis grindžiamas trejomis prielaidomis: žmonės turi šeštąjį jausmą, kuris leidžia jiems žinoti vyraujančią visuomenės nuomonę, net nesinaudojant apklausų rezultatais; žmonės bijo

būti izuoliuoti ir žino, kad kitoks nei daugumos jų elgesys gali tai lemti; žmonės neskuba reikšti savo mažumos nuomonės, nes jaučia izoliacijos baimę.

Kuo žmogaus nuomonė panašesnė į vyraujančią visuomenėje nuomonę, tuo jis tą nuomonę reiškia atviriau. Daugumos nuomonė patenka į žiniasklaidą, nes ji plačiai reiškiamą, o mažumos dažniausiai nepatenka, tad ir neišgirstama. Taigi procesas vyksta didėjančia spirale, kuri įtvirtina dominuojančią nuomonę (*Spiral*, [s. a.]). Žiniasklaida galėtų prisidėti, kad ŽIV/AIDS paveiktų žmonių ir kitų rizikos grupių atstovų nuomonė būtų išgirsta ir suprasta ir jie nebijotų jos reikšti.

Dienotvarkės sudarymo teorija

L. Bielinio teigimu, *viena iš žiniasklaidos funkcijų – patraukti viešąją nuomonę reikiamų problemų link. Taip ji formuoja dienotvarkę ir problemų hierarchiją* (Bielinis, 2005, p. 70).

Pasak D. McQuail'o, žiniasklaida turi poveikį paprasčiausiai skirdama daugiau dėmesio pasirinktiems klausimams ir problemoms. Žiniasklaida nelabai gali įsakyti žmonėms, kaip mąstyti, apie ką diskutuoti, bet gali pasiūlyti jiems apie ką galvoti, sudėliodama klausimus ir problemas pagal svarbumą ir skirdama joms nušviesti ir nagrinėti daugiau vietos ir laiko (McQuail, 1994).

Dienotvarkės sudarymo (angl. *agenda setting*) pavadinimas lietuvių autorių įvardijamas įvairiai: darbotvarkės nustatymo, tvarkaraščio ar dienotvarkės sudarymo procesas, tačiau jo esmė lieka ta pati.

I. Nausėdienės teigimu, žiniasklaida turi galimybę formuoti viešąją nuomonę ir daryti įtaką visuomenės nuostatoms. *Ji gali dėlioti įvykių, faktų, aktualijų ir nuomonių mozaiką. Todėl aktualus klausimas tampa tam tikrų stereotipų sklaida* (Nausėdienė, et al., 2003).

A. Nugaraitės manymu, *visuomenės informatyvumas tiesiogiai priklauso nuo to, kokių tikslų turi informacijos sklaidėjas, kaip plačiai jis pateikia informaciją, kokie atrankos kriterijai, informacijos šaltiniai ir medžiagos pateikimo formos* (Nugaraitė, 1999, p. 6).

D. Giles'o teigimu, dienotvarkės sudarymo metodu pagrįsta turinio analizė atskleidžia, kaip spaudos, radijo ir televizijos žurnalistai derina žinias tam tikram poveikiui pasiekti. Žinios laikomos žiniasklaidos priemonių savininkų interesų atspindžiu (Giles, 2003).

Skiriama keletas skirtingų dienotvarkių: žiniasklaidos, visuomenės ir politikos formuotojų dienotvarkės.

V. Gudonienės teigimu, *atlikus visuomenės apklausas nustatyta žymi žiniasklaidos ir visuomenės dienotvarkių koreliacija. <...> Visuomenės dienotvarkė turi įtakos politikų dienotvarkei, nes jie siekia pasisakyti visuomenei aktualiomis temomis*. Politikos formuotojai derinasi ir prie žiniasklaidos, kai ją pasitelkia savo nuomonei išreikšti (Gudonienė, 1999, p. 44).

Žiniasklaida gali būti tarpininke ir tarp politinius sprendimus priimančių ŽIV/AIDS prevencijos specialistų ir jų siekiamų šviesti bei įtakoti visuomenės bendruomenių. Turint mintyje,

kad žiniasklaidos, visuomenės ir politikos formuotojų dienotvarkės koreliuoja galima teigti, kad tai, kas aktualu ŽIV/AIDS prevencijos strategijų formuotojams, gali tapti aktualu žiniasklaidai (jei informacija bus paregta taip, kad ją sudomintų), o per ją ir visuomenei, ir atvirkščiai – visuomenė, jos grupės gali per žiniasklaidą viešinti ar aptarti jai rūpimus klausimus, kuriuos „bus priversti spręsti“ ir politikos formuotojai.

Kultivacijos teorija

G. Gerbnerio 1960 metais pradėta vystyti *kultivacijos* (ugdymo) *teorija* (angl. *cultivation theory*) teigia, kad televizija turi ilgalaikius poveikius, kurie yra maži, laipsniški, netiesioginiai, bet didėjantys ir tampantys reikšmingi.

Ši teorija pabrėžia televizijos poveikį žiūrovų požiūriui, o ne elgesiui. Dažnas televizijos žiūrėjimas yra laikomas „auginimu“ požiūrio, kuris atspindi televizijos kuriamą pasaulį nei realų kasdienį pasaulį.

Kultivacijos tyrimai analizuoja žiniasklaidą kaip socializacijos agentą ir tiria, ar televizijos žiūrovai tiki labiau televizijos vaizduojama realybės versija, kuo daugiau ją žiūrėdami.

G. Gerbneris ir jo kolegos teigia, kad televizijos rodoma *drama* turi nedidelę, bet reikšmingą įtaką žiūrovų požiūriui, įsitikinimams ir sprendimams socialinio pasaulio kontekste (Chandler, 1995).

Taigi televizijos transliuojama informacija, jei pateikiama sistemingai, įtikinamai ir reguliariai, gali keisti žiūrovų požiūrį į objektą, siekiamą įtakoti procesą ar tiesiog formuoti reiškinių ar problemos supratimą. Į tai būtų tikslinga atsižvelgti keičiant visuomenės požiūrį į ŽIV/AIDS problematikos supratimą.

Žinių spragos

Dėl komunikacijos priemonių plėtros ir informacijos gausos ne visi visuomenės nariai pajėgūs ją gauti, įsisavinti ar pasirinkti tai, kas jiems svarbu ar būtų naudinga, tad atsiranda *žinių spragos* (angl. *knowledge gap*).

P. J. Tichenor ir kt., 1970 metais pirmieji prabilę apie žinių spragas, teigia: *kadangi didėja žiniasklaidos informacijos srautas į socialinę sistemą, populiacijos dalis su aukštesniu socialiniu ekonominiu statusu yra linkusi greičiau įsisavinti šią informaciją nei žemesnį statusą turinti populiacijos dalis, tad atotrūkis tarp šių segmentų dėl žinių spragų linkęs didėti nei mažėti* (Tichenor, et al., cit. iš Windal et al., 1992).

Taigi žiniasklaida negali vienodai pasiekti visas visuomenės grupes, tad planuojant ŽIV/AIDS prevencijos ir žiniasklaidos kampanijas tikslinga atkreipti į tai dėmesį ir atsižvelgiant į adresatą parinkti skirtingus informacijos rengimo ir perdavimo būdus.

Norint pasiekti šias grupes, kurių narių paprastai nedidelė dalis naudojami šiuolaikėmis komunikacinėmis priemonėmis ar perka ir skaito spausdintinius leidinius, reikia ieškoti kitų būdų informuoti ir šviesti (pvz.: platinti nemokamus leidinukus jų lankomiausiose vietose, kurti socialinę vaizdo ir garso reklamą, kurią, tikėtina, jie labiau pamatys ar išgirs). Taip pat būtina sudominti ir tas tikslines grupes, kaip antai jaunimą, nėsčiasias ir kt., ar tą visuomenės dalį, kuri savęs nepriskiria jokiai rizikos grupei ir mano, kad AIDS jų niekad nepalies, ir įtikinti, kad jų požiūris yra klaidingas. Tuo jų *žinių spragos* būtų pašalintos.

UNAIDS organizacija, siekdama paskatinti aktyvesnį žiniasklaidos dalyvavimą atsakant į epidemiją, 2004 metais parengė pranešimą „*The Media and HIV/AIDS: Making a difference*“, kuriame pateikiama daug būdų, kuriais žiniasklaida gali daryti poveikį. Vieni iš jų:

- skatinti viešą diskusiją apie ŽIV/AIDS ir jai vadovauti;
- suteikti žodį tiems, kurie labiausiai nukentėjo nuo epidemijos, kad išsakytų savo rūpesčius ir nuomonę, ypač žmonėms, gyvenantiems su šiuo virusu;
- mesti iššūkį stigmatui ir diskriminacijai teikiant tikslią informaciją apie ŽIV ir AIDS, pozityvius užsikrėtusių ir paveiktų ŽIV žmonių įvaizdžius ir sektinus pavyzdžius;
- padrašinti lyderius (vadovus) imtis veiksmų;
- padėti kurti palankią ŽIV infekcijos prevencijos ir žmonių, gyvenančių su šiuo virusu, priežiūros aplinką;
- skatinti imtis priemonių siekiant suteikti epidemijai deramą dėmesį naujienų dienotvarkėje ir neleisti šiam dėmesiui sumažėti;
- stiprinti bendradarbiavimą, kad būtų galima perduoti įgūdžius ir dalytis patirtimi su kitais (*Getting*, 2005).

1.2.3. Žiniasklaidos įtaka informacijos sklaidai

Kaip rodo daugelio pasaulio šalių atlikti tyrimai žiniasklaida imasi pagrindinio vaidmens kovojant su AIDS, skleidžiant informaciją apie ŽIV/AIDS ir šviečiant visuomenę apie epidemijos plitimo stabdymo būdus.

JAV nacionalinės apklausos duomenimis, 72 proc. amerikiečių teigė, kad pagrindinis jų informacijos apie ŽIV/AIDS šaltinis yra televizija, radijas ir laikraščiai – tai daug daugiau nei gydytojai, draugai ir šeima. Panašūs statistikos duomenys pateikti Didžiojoje Britanijoje ir kitose pasaulio šalyse. Apklausoje, kuri buvo atlikta Indijoje, 70 proc. žmonių teigė, kad informacijos apie ŽIV/AIDS jie gauna iš televizijos (*The Media*, 2004).

2003 metais Lietuvoje „Baltijos tyrimų“ atlikta reprezentatyvi gyventojų apklausa parodė, kad 84,7 proc. joje dalyvavusių gyventojų daugiausiai žinių apie ŽIV/AIDS gauna iš televizijos, 61,6 proc. – iš spaudos, 40,5 proc. – iš radijo. Tik 16,6 proc. – iš draugų, 11,4 – proc. iš mokytojų, dėstytojų, 9,5 proc. – iš medikų, 6,1 proc. – iš šeimos narių (Čaplinskas, *et al.*, 2007, p. 50).

Akivaizdu, kad žiniasklaida atlieka didžiulį informavimo apie ŽIV/AIDS darbą, tačiau ne visada efektyviai.

2003 metų sausį Jungtinių Tautų būstinėje Generalinio Sekretoriaus Kofio Annano iniciatyva susirinkę pasaulio žiniasklaidos lyderiai atkreipė dėmesį į žiniasklaidos vaidmenį kovojant su ŽIV/AIDS.

Konstatuota, kad žiniasklaidos galia didžiulė, nes ji gali ne tik sulaužyti tylą, bet ir šviesti žmones ir pradėti karą prieš susijusias su liga – stigmą, diskriminaciją ir tabu, skatindama žmones viešai diskutuoti apie AIDS. Tačiau atkreiptas dėmesys, kad tai ji daro ne visu pajėgumu – penkiasdešimt procentų infekuotų ŽIV žmonių net nėra girdėję apie šią ligą.

Tad veiksmingas žiniasklaidos darbas šioje srityje turi suasmeninti ŽIV problemą ir padrašinti žmones veikti kartu bei dalytis savo nuomone, kuri savo ruožtu verstų vyriausybes teikti pirmenybę ŽIV/AIDS problemoms socialinėje ir politinėje darbotvarkėje (Singh, 2006).

1.3. Teorinės dalies apibendrinimas

ŽIV/AIDS prevencijos priemonės yra skirtos ŽIV/AIDS ir susijusių problemų kontrolei bei sėkmingam jų sprendimui.

Žiniasklaida atlieka svarbų vaidmenį ŽIV/AIDS prevencijos srityje pateikdama ir nagrinėdama ŽIV/AIDS problematiką. Ja pasitikima, ji daugumai – svarbiausias informacijos apie ŽIV/AIDS šaltinis. Svarbu išmanyti jos vykdomas funkcijas ir poveikio efektus ir juos panaudoti visuomenei tikslingai šviesti.

Anksčiau pasaulio žiniasklaida nebuvo pajėgi teisingai ir išsamiai pateikti ŽIV/AIDS problematiką, nes iš tarptautinių ir vietos organizacijų kuruojančių ŽIV/AIDS sritį susirūpinimo ir skiriamo dėmesio matyti, kad žiniasklaida nepakankamai profesionaliai nagrinėdavo ŽIV/AIDS problematiką, darydavo klaidų. Šį trūkumą iš dalies kompensuoja šių organizacijų veikla ir publikacijos.

Todėl šiame darbe siekiama derinti mokslines, teorines ir praktines žinias, kiekybinio ir kokybinio tyrimo rezultatus, o tai leis patvirtinti ar paneigti darbo hipotezę ir pateikti profesionalaus ŽIV/AIDS problematikos nagrinėjimo žiniasklaidoje rekomendacijų.

2. ŽIV/AIDS PROBLEMATIKOS NAGRINĖJIMO ŽINIASKLAIDOJE TYRIMAS

2.1. Mokslinis analizuojamos problemos ištirtumas

Viename iš pirmųjų mokslinių darbų, parašytų Lietuvoje ŽIV/AIDS tema, Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Žurnalistikos instituto diplomanto Rimanto Šimkaus baigiamajame darbe „*AIDS tema Lietuvos spaudoje*“ rašytame 1992 metais, apžvelgiami pirmieji pranešimai Lietuvos spaudoje apie AIDS, pabrėžiamas menkas žurnalistų profesionalumas nušviečiant šias problemas, atkreipiamas dėmesys į daromas klaidas, kurios tik skatina paniką ir problemos nesuvokimą. Autorius prieina prie išvados, kad būtina šviesti žurnalistus juos apmokant, pateikiant jiems tikslią informaciją (Šimkus, 1992).

Kitame to pačio instituto diplomanto Artūro Butkevičiaus darbe „*AIDS tema audiovizualinėje žurnalistikoje*“, buvo nagrinėjamas AIDS tematikos pateikimas Lietuvos žiniasklaidoje lyginant su analoginiais pavyzdžiais iš užsienio. Prieita prie išvados, kad tuo metu Lietuvos žiniasklaida nesuprato AIDS grėsmės ir skyrė mažai pastangų šviesti visuomenę. Autorius kvietė atkreipti dėmesį į moralinį problemos nušvietimo aspektą, nesmerkiant ir nediskriminuojant infekuotųjų ar rizikos grupių asmenų (Butkevičius, 1992).

Lietuvos teisės universiteto magistrantė Eva Žebelovič 2004 metais savo baigiamajame darbe „*Žiniasklaidos nuostatos ŽIV ir narkomanų požiūriu*“ įrodinėjo internete pateikiamų žinių apie ŽIV ir narkomaniją poveikį visuomenės nuostatomis formuotis.

Autorė priėjo išvadą, kad internete pasirodanti informacija apie ŽIV/AIDS daugeliu atvejų yra tik informacinio pobūdžio, nors galima ištyrėti ir kelis teigiamus bei neigiamus aspektus susijusius su ŽIV/AIDS ar narkomanijos vaizdavimu interneto puslapiuose.

Jos teigimu, neigiamas nuostatas skaitant straipsnius apie ŽIV labiausiai lėmė labai vaizdžiai pasakojamos blogybės, susijusios su infekuotaisiais, jų gyvenimu ir atitinkamų institucijų bejėgiškumu norint suteikti realią pagalbą.

Teigiamas nuostatas labiausiai lėmė aprašytos tikros istorijos, kur žmonės, nepaisydami to, kad yra infekuoti, kovoja dėl savo vietos netolerantiškoje visuomenėje ir stengiasi tapti visaverčiais tos visuomenės nariais.

Autorė konstatavo, kad iš straipsnių, kurių dauguma yra tik informacinio pobūdžio, galima spręsti, kad internetas, nors ir turi vis svarbesnę vietą Lietuvos visuomenės gyvenime, dar neturi naršančių žmonių nuostatomis tokios stiprios įtakos kaip spauda, radijas ar televizija (Žebelovič, 2004).

Koalicijos „Galiu gyventi“ užsakymu 2004 metais Vytauto Didžiojo universiteto Politikos mokslų ir diplomatijos instituto viešosios komunikacijos magistro studijų programos studentai vertino pažeidžiamųjų grupių problemų atspindėjimą Lietuvos žiniasklaidoje. Jie atliko analizę straipsnių, skirtų labiausiai pažeidžiamų žmonių grupių (sekso darbuotojų, žmonių su ŽIV/AIDS, narkotikus vartojančių, išėjusių iš įkalinimo įstaigų) problemoms.

Studentai atliko darbą – *„Straipsnių ŽIV/AIDS tema pateikimo Lietuvos dienraščiuose įvairovė: informacinis-preveninis ir informacinis-pramoginis aspektai“*.

Jie priėjo išvadą, kad, atsižvelgiant į bendrą straipsnių spektrą, kada ir kokioje rubrikoje jie pasirodo, koks straipsnių turinys ir panašiai, žiniasklaida, rašydama ŽIV/AIDS tema, pabrėžia informacinius-pramoginius aspektus ir neatlieka informacinės-preveninės bei advokatavimo funkcijos (VDU studentų tyrimas, 2004).

2003 metais „Baltijos tyrimai“ atlikto reprezentatyvią gyventojų apklausą *„Visuomenės nuostatos į ŽIV/AIDS“*, kuria siekta iširti Lietuvos gyventojų informuotumą, nuostatas į ŽIV/AIDS ir žinių apie ŽIV/AIDS šaltinius.

Apibendrinant rezultatus prieita prie išvados, kad, nepaisant gero visuomenės informuotumo apie ŽIV plitimą, gyventojai vis dar stigmatizuoja ŽIV/AIDS paveiktus asmenis. Tai lemia ir žiniasklaidos palaikoma visuomenės nuomonė, kad ŽIV užsikrečia tik „rizikos grupėms“ priklausantys ir „blogu elgesiu“ pasižymintys asmenys.

Didžiausią įtaką neigiamam požiūriui į ŽIV turi tas faktas, kad ŽIV infekcija plinta per narkotikų vartojimą bei dauguma ŽIV užsikrėtusių asmenų yra nors kartą pabuvoję įkalinimo įstaigoje (65 proc. visų ŽIV infekuotų). Visa tai sukelia papildomų neigiamų asociacijų, kad ŽIV pozityvieji yra nusikaltėliai.

ŽIV problemos stigmatizavimas ar neigimas kenkia prevencinei veiklai. Kai visuomenės atsakas į AIDS tampa kaltinimu ar žmonių su ŽIV niekinimu, epidemija paprasčiausiai nustumama į pogrindį ir taip sukuriama puikios sąlygos plisti ŽIV. Vienintelis būdas sėkmingai įveikti epidemiją – gėdą pakeisti solidarumu, o baimę – viltimi (Čaplinskas, et al., 2007, p. 55).

2001 metais Lietuvoje vykdyto projekto *„Greitas ŽIV/AIDS prevencinės veiklos / informavimo vertinimas“* metu buvo atlikta ir žurnalistų apklausa: siekta išsiaiškinti žurnalistų požiūrį ŽIV/AIDS problemas (Stonienė, et al., 2001).

Žurnalistai nurodė, kad jiems ŽIV/AIDS vis dar yra naujiena. Daugelis jų jautė atsakomybę už tai, kad žiniasklaida išlaikytų visuomenės susirūpinimą ŽIV/AIDS problema. Jų manymu, ateityje tai pavyks vis sunkiau, juo labiau kad pernelyg didelis dėmesys ŽIV/AIDS problemai gali turėti priešingą rezultatą, nes visuomenė žino, jog Lietuvoje palyginti su kitomis šalimis, įregistruota nedaug ŽIV atvejų. Žurnalistai yra nurodę, kad Lietuvoje dar sunku pranešti apie šią problemą pasitelkiant konkrečių žmonių istorijas, nes žmonės bijo būti identifikuoti kaip ŽIV nešiotojai, bijo padarinių.

Daugumai žurnalistų labai svarbu užtikrinti šaltinių konfidencialumą ir ŽIV/AIDS užkrėstų žmonių anonimiškumą.

Nors dauguma Lietuvos žurnalistų turi reikiamą išsilavinimą ir jaučiasi turį pakankamai žurnalistinio darbo įgūdžių, regionuose dirbantys žurnalistai pripažino, kad jiems reikėtų daugiau mokymų, kaip pranešti rajono, kaimo žmonėms apie ŽIV/AIDS. Regionuose dirbantys žurnalistai išreiškė pageidavimą dalyvauti seminaruose ir užmegzti ryšius su kitais žiniasklaidos atstovais, kuruojančiais ŽIV/AIDS temas (Čaplinskas, *et al.*, 2004).

Inga Paparde, Latvijos dienraščio „Neatkariga Rita Avize“ žurnalistė, kuri šešiolika metų specializuojasi socialinės politikos ir žmogaus teisių srityje, 2004 metais atliko dvidešimt dviejų straipsnių, publikuotų keturiuose didžiausiuose nacionaliniuose laikraščiuose: „Diena“, „Neatkariga Rita Avize“, „Latvijas Avize“ ir „Latvijas vestnesis“, kurie nagrinėjo ŽIV/AIDS problematiką, studiją „*Media Study for news on HIV/AIDS and migration issues in 2004 in Latvia*“. Ji teigė apskritai radusi 149 straipsnius, kuriuose minimas žodis „ŽIV“. Daugelyje straipsnių žodis „ŽIV“ paminėtas netiesiogiai, nes straipsnio tema nebuvo nei ŽIV infekcija, nei AIDS ar jos paplitimas.

Studijos išvadose teigiama, kad Latvijos žiniasklaida turi tendenciją kalbėti apie problemas, kai jos yra „ant ribos“, tampa aktualios šaliai, o ne analizuoti iš anksto. Dauguma publikacijų apie ŽIV skirtos *statistinei analizei pateikti*, taip pat nušviesti pasaulio įvykius, kaip antai analizuoti padėtį Afrikoje, kur padėtis ypač tragiška, palyginti su Latvija. Tik neseniai žiniasklaidai atkreipus dėmesį į grėsmingą šalių kaimynių Rusijos ir Ukrainos ŽIV/AIDS epidemiologinę situaciją, pradėta kalbėti apie galimas grėsmes, susijusias su migracija ir narkotikų plitimu iš Rusijos į Latviją.

Žurnalistė išskyrė publikacijas į kelias grupes – tai informacinės naujienos – statistika, kurioje daugiausia pateikiama informacija apie registruotus ŽIV/AIDS atvejus Latvijoje ir t. t.; publikacijos, kuriose ŽIV problematika nagrinėjama pasauliniame kontekste: analizuojama situacija pasaulyje ir su tuo susijusios problemos, ir analitiniai straipsniai, atspindintys ŽIV infekcijos prevenciją ir kontrolę, darbo su užsikrėtusiais ŽIV ypatumus, analizuojantys su šia problematika susijusią valstybės politiką, supažindinantys su taikomais naujais prevenciniais metodais ir pan. (Paparde, 2004).

J. del Amo, A. M. Caro, C. Martinez ir tyrimo grupės 2004 metais atliktoje dvylikos Europos šalių dienraščių analizėje „*HIV/AIDS and migration in European printed media – an analysis of daily newspapers*“ atskleidžiamas žiniasklaidos vaidmuo socialinio ŽIV/AIDS paveiktų migrantų ir tautinių mažumų atstovavimo srityje.

Tyrimo autorių manymu, vienas iš pagrindinių trūkumų, žiniasklaidai nušviečiant šių ŽIV/AIDS paveiktų bendruomenių problemas, yra netiksli informacija ir per didelis etninio konteksto pabrėžimas, o tai gali skatinti ksenofobiją ir rasizmą.

Todėl tyrimo tikslas buvo nustatyti straipsnių, susijusių su ŽIV/AIDS paveiktais migrantais ir etninėms mažumoms priklausančiais asmenimis, kiekį ir apibūdinti jų pateikimą įvairių šalių dienraščiuose, taip pat ištirti socialinį šių mažumų pavaizdavimą ir identifikuoti veiksnius, turinčius įtakos jų diskriminacijai.

Išvados teigiama, jog būtina siekti glaudaus specialistų bendradarbiavimo su žurnalistais ir laikraščių redaktorais, kad spauda taptų sveikatingumo skatinimo, o ne profesionalizmo stokojančia ir diskriminaciją skatinančia priemone.

Atkreipiamas dėmesys, kad publikacijose cituojami ekspertai yra valstybės institucijų specialistai. Nors tai nesiejama su diskriminacija, tačiau nepateikiama nevyriausybinių organizacijų atstovų, gyvenančių su ŽIV žmonių nuomonė. Tad siūloma pateikti daugiau ir įvairesnių nuomonių.

Pastebėjus diskriminuojamo pobūdžio publikacijas (tyrimo duomenimis, tokių yra 29 proc.), siūloma kreiptis į leidinio redaktorius ir rašiusius žurnalistus, kad informacija būtų paneigta ar pagrįsta faktais ir argumentais.

Straipsnių, kurie palaikė ir solidarizavosi su šiomis mažumomis, buvo 14 proc., tad tyrėjai skatina už ŽIV/AIDS prevenciją atsakingų institucijų specialistus bendradarbiauti būtent su tais leidiniais ir žurnalistais bei skatinti juos kurti.

Tyrimo kiekybiniai duomenys: 76 proc. publikacijų – informacinio pobūdžio žinutės, 62 proc. – mažos apimties (vieno stulpelio) žinutės. Konstatuotina, kad 61 proc. publikacijų yra autoriniai darbai; 56 proc. straipsnių pristato epidemiologinius / statistinius duomenis; 67 proc. straipsnių paremti ekspertų citatomis (Del Amo, *et al.*, 2006).

Farag M. Elkamel moksliniame straipsnyje „*Can mass media prevent AIDS: the need for well planned behaviour change communication programmes*“ apžvelgia du žiniasklaidos naudojimo nušviečiant ŽIV/AIDS problematiką būdus: reguliariai teikiant įprastas, pramogines programas, įvykių naujienas ir planuotai perteikiant tam tikrą tikslingą pranešimą, siekiant daryti įtaką elgesiui ir pažiūroms. Autorius įvardija kliūtis efektyviai naudoti žiniasklaidą keičiant elgesį ir pažiūras bei rekomenduoja, kaip jas įveikti.

Išvados teigiama, kad svarbu gerai suplanuoti ir profesionaliai suprojektuoti žiniasklaidos kampanijas ir pramoginę medžiagą. Tada galima pasiekti puikių rezultatų didinant informuotumą apie ŽIV/AIDS, gerinant žinias, keičiant požiūrį, elgesį ir socialines normas.

Nevyriausybės AIDS organizacijos ir kitos palaikymo grupės taip pat gali daryti spaudimą valdžios pareigūnams ir įtaką jų sprendimams. Svarbus ir tarptautinių sveikatos ir plėtros organizacijų vaidmuo skatinant, remiant ir propaguojant gerai suplanuotas žiniasklaidos kampanijas. Jų pozicija taip pat reikšminga (Elkamel, 1996).

2.2. Tyrimo įvadas

Tyrimo problema

Atlikus mokslinį analizuojamos problemos ištirtumą, atskleidžiantį buvusias ŽIV/AIDS problematikos nagrinėjimo žiniasklaidoje tendencijas, galima formuluoti tyrimo problemą, kad žiniasklaida nepakankamai išsamiai, kompetentingai ir profesionaliai atskleidžia ir perteikia ŽIV/AIDS problematiką visuomenei – pateikia tik tikslią informaciją, bet mažiau vykdo edukacinę ir prevencinę funkcijas, t. y. nepakankamai šviečia visuomenę siekiant veikti rizikingo elgesio keitimo į saugesnį kryptimi.

Tyrimo objektas – ŽIV/AIDS problematika žiniasklaidoje.

Tyrimo dalykas – ŽIV/AIDS problematikos pateikimas Lietuvos žiniasklaidos straipsniuose ir Lietuvos bei Latvijos specialistų nuomonė apie ŽIV/AIDS problematikos nagrinėjimą žiniasklaidoje.

Tyrimo tikslas – atlikti 2008 metais Lietuvos žiniasklaidoje ŽIV/AIDS problematiką pateikiančių straipsnių turinio analizę ir Lietuvos bei Latvijos ŽIV/AIDS srities specialistų nuomonės apie ŽIV/AIDS problematikos nagrinėjimo žiniasklaidoje lyginamąją analizę.

Tyrimo uždaviniai

1. Atskleisti ŽIV/AIDS problematiką nagrinėjančių straipsnių pateikimo tendencijas – straipsnių tematiką, pobūdį, aktualumą ir atliekamas funkcijas.
2. Nustatyti, kas žiniasklaidos atstovus labiausiai domina ŽIV/AIDS problematikos srityje ir kuo jos pateikimas skiriasi, palyginti su kitomis šalimis.
3. Išanalizuoti ŽIV/AIDS problematikos nagrinėjimo tendencijas (ar laikomasi etikos ir konfidencialumo principų?).
4. Išsiaiškinti, kokios struktūros, tematikos laidos ir straipsniai yra įtaigiausi ir labiausiai skatina atkreipti dėmesį ir gilintis į ŽIV/AIDS problematiką.
5. Ištirti, kas turi įtakos ir skatina žiniasklaidos atstovus kurti ŽIV/AIDS problematikos temomis.
6. Atskleisti specialistų ir ŽIV/AIDS paveiktų asmenų lūkesčius dėl ŽIV/AIDS problematikos atspindėjimo.

Tyrimo metodai – kiekybinė turinio analizė ir ekspertų pusiau struktūruotas interviu.

Siekiant ištirti šių dienų ŽIV/AIDS problematikos pateikimo Lietuvos žiniasklaidoje tendencijas, kad būtų galima gauti objektyvių, patikimų ir reprezentatyvių empirinių duomenų apie problematikos gvildenimo tendencijas Lietuvos žiniasklaidoje, palyginti su vyravusiomis anksčiau,

ir nustatyti kaip jos pakito, pasirinktas aprašomasis, kiekybinės turinio analizės metodas, kurį taikant nagrinėti 2008 metais ŽIV/AIDS tema Lietuvos žiniasklaidoje rašyti straipsniai.

Siekiant iširti Lietuvos ir Latvijos specialistų nuomonę apie ŽIV/AIDS problematikos nagrinėjimą žiniasklaidoje, gauti jų kompetentingas pastabas ir straipsnių turinio analizės išvadų komentarus, buvo pasirinktas aprašomasis, kokybinis ekspertų pusiau struktūruoto interviu metodas, kurio taikymas leidžia susidaryti visapusiškesnį problematikos pateikimo vaizdą, atskleisti trūkumus, pranašumus ir lūkesčius žiniasklaidai.

Atrankos metodas – netikimybinė, tikslinė atranka.

Spausdintinės ir internetinės žiniasklaidos straipsniai nuolat ir sistemingai kaupiami LAC bibliotekoje. Renkami ir archyvuojami straipsniai pagal ŽIV/AIDS ir susijusias temas ir pagal spausdintinės ar internetinės žiniasklaidos priemonę, taip pat LAC gauna Sveikatos apsaugos ministerijos užsakymu rinkos tyrimų ir konsultacijų kompanijos „TNS Gallup“ informacinio monitoringo suvestines medicinos klausimais, iš kurių išrenka ir archyvuoja straipsnius ŽIV/AIDS ir susijusiomis temomis. Atliekant tyrimą remtasi tik tais 2008 metais publikuotais straipsniais, kuriuose nagrinėjama ŽIV/AIDS problematika. Galima teigti, kad tyrimui atrinktų straipsnių imtis yra reprezentatyvi, išsami ir patikimai atrinkta. Tai leidžia daryti tikslias ir išsamias išvadas bei apibendrinimus.

Ekspertai buvo atrinkti dokumentiniu būdu – įvertinus jų kompetenciją pagal socialinius demografinius duomenis. Pasirenkant ekspertus buvo siekiama, kad jie būtų skirtingų specialybių, atstovautų skirtingiems požiūriams ir interesams (visuomenės sveikatos ir švietimo specialistai, gyvenantys su ŽIV/AIDS asmenys – nevyriausybių organizacijų vadovai, žiniasklaidos atstovai) bei turėtų skirtingos darbo ŽIV/AIDS srityje veiklos patirties ir ta patirtis (darbo stažas) būtų svari ir reikšminga, o veikla įtaigi ir matoma.

Ekspertų apklausa padės išgryninti įvairiapusių, skirtingų specialybių ŽIV/AIDS srities profesionalų požiūrį į ŽIV/AIDS problematikos pateikimą, atsižvelgti į jų nuomonę ir pastebėjimus.

Tyrimo imtis – straipsniai, publikuoti Lietuvos spausdintinėje ir internetinėje žiniasklaidoje nuo 2008 metų sausio 1 dienos iki 2008 metų gruodžio 31 dienos. Dešimt ŽIV/AIDS srities specialistų, po penkis iš Lietuvos ir Latvijos.

Tyrimo vykdymo laikas

ŽIV/AIDS problematiką nagrinėjančių straipsnių turinio analizė atlikta 2009 metų balandžio gegužės mėnesiais; Lietuvos ir Latvijos ŽIV/AIDS srities specialistų nuomonės apie ŽIV/AIDS problematikos pateikimo žiniasklaidoje lyginamoji analizė – 2009 metų balandžio gegužės mėnesiais ir 2010 metų kovo balandžio mėnesiais.

2.2.1. Turinio analizės metodo samprata ir parengiamieji jo naudojimo etapai

Pasak J. Fiske, *turinio analizė* (angl. *content analysis*) – tai metodas, kuriuo siekiama išskirti objektyvų, matuojamą, patikrinamą akivaizdaus pranešimų turinio kiekį. <...>Turinio analizė negali būti atrankinė: ji turi apimti visą pranešimų sistemą arba tinkamai sudarytą imtį (Fiske, 1998).

R. Tidikio teigimu, turinio analizė leidžia, objektyviai ir sistemiškai išnagrinėti teksto ypatybes ir daryti patikimas išvadas. *Turinio analizės metodo esmė – išskirti dokumento tekste tam tikrus prasminius vienetus, tada skaičiuoti jų vartojimo dažnį, tirti įvairių teksto elementų ryšius tiek vieno su kitu, tiek su visa informacijos apimtimi* (Tidikis, 2003, p. 498).

Anot E. Murphy, kiekybinės turinio analizės atveju dokumentai yra objektyvios priemonės išvadoms apie jų aprašomą tikrovę daryti. *Čia svarbi akivaizdi dokumento reikšmė, o ne gilesnių prasmės klodų atskleidimas* (Murphy, 1998).

Studijuojant tekstus turinio analizės metodu tyrimo objektai gali būti įvairūs tekstiniai dokumentai – knygos, laikraščiai, dainos, laiškai, pasisakymai, dienoraščiai ir kt.

A. Balčytienė teigia, kad šio nuoseklaus informacijos tyrimo metodo esmė – *suformuluoti tyrimo klausimą, parinkti tiriamojo reiškinių kriterijus (t. y. tiriamą reiškinį detalizuoti, išskleidžiant į atitinkamas vertinimo kategorijas), ir skaičiuoti šių kategorijų pasikartojimo dažnumą įvairaus pobūdžio žiniasklaidos „tekstuose“* (Balčytienė, 2000).

Pasak R. Tidikio, *kadangi prasminis turinio vienetas gali būti išreikštas įvairiomis kalbos priemonėmis, įvairiomis sąvokomis (dažnai gyvenimiškais, kasdieniais terminais), tyrėjas turi suformuluoti jų konkrečius empirinius indikatorius, t. y. bendrus požymius, rodiklius, kuriais šiems požymiams suteikiamas vienareikšmiškumas* (Tidikis, 2003, p. 499).

I. Liubikienės įsitikinimu, būtina parengti turinio analizės instrumentariją – kodavimo blanką. *Į ją įtraukiami ne tik išskirti indikatoriai, bet ir duomenys apie patį dokumentą, kuriuos taip pat reikia koduoti: dokumento pavadinimas, išleidimo vieta ir data, kitos charakteristikos – formatas, eilučių (pastraipų) skaičius ir kt.* Toks instrumentarijus nustato vienareikšmį teksto ir kodų atitikimą (Liubikienė, 2005).

K. D. Bailey pateikia tokius pagrindinius turinio analizės etapus: (Bailey, 1987).

- Dokumentų atrinkimas analizei.
- Kategorijų (bendriausių loginių sąvokų) turinio nustatymas.
- Skaičiavimo vienetų (indikatorių) išskyrimas.
- Turinio (prasminiu požiūriu) vieneto išskyrimas.
- Kiekybinių charakteristikų skaičiavimo sistemos numatymas.

Siekiant atlikti 2008 metais Lietuvos žiniasklaidoje ŽIV/AIDS problematiką nagrinėjančių straipsnių turinio analizę, buvo numatyti *parengiamieji turinio analizės etapai*:

Dokumentų atrinkimas analizei

Tyrimui atrinkti 2008 metais publikuoti Lietuvos žiniasklaidoje straipsniai, kuriuose nagrinėjama ŽIV/AIDS problematika (atrankos metodas aptartas anksčiau, 30 puslapyje).

Kategorijų turinio nustatymas

Visos kategorijos yra susijusios su ŽIV/AIDS problematikos perteikimu ir atskleidimu. Atrinktų tyrimui straipsnių pagrindinė tema yra ŽIV/AIDS. Straipsniai, kuriuose dominavo su ŽIV/AIDS susijusių problemų, tokių kaip antai: narkomanija, kitos lytiškai plintančios infekcijos ir t. t. nagrinėjimas, nebuvo atrinkti ir tiriami.

Skaičiavimo vienetų (indikatorių) išskyrimas

- Žodžių trumpiniai ŽIV ir AIDS.
- Straipsnio imtis ir pateikimas, straipsnio autorystė, jo antraštė, struktūra, tematika ir pobūdis, nagrinėjamos temos dažnumas (svarbumas).
- ŽIV/AIDS prevencijos srityje dirbantys specialistai, kurie davė interviu žiniasklaidai.
- Užsikrėtę ŽIV ar sergantys AIDS asmenys, davę interviu žiniasklaidai.
- ŽIV/AIDS prevencijos srityje dirbančios organizacijos pavadinimas.
- Pasaulinės AIDS ir Mirusiųjų nuo AIDS atminimo dienos.
- ŽIV/AIDS prevenciniai renginiai.
- Įvykiai ir naujienos, susijusios su pramogų pasaulio įžymybėmis ar kitais žinomais asmenimis.

Turinio (prasminiu požiūriu) vieneto išskyrimas

- *Straipsnių imtis ir pateikimas* (straipsnio publikavimo data ir vieta).
- *Straipsnio autorystė* – straipsnis autorinis ar remtasi pranešimais žiniasklaidai, užsienio naujienų agentūrų ar leidinių medžiaga.
- *Straipsnio antraštė* – teigiama, neigiama, neutrali. Žodžių trumpinių ŽIV ir AIDS vartojimo antraštėje dažnumas ir įtaka bei svarba straipsnio antraštei.
- *Straipsnio struktūra* – informacinio pobūdžio žinutė, mišri struktūra.
- *Straipsnio tematika*: epidemiologinės situacijos aktualijos, gyvenančiųjų su ŽIV ir AIDS kasdienybė ir problemos; naujienos apie pramogų pasaulio atstovus ir įžymius žmones, susijusios su

ŽIV/AIDS; prevencinių renginių, akcijų aprašymas ar anonsas; žemo slenksčio paslaugas teikiančių kabinetų steigimo aktualijos; vaistų / vakcinų kūrimo aktualijos; apsaugos priemonių naudojimo aktualijos; kriminalai – bandymai užkrėsti ŽIV; Lietuvos AIDS centro ir kitų organizacijų veikla; taip pat Pasaulinių AIDS ir Mirususių nuo AIDS atminimo dienų atspindėjimas žiniasklaidoje bei kitos temos.

- *Straipsnio pobūdis*: straipsniai, atliekantys informacinę, aiškinamąją ar auklėjamąją funkcijas – skatinantys toleranciją ŽIV infekuotųjų atžvilgiu; kviečiantys susimąstyti apie rizikingo elgesio padarinius; straipsniai, teikiantys viltį; straipsniai, diskriminuojantys infekuotuosius ŽIV ar rizikos grupes; straipsniai, kuriuose propaguojamos apsaugos priemonės ir apsisaugojimo būdai; informacinio pobūdžio straipsniai, pagrįsti statistika ar analizuojantys epidemiologinę situaciją bei kitas problemas.

- *Nagrinėjamos temos pasikartojimo dažnumas* (pagal dienotvarkės sudarymo procesą).

Kiekybinių charakteristikų skaičiavimo sistema

Turinio analizei atlikti buvo sudarytas kodavimo blankas (instrumentarijus), į kurį įtraukti ne tik išskirti indikatoriai ir prasminiai vienetai, bet ir duomenys apie patį tekstą – pavadinimas, išleidimo vieta ir data.

Buvo tiriama, ar tekste yra (nėra) indikatorių, prasminių vienetų, taip pat kategorijos pasikartojimo dažnumas.

Kodavimo blanko lentelė sudaryta Microsoft Excel programa. Skaičiuota indikatorių pasikartojimo dažnumas ir procentinė jo išraiška.

2.2.2. Ekspertų interviu metodo samprata ir parengiamieji jo naudojimo etapai

Ekspertų interviu – tai kokybinis tyrimo metodas, kurio metu apklausiama specialiai parinkta žmonių grupė, turinti kurios nors srities žinių.

K. Kardelio teigimu, ekspertų interviu metodo esmė ta, kad ekspertai logiškai analizuoja kokią nors problemą. *Pagal ekspertų vertinimus nustatomas jų nuomonių atitikimo laipsnis tiriamuoju klausimu bei ekspertų išvadų objektyvumas, kurį lemia esminiai, realūs faktų ir reiškinių ryšiai. Ekspertų apklausos metodą galima taikyti ir tada, kada kiekybinius, tiksliau nustatomus reiškinius, reikia kokybiškai vertinti* (Kardelis, 2002).

Anot R. Tidikio, naudojant ekspertų interviu metodą, reikia suformuoti kompetentingų ekspertų, kurie gali suteikti būtiną kvalifikuotą informaciją apie vertinamąjį objektą, grupę. *Tokia grupė paprastai sudaroma iš 5–7 žmonių. Grupė ekspertų turi užtikrinti gautos informacijos*

išsamumą ir patikimumą, galimybę ją patikrinti, o dar geriau – statistiškai pagrįsti (Tidikis, 2003, p. 515).

Pagal C. Boyce ir P. Neale, taikant šį metodą galima sužinoti respondentų tam tikros veiklos patirtį, lūkesčius, sietinus su vienu ar kitu reiškiniu ar problematika, gauti jų pastabų ir rekomendacijų, susijusių su tam tikros srities išmanymu ar dalyvavimu tam tikroje veikloje (Boyce, Neale, 2006).

N. Mack teigimu, toks interviu padeda atskleisti įvairiapusį (ryškų) vaizdą iš respondento perspektyvos apie mokslinio tyrimo objektą. (Mack, *et. al.*, 2005).

Interviu metodas dažnai naudojamas kontekste su kitais metodais surinktais duomenų rezultatais, suteikiant išsamesnį vaizdą (labiau užbaigtą paveikslą) apie tiriamą reiškinį ir kodėl tai vyksta (Boyce, Neale, 2006).

Kenneth D. Bailey teigimu, apklausos interviu metodu privalumai yra šie (Bailey, 1987):

Lankstumas. Interviuotojas gali patikslinti ir papildyti, kitaip suformuluoti ir pateikti klausimą, jei respondentas netiksliai ar neišsamiai atsakė, pritaikyti klausimus prie konkrečios respondento veiklos ir išmanymo srities.

Atsakymai gaunami iš karto. Interviuotojui nereikia laukti, kol respondentas užpildys ir atsiųs klausimyną. Daugumai respondentų greičiau, paprasčiau ir maloniau į klausimus atsakyti žodžiu, reikšti savo mintis ir nuomonę.

Neverbalinio elgesio privalumai. Interviuotojui teikia papildomos informacijos ir respondento neverbalinė elgsena interviu metu atsakant į klausimus.

Aplinkos kontrolė. Interviuotojas gali parinkti tinkamiausią aplinką, kad respondentui būtų komfortabilu atsakinėti į klausimus ir dėstyti mintis.

Išsamumas. Apklausiant respondentus interviu metodu galima užtikrinti, kad bus atsakyta į visus klausimus.

Spontaniškumas. Galimybė įrašyti visus, tame tarpe ir spontaniškus atsakymus, kilusias mintis. Tokie atsakymai gali suteikti daugiau informacijos dominančiu klausimu.

Apklausos interviu metodu trūkumai:

- interviu metodas nėra tinkamas, jei reikia gauti kiekybinius tyrimo duomenis;
- interviu gali būti šališkas, jei ekspertai nėra kruopščiai atrinkti;
- interviu išvadų pagrįstumui ar duomenų interpretavimui gali turėti įtakos tyrėjo profesionalumo ar patirties stoka.
- Gali būti sunku įrodyti rezultatų patikimumą, pateikti ir pagrįsti išvadas. (*Conducting*, 1996).

Ekspertu interviu metodas gali būti *struktūruotas, pusiau struktūruotas ir nestruktūruotas*. Apklausiant ekspertus apklausos metu dažnai naudojamas pusiau struktūruoto interviu modelis, kurio esmė, pasak L. A. Guion, yra ta, kad nors ir turima parengus tam tikrus klausimus, kuriuos reikia paklausti pokalbio metu, tačiau galima leisti, kad klausimų srautas lietuši atvirai (paklausti ir kitų naujų klausimų, kylančių pokalbio metu iš respondentų atsakymų informacijos) (Guion, 2001).

Pagal L. A. Guion, registruojant ekspertų atsakymus interviuotojui svarbu (Guion, 2001):

- įrašyti juos į elektroninę laikmeną, užsirašyti pastabas;
- stebėti neverbalinę respondento elgseną ir ją taip pat registruoti užsirašant;
- registruoti savo pamąstymus, nuomonę, jausmus, kylančius interviu metu ir iškart po.

Rengiantis atlikti Lietuvos ir Latvijos ŽIV/AIDS srities specialistų nuomonės apie ŽIV/AIDS problematikos pateikimo žiniasklaidoje lyginamąją analizę buvo sudarytas klausimynas, atrinkti ekspertai ir pasirinkta interviu atlikimo bei duomenų registravimo technika:

Klausimyno sudarymas

Sudarytas 14 klausimų klausimynas, kuriuo siekiama gauti išsamius atsakymus į iškeltus tyrimo uždavinius. Siekiama išsiaiškinti žurnalistų domėjimosi objektus, skirtynes, palyginti su užsienio šalimis; problematikos pateikimo tendencijas, ar laikomasi etikos ir konfidencialumo principų; darbų struktūros veiksmingumą ir įtaigumą; kas skatina žurnalistų domėjimąsi ŽIV/AIDS problematika; su ŽIV/AIDS susijusių asmenų ir specialistų lūkesčius gvildenant ŽIV/AIDS problematiką žiniasklaidoje. Rengiant klausimus remtasi 2008 metais Lietuvos žiniasklaidoje ŽIV/AIDS problematiką nagrinėjančių straipsnių turinio analizės tyrimo išvadomis.

Interviu atlikimo technika ir duomenų registravimas

Interviu buvo atliekami individualiai bendraujant su atrinktais ekspertais. Kiekviena apklausa vyko apie valandą. Interviu buvo imamas ekspertų darbo vietose, laisvu nuo darbo metu, (žurnalistė iš Latvijos apklausta internetine kompiuterine programa „Skype“) jų atsakymai įrašomi į diktofonus Panasonic RR-US380, Panasonic RR-US750 ir vėliau perkelti ir išsaugoti kompiuterinėje laikmenoje. Interviu stenograma iššifruota (Latvijos ekspertų atsakymai išversti iš rusų kalbos), suskaidyta pagal pateiktus klausimus ir išsaugota Word'o faile. Interviu įrašas pateikiamas priede.

Individuali informacija apie ekspertus

Ekspertai neprieštaravo, kad darbe būtų minimi jų vardai ir pavardės bei kita informacija apie jų darbinę veiklą.

Lietuvos ekspertai:

Loreta Stonienė – biomedicinos mokslų daktarė, visuomenės sveikatos specialistė.

Darbovietė ir pareigos – Jungtinių Tautų Narkotikų ir nusikalstamumo biuro (UNODC) projekto „ŽIV/AIDS prevencija ir priežiūra tarp švirksčiamųjų narkotikų vartotojų bei nuteistųjų Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje“ koordinatore.

Darbo ŽIV/AIDS srityje patirtis – 1998–2008 metais LAC Švietimo skyriaus vedėja. Nuo 2008 metų – UNODC.

Darbo ŽIV/AIDS srityje pobūdis ir atliekamos funkcijos – įvairiapusė prevencinė, edukacinė veikla, susijusi su ŽIV/AIDS: visuomenės, įvairių sričių specialistų ir žiniasklaidos atstovų švietimas ŽIV/AIDS ir susijusiais klausimais.

Vilma Budėnienė – filologijos magistrė, lietuvių literatūros specialistė. Specializavosi ryšių su visuomene specialistų, atstovų spaudai kursuose, mokymuose.

Darbovietė ir pareigos – Kalėjų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Viešųjų ryšių skyriaus viršininkė ir atstovė spaudai.

Darbo ŽIV/AIDS srityje patirtis – 2002–2007 metais LAC viešųjų ryšių specialistė. Nuo 2007 metų – Kalėjų departamentas prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos.

Darbo ŽIV/AIDS srityje pobūdis ir atliekamos funkcijos – įvairiapusis darbas su žiniasklaida ŽIV/AIDS ir susijusiomis temomis. Informacijos apie ŽIV/AIDS problematiką rengimas ir sklaida.

Vilma Uždavinienė – išsilavinimas – aukštasis universitetinis (6 metai), vidaus ligų gydytoja, gydytoja gastroenterologė.

Darbovietė ir pareigos – VšĮ Centro poliklinikos Vytenio filialo vidaus ligų gydytoja, konsultuojanti ir gydanti ŽIV/AIDS sergančius asmenis.

Darbo ŽIV/AIDS srityje patirtis – 1994–2009 metais LAC Ambulatorinės priežiūros skyriaus vedėja, ŽIV/AIDS sergančių asmenų gydytoja.

Darbo ŽIV/AIDS srityje pobūdis ir atliekamos funkcijos – ŽIV/AIDS paveiktų asmenų konsultavimas ir gydymas, prevencinė veikla.

Vytautas Markevičius – išsilavinimas – aukštasis universitetinis, žurnalistas.

Darbovietė ir pareigos – Lietuvos radijo žurnalistas (30 metų žurnalistinio darbo patirtis), analitinių aktualijų laidų kūrėjas ir vedėjas; Vilniaus universiteto istorijos ir visuomenės mokslų dėstytojas (lektorius).

Darbo ŽIV/AIDS srityje patirtis – nuo 1985 metų nuolat domisi ŽIV/AIDS problemomis ir reguliariai kuria analitines aktualijų laidas ŽIV/AIDS ir susijusiomis temomis.

1994–1997 metais visuomeninės organizacijos „Žurnalistai prieš AIDS“ prezidentas.

Darbo ŽIV/AIDS srityje pobūdis ir atliekamos funkcijos – reguliarių radijo laidų, gvildenančių ŽIV/AIDS ir susijusias problemas, kūrimas, dirbančių šioje srityje žurnalistų mokymas.

Jurgis Andriuška – išsilavinimas – vidurinis, verslininkas.

Darbovietė ir pareigos – asociacijos, vienijančios ŽIV/AIDS paveiktus žmones „Pozityvus gyvenimas“, vadovas.

Darbo ŽIV/AIDS srityje patirtis – nuo 2001 metų dirba su ŽIV/AIDS paveiktais žmonėmis. Nuo 2003 metų NVO „Pozityvus gyvenimas“ vadovas. Organizacija vienija per du šimtus žmonių, gyvenančių su ŽIV/AIDS. Įsteigti skyriai ne tik Vilniuje, bet ir Klaipėdoje, Šiauliuose ir Kaune.

Darbo ŽIV/AIDS srityje pobūdis ir atliekamos funkcijos – ŽIV/AIDS paveiktų asmenų interesų atstovavimas, konsultavimas, įvairių paslaugų teikimas, bendradarbiavimas su įvairių sričių specialistais ir žiniasklaidos atstovais siekiant pagerinti infekuotųjų ŽIV ir sergančiųjų AIDS gyvenimą ir supratimą.

Latvijos ekspertai:

Evija Dompalma – visuomenės sveikatos magistrė, sociologė.

Darbovietė ir pareigos – Jungtinių Tautų Narkotikų ir nusikalstamumo biuro (UNODC) projekto „ŽIV/AIDS prevencija ir priežiūra tarp švirksčiamųjų narkotikų vartotojų (ŠNV) bei nuteistųjų Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje“ koordinatorė Latvijoje.

Darbo ŽIV/AIDS srityje patirtis – darbas Sveikatos apsaugos ministerijoje, ketveri metai vykdant UNODS projektą.

Darbo ŽIV/AIDS srityje pobūdis ir atliekamos funkcijos – įvairiapusė veikla, susijusi su ŽIV/AIDS prevencija, ypač tarp ŠNV bei nuteistųjų.

Ruta Kaupe – verslo administravimo magistrė.

Darbovietė ir pareigos – NVO „DIA+Logs“ įkūrėja (2002 metais) ir vadovė. Latvijos komunikacijos akademijos dėstytoja.

Darbo ŽIV/AIDS srityje patirtis – nuo 2002 metų NVO „DIA+Logs“ (vienijanti ŽIV/AIDS paveiktus žmones) vadovė.

Darbo ŽIV/AIDS srityje pobūdis ir atliekamos funkcijos – įvairiapusis ŽIV/AIDS prevencinis darbas: psichologinis, emocinis ir socialinis ŽIV/AIDS paveiktų žmonių palaikymas, konsultavimas, jų integracija į visuomenę; bendradarbiavimas su žiniasklaida; informacijos apie ŽIV/AIDS problematiką rengimas ir sklaida, paskaitų skaitymas ir mokymų vedimas.

Silvija Pupola – išsilavinimas – aukštasis universitetinis, pedagogė.

Darbovietė ir pareigos – 1998 metais įkurtos organizacijos „Jaunatne pret AIDS“ („Jaunimas prieš AIDS“) vadovė.

Darbo ŽIV/AIDS srityje patirtis – šešerių metų darbo organizacijoje „Jaunatne pret AIDS“ patirtis.

Darbo ŽIV/AIDS srityje pobūdis ir atliekamos funkcijos – įvairiapusis ŽIV/AIDS prevencinis darbas, ypač su jaunimu: prevencinių, edukacinių renginių organizavimas, mokymų vedimas, visuomenės švietimas.

Alina Lisina – išsilavinimas – aukštasis universitetinis, komunikacijos srities specialistė, žurnalistė.

Darbovietė ir pareigos – savaitraščio „Subota“ žurnalistė, (10 metų žurnalistinio darbo patirtis), rašanti analitinius straipsnius socialinėmis, medicinos temomis, taip pat apie ŽIV/AIDS.

Darbo ŽIV/AIDS srityje patirtis – nuo 2006 metų gilinasi į ŽIV/AIDS problematiką. 2008 metais laimėjo Latvijoje surengtą konkursą žurnalistams, rašantiems ŽIV/AIDS tematika. Stažavosi Reuters agentūros rengtuose žurnalistų, rašančių apie ŽIV/AIDS, mokymuose. Skaitė pranešimus apie ŽIV/AIDS ir žiniasklaidą tarptautiniuose renginiuose, 2009 metais Tarptautinėje AIDS konferencijoje Vilniuje.

Darbo ŽIV/AIDS srityje pobūdis ir atliekamos funkcijos – reguliarių straipsnių, gvildenančių ŽIV/AIDS ir susijusias problemas, rašymas.

Aleksandras Molokovskis – išsilavinimas – aukštesnysis, geležinkelininkas.

Darbovietė ir pareigos – „HIV.LV“ asociacijos, vienijančios septynias nevyriausybinės ŽIV/AIDS organizacijas Latvijoje, įkūrėjas (2006 metais) ir valdybos pirmininkas.

Darbo ŽIV/AIDS srityje patirtis – 17 metų darbas įvairiose ŽIV/AIDS organizacijose.

Darbo ŽIV/AIDS srityje pobūdis ir atliekamos funkcijos – ŽIV/AIDS paveiktų asmenų interesų atstovavimas, konsultavimas, įvairių paslaugų teikimas; prevencinio ir mokomojo pobūdžio literatūros rengimas ir sklaida; bendradarbiavimas su įvairių sričių specialistais, valdžios pareigūnais ir žiniasklaidos atstovais.

2.3. Kiekybinės turinio analizės rezultatai

2.3.1. Straipsnių imtis, pateikimas, autorystė ir publikavimo data

- Tyrimo imtis – 165 straipsniai.
- Straipsniai publikuoti nuo 2008 metų sausio 1 dienos iki 2008 metų gruodžio 31 dienos.
- Tirti straipsniai buvo publikuoti periodiniuose laikraščiuose, žurnaluose ir informaciniuose interneto portaluose.
- Tirti straipsniai atrinkti iš 34 periodinių leidinių – 31 laikraščio ir trijų žurnalų bei 11-os informacinių interneto portalų.

Laikraščiai: „15 minučių“, „Alytaus naujienos“, „Banga – Klaipėdos r. laikraštis“, „Glavė – Trakų ir Elektrėnų krašto laikraštis“, „Gydytojų žinios“, „Kalvotoji Žemaitija“, „Kauno diena“, „Kėdainių garsas“, „Klaipėda“, „Kupiškio žinios“, „L.T. laikraštis Tau“, „Laikinoji sostinė“, „Lietuvos aidas“, „Lietuvos medicinos kronika“, „Lietuvos rytas“, „Lietuvos sveikata“, „Lietuvos žinios“, „Marijampolės miesto laikraštis“, „Panevėžio balsas“, „Panevėžio rytas“, „Respublika“, „Santarvė – Mažeikių r. laikraštis“, „Sekundė – Panevėžio laikraštis“, „Šiaulių kraštas“, „Ūkininko patarėjas“, „Utenis“, „Utenos diena“, „Vakaro žinios“, „Vakarų ekspresas“, „Valstiečių laikraštis“, „Vilniaus diena“.

Žurnalai: „NUO...IKI...“, „Panelė“, „Sveikas žmogus“.

Informaciniai interneto portalai: www.alfa.lt, www.atn.lt, www.balsas.lt, www.bernardinai.lt, www.bns.lt, www.delfi.lt, www.elta.lt, www.klubas.lt, www.lrt.lt, www.SOS03.lt, www.zebra.lt.

Respublikinėje spaudoje pateikta 43 proc. straipsnių, regioninėje – 33 proc. straipsnių ir informaciniuose interneto portaluose – 24 proc. straipsnių.

Daugiausia straipsnių, skirtų ŽIV/AIDS problematikai, buvo publikuota: dienraštyje „Lietuvos rytas“ – 13 proc.; dienraštyje „Respublika“ – 11,5 proc., dienraštyje „Klaipėda“ – 6,5 proc., dienraštyje „Kauno diena“ – 6 proc., informaciniame interneto portale „Delfi“ – 10 proc.

Straipsnių autorystė

Iš 165 straipsnių 32 proc. yra autoriniai darbai, parašyti 39 žurnalistų. Dauguma žurnalistų parašė po vieną ar du darbus.

Pažymėtina, kad autorinių darbų autoriai – tai žurnalistai, dažnai rašantys medicinos tematika dienraščių rubrikose skirtose sveikatos aktualijoms, ar medicinos leidiniuose.

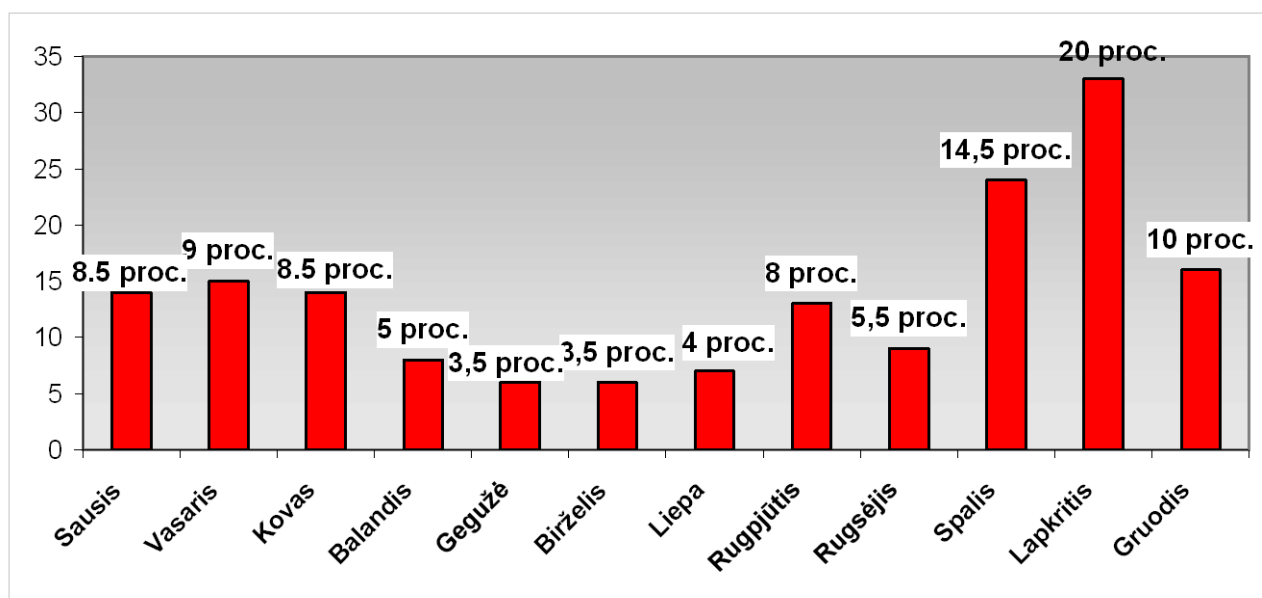
Kai kurie žurnalistai, pavyzdžiui: N. Kondrotienė, I. Saukienė, A. Zinkuvienė, B. Bukotaitė, D. Andrijauskaitė, V. Puteikis yra daugkartiniai Lietuvos AIDS centro organizuojamo žurnalistų rašančių ŽIV/AIDS ir susijusiomis temomis, konkurso laureatai ir prizinininkai. Tikėtina, rašyti ŽIV/AIDS tematika juos skatina ir šio konkurso komisijos įvertinimai.

2008 metais 34 proc. straipsnių parašyti remiantis užsienio naujienų agentūrų ar leidinių medžiaga, o 31 proc. – Lietuvos AIDS centro informacija (dažniausiai teikiama pranešimuose žiniasklaidai ar spaudos konferencijų metu) (LAC pranešimai žiniasklaidai, 2008).

Straipsnių publikavimo data

Daugiau straipsnių buvo publikuojama sausio–kovo ir spalio–gruodžio mėnesiais, mažiau – gegužės–liepos mėnesiais.

1 diagrama. Straipsnių publikavimo data

Straipsnių dažnumas susijęs su teikiama informacija. Sausio ir vasario mėnesiais publikuoti straipsniai daugiausia buvo informacinio pobūdžio, teikiantys ar nagrinėjantys 2007 metų epidemiologinės situacijos Lietuvoje aktualijas. Pavyzdžiui, „Per metus Lietuvoje nustatyti 106 nauji ŽIV atvejai“ („Lietuvos rytas“, sausio 30 d.), „ŽIV aukų sąrašas ilgėja“ („Kauno diena“, sausio 31 d.) ar „Pristatyta naujausia AIDS epidemiologinė situacija“ („Lietuvos medicinos kronika“, vasario 6 d.). Regioninėje spaudoje detaliau nagrinėjama ir regiono statistika, pavyzdžiui, „ŽIV daugiausia užsikrėtę vyrai“ („Šiaulių kraštas“, vasario 19 d.).

Spalio–gruodžio mėnesiais, tikėtina, straipsnių padaugėjo dėl artėjančio kasmetinio žurnalistų informuojančių visuomenę apie ŽIV/AIDS ir susijusias problemas konkurso finalo (gruodžio 1 d.) ir Pasaulinės AIDS dienos gruodžio 1-osios minėjimo. Iš lapkričio ir gruodžio mėnesiais publikuotų straipsnių, 41 proc. yra susiję su Pasauline AIDS diena.

2008 metais tuo laikotarpiu parašyta ir 7 proc. straipsnių (daugiausia regioninėje žiniasklaidoje) apie žemo slenksčio paslaugų teikimo reikalingumą regionuose. Šie straipsniai susiję su Lietuvos AIDS centro vykdoma veikla – surengtais apskritais stalais su vietos savivaldybės ir žiniasklaidos atstovais tuo klausimu (2008 metų Lietuvos AIDS centro ataskaita).

2.3.2. Straipsnių antraštės

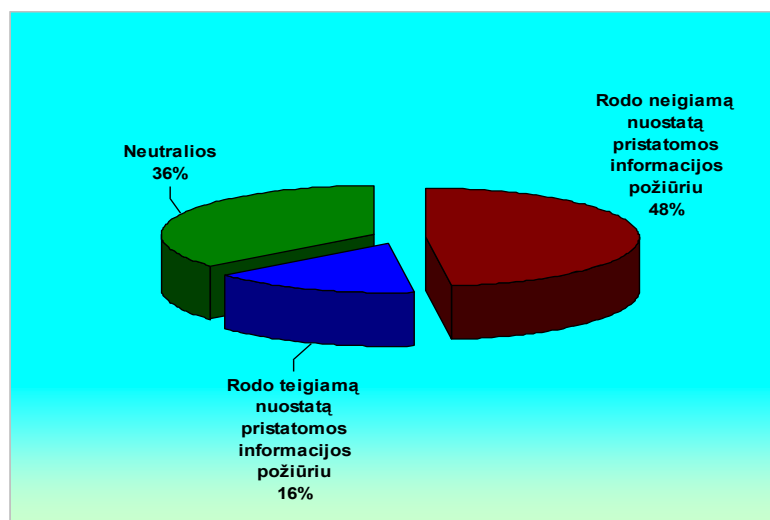
2008 metų ŽIV/AIDS tematika rašytų straipsnių 48 proc. antraščių yra subjektyvios, rodo neigiamą nuostatą pristatomos informacijos požiūriu. Keletas pavyzdžių: „Abejojama vakcinosis prieš ŽIV sukūrimo galimybėmis“ („Delfi“, balandžio 3 d.); „AIDS – antrojo tūkstantmečio maras“ („Galvė“, spalio 2 d.); „Kūdikius užkrėtė ŽIV“ („Kauno diena“, lapkričio 13 d.); „Lietuviška tragedija: kraujo donoras užsikrėtė ŽIV!!!“ („Panelė“, lapkričio 29 d.);

16 proc. antraščių yra subjektyvios, rodo teigiamą nuostatą pristatomos informacijos požiūriu. Keletas pavyzdžių: „Kuriami vaistai, padėsiantys kovoti su ŽIV“ („LRT“, lapkričio 12 d.); „ŽIV diagnozė – ne kliūtis susilaukti vaiko“ („Lietuvos rytas“, rugpjūčio 6 d.); „ŽIV nešiojotoja uteniškė pagimdė sveiką kūdikį“ („Utenis“, spalio 28 d.); „ŽIV užsikrečia vis mažiau žmonių“ („Vakarų ekspresas“, rugpjūčio 5 d.).

36 proc. faktinio, informacinio pobūdžio, neutralios antraštės. Keletas pavyzdžių: „AIDS tema suvienijo kuriančiuosius“ („Respublika“, gruodžio 2 d.); „Gruodžio 1-oji – Pasaulinė AIDS diena“ („Kėdainių garsas“, lapkričio 29 d.); „Medicinos mokslo užkulisiai ir AIDS“ („Lietuvos žinios“, birželio 17 d.); „Nobelio premija paskirta ŽIV atradėjams“ („Valstiečių laikraštis“, spalio 18 d.).

Konstatuotina, kad beveik pusė straipsnių antraščių yra neigiamo pobūdžio, šokiruojančios ar verčiančios sunerinti ir tik 16 proc. antraščių yra pozityvios.

2 diagrama. Straipsnių antraštės

Žodžių trumpinių ŽIV ir AIDS minėjimas antraštėje

Dažniausiai žodžių trumpinys ŽIV antraštėje siejamas su žodžiais „infekcija“, „diagnozė“, „plitimas“, „skaičius“, „rykštė“. Keturiuose straipsniuose paminėtas žodžių junginys „ŽIV virusas“ iš esmės yra neteisingas ir nevertotinas (pvz., Delfi naujienų portale birželio 6 d. publikuotame straipsnyje „Atrastas ŽIV viruso konkurentas“). Tai rodo žurnalistų paviršutinį požiūrį ar neįsigilinimą. Trumpinys AIDS dažniau paminėtas su žodžiais „diena“, „centras“.

Galima teigti, kad šių trumpinių pabrėžimas ar vartojimas antraštėse prikausto skaitytojų dėmesį ir iš karto leidžia suprasti, kokia tema nagrinėjama straipsnyje. O tokie „šaukiantys“ žodžių junginiai – „AIDS grėsmė“ ar „plinta ŽIV“ verčia sunerimti ir skatina perskaityti straipsnį.

2.3.3. Straipsnių struktūra ir tematika

Straipsnių struktūra

Galima teigti, kad 44 proc. nagrinėtų straipsnių yra informacinio pobūdžio žinutės, naujienos (pateikiančios epidemiologinę statistiką, įvairius su ŽIV/AIDS susijusius faktus ar įvykius, nutikusius Lietuvoje ar užsienyje), kurios yra ne daugiau kelių pastraipų ir užimančios mažai vietos bei dažniausiai publikuojamos tarp kitų informacinių žinučių ar naujienų rubrikose „vienu sakiniu“ ar „trumpai“.

Kiti straipsniai, ypač autoriniai ir originalūs darbai, daugiausia yra aiškinamojo (analitinio) ar šviečiamojo (prevencinio) pobūdžio, jų struktūra gan mišri: dažnas straipsnis pagrįstas ir statistika, ir interviu su specialistais ar infekuotais asmenimis, specialistų komentarais, situacijų palyginimais ar nagrinėjamų problemų analize bei išvadomis.

Straipsnių tematika

Daugiausia nagrinėtų straipsnių buvo parašyta epidemiologinės situacijos aktualijų tema – 28 proc.; gyvenančių su ŽIV ir AIDS kasdienybė ir problemos nagrinėtos 11 proc. straipsnių; naujienos apie pramogų pasaulio atstovus ir įžymius žmones, susijusias su ŽIV/AIDS buvo gvildenamos 13 proc. straipsnių; 10 proc. straipsnių skirta ir prevenciniams renginiams, akcijoms aprašyti bei anonsams. 2008 metais palyginti su kitomis temomis gan daug straipsnių (7,5 proc.) nagrinėjo subtilias žemo slenksčio paslaugas teikiančių kabinetų steigimo aktualijas.

Tiesiogiai apie Lietuvos AIDS centrą, tiksliau apie jo laboratorijos pasiekimus buvo rašyta 3 proc. straipsnių; net 29 proc. straipsnių rašoma apie Lietuvos AIDS centro vykdomą prevencinę veiklą ir jos svarbą. Kitų organizacijų, dirbančių ŽIV/AIDS prevencijos srityje, veikla atskleista tik 3 proc. straipsnių.

Taip pat paminėtina, kad vaistų ir vakcinų kūrimo aktualijos tiesiogiai nagrinėtos 5 proc. straipsnių, o apie tai užsimenama 9 proc. straipsnių.

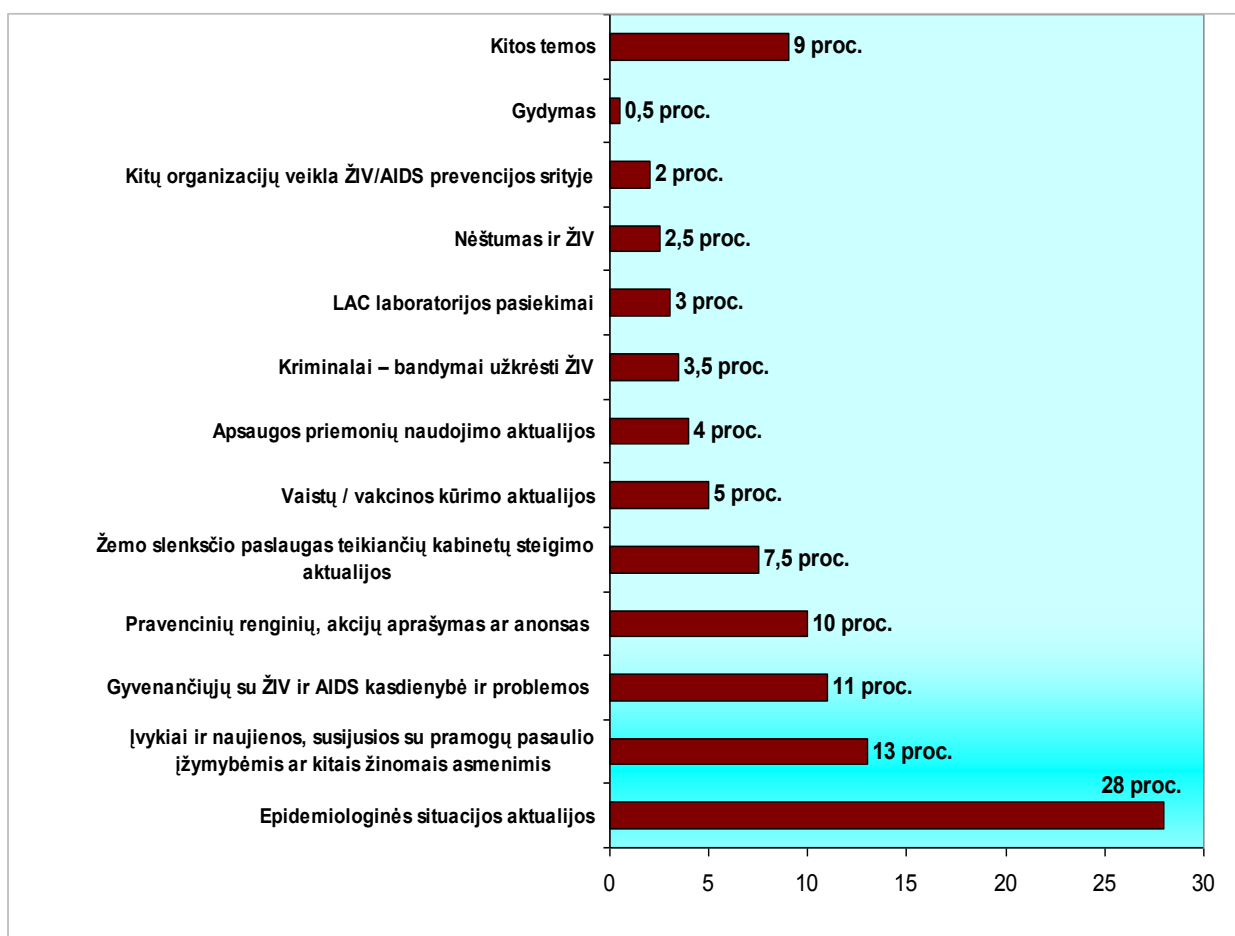
Tik 1 proc. straipsnių skirti Mirusiųjų nuo AIDS atminimo dienai paminėti ir tik 0,5 proc. straipsnių skirti AIDS ligos gydymo problemai, tačiau net 19 proc. straipsnių užsimenama apie gydymo aktualijas.

Taip pat 12 proc. straipsnių užsimenama apie Pasaulinę AIDS dieną gruodžio 1-ąją.

Nagrinėjamos temos pasikartojimo dažnumas / svarbumas

Iš temų sąrašo ir jų pasikartojimo nagrinėjamuose straipsniuose dažnumo galima spręsti, kad žiniasklaida daugiausia dėmesio ir svarbos skiria epidemiologinės situacijos aktualijoms (ŽIV plitimo tendencijoms), daugiau pramogų pasaulio ar įdomybių naujienoms ir ŽIV/AIDS prevenciniams renginiams bei akcijoms aprašyti nei gydymo, vakcinų kūrimo aktualijoms ar apsaugos priemonių naudojimo būtinybei. Pažymėtina, kad kas dešimtame nagrinėtame straipsnyje gvildinamos gyvenančiųjų su ŽIV ir AIDS problemos.

3 diagrama. Temos pasikartojimo dažnumas

Rizikos grupių išskyrimas

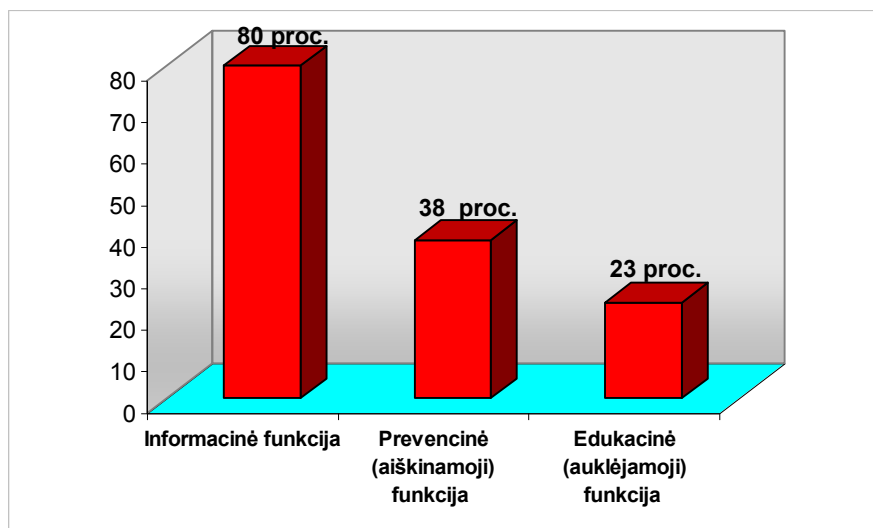
Straipsniuose įvardijamos (minimos) kaip potencialios rizikos užsikrėsti ŽIV grupės ir gvildenamos jų problemos:

- Narkomanai – 6 proc. straipsnių.
- Jaunimas – 5 proc. straipsnių.
- Moterys – 5 proc. straipsnių.
- Nėščiosios – taip pat 5 proc. straipsnių.
- Kalinamieji – 4 proc. straipsnių.
- Kitos grupės – vaikai, kraujo donorai, gėjai, vyrai, prostitutės ir sekso turistai įvardijami mažiau straipsnių.

2.3.4. Straipsnių pobūdis pagal atliekamas funkcijas

ŽIV/AIDS problematiką nagrinėjančius straipsnius galima suskirstyti ir pagal jų atliekamas funkcijas: informacinę, aiškinamąją (prevencinę) ir auklėjamąją (edukacinę).

4 diagrama. Straipsnių pobūdis pagal atliekamas funkcijas

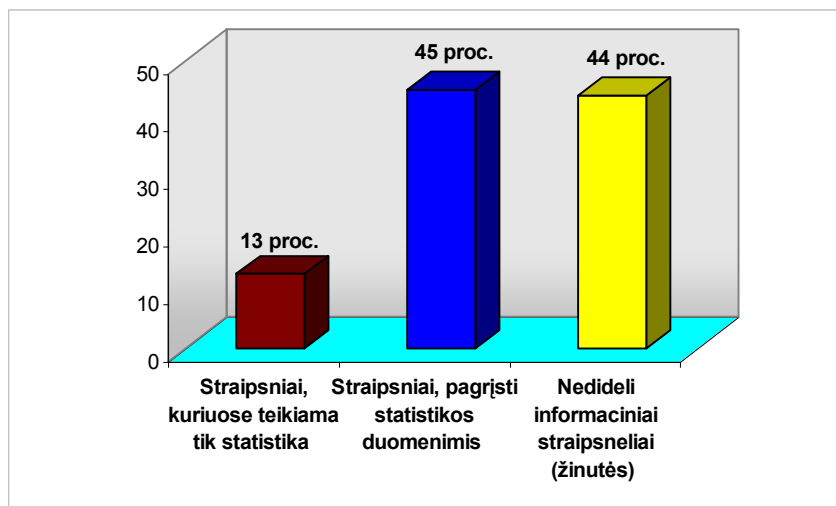

Informacinė funkcija

Daugumoje straipsnių, nagrinėjančių ŽIV/AIDS problematiką, informacinė funkcija yra svarbiausia: 13 proc. straipsnių teikiama tik statistika; 45 proc. straipsnių pagrįsti statistikos duomenimis (epidemiologinė statistika skelbiama LAC pranešimuose žiniasklaidai ar kas mėnesį teikiamų epidemiologinės situacijos duomenų suvestinėse); 44 proc. straipsnių, kaip buvo minėta,

yra informacinio pobūdžio, nedideli straipsneliai (žinutės / naujienos). Taip pat kaip šią funkciją atliekantys straipsniai įvardijami ir tie, kuriuose perduodama glausta „sausą“ informacinio pobūdžio naujiena apie vieną ar kitą įvykį, susijusį su ŽIV/AIDS tematika.

5 diagrama. Informacinę funkciją atliekantys straipsniai

Prevenicinė (aiškinamoji) funkcija

Prevenicinę funkciją straipsniuose atlieka tiek ŽIV/AIDS srityje dirbančių specialistų interviu ar jų komentarai, tiek pačių žurnalistų gilinimasis į konkrečią su ŽIV/AIDS susijusią problemą, susijusių temų analizė. Cituojama, teikiamos nuomonės, faktai ir tiesa.

2008 metų tirtuose straipsniuose buvo pateikta:

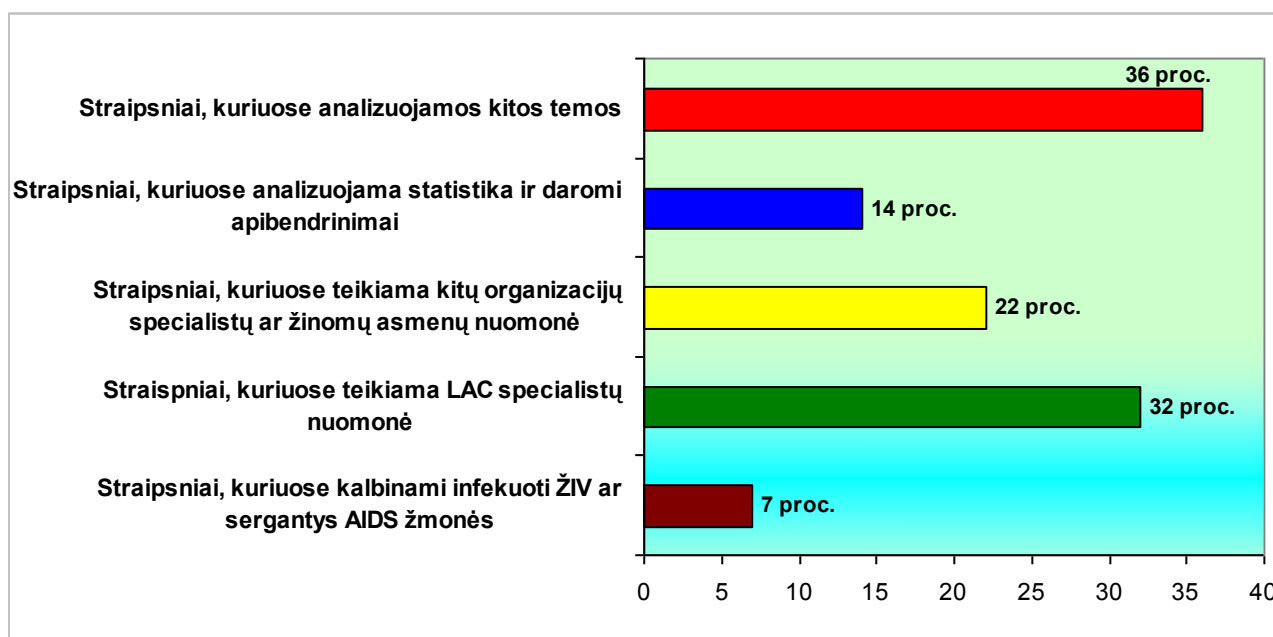
- 7 proc. interviu su infekuotais ŽIV ar sergančiais AIDS asmenimis,
- 11 proc. interviu su LAC specialistais,
- 5 proc. interviu su kitų organizacijų specialistais.

Lietuvos AIDS centro specialistai buvo cituojami 21 proc. straipsnių, 17 proc. – kitų organizacijų specialistai ar žinomi Lietuvos visuomenei asmenys.

14 proc. straipsnių kruopščiai analizuojama epidemiologinė statistika ir pateikiama apibendrinimų ar išvadų.

Kitos problemos, pavyzdžiui: AIDS atsiradimas (3,5 proc.), nėščiųjų tyrimosi dėl ŽIV svarba (2,5 proc.), kaip bendrauti su infekuotais žmonėmis (2,5 proc.); žemo slenksčio paslaugų teikimo reikalingumas (7,5 proc.) ir t. t., buvo analizuojamos 36 proc. straipsnių.

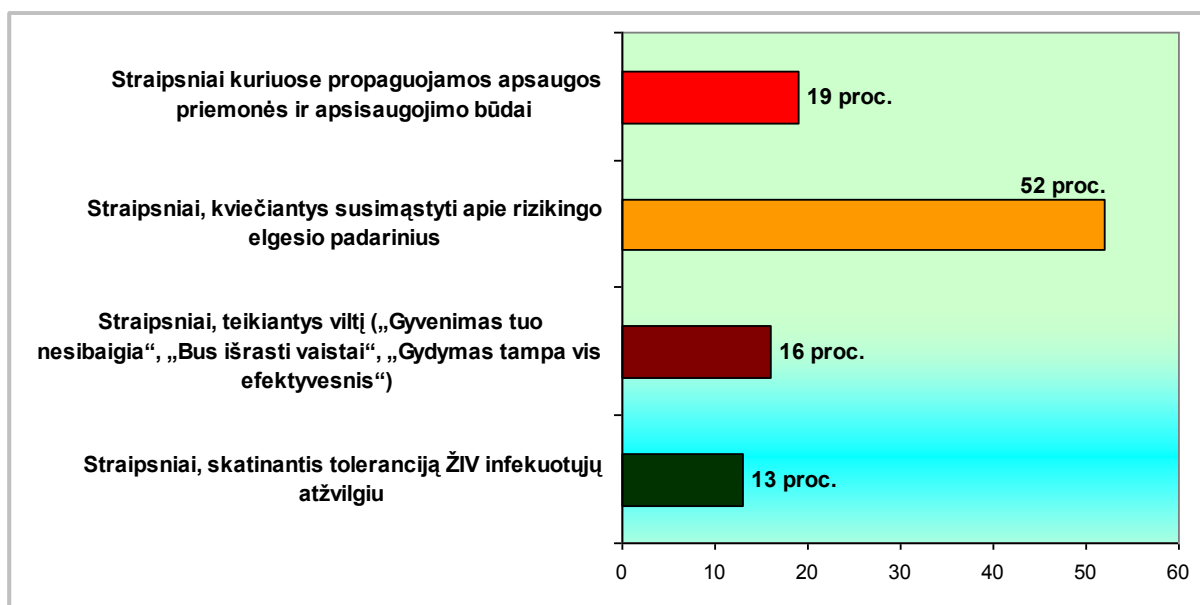
6 diagrama. Prevencinę (aiškinamąją) funkciją atliekantys straipsniai

Edukacinė (auklėjamoji) funkcija

Kai kurių straipsnių autoriai buvo labiau suinteresuoti atkreipti dėmesį ir formuoti žmonių požiūrį į ŽIV/AIDS problematiką. Tokiais straipsniais stengiamasi įtraukti visuomenę į problemų sprendimą, jie padeda žmonėms šviestis, gilinti supratimą apie problemą ir išsiugdyti teisingą požiūrį į su ŽIV/AIDS susijusius dalykus. Visa tai atlieka auklėjamąją funkciją.

7 diagrama. Edukacinę (auklėjamąją) funkciją atliekantys straipsniai

2.4. Kiekybinės turinio analizės rezultatų apibendrinimas

Dauguma nagrinėtų straipsnių yra informacinio pobūdžio – daugiausia tai nedidelės informacinės žinutės ar kelių pastraipų naujienos, susijusios su epidemiologinės ŽIV/AIDS situacijos statistikos duomenų pateikimu, pramoginiais ar įsimintiniais įvykiais, provokuojamomis bei neigiamą nuostatą pristatomos informacijos požiūriu perteikiančiomis antraštėmis.

Konstatuotina, kad dauguma straipsnių yra labiau negatyvūs, dažnai paviršutiniški ir keliantys susirūpinimą nei skatinantys gilintis į ŽIV/AIDS problematiką, keisti rizikingą elgesį į saugesnį, ugdantys toleranciją. Apie 30 procentų tirtų straipsnių įvardijamos potencialios rizikos užsikrėsti ŽIV grupės ir gvildenamos jų problemos. Pažymėtina, kad nebuvo diskriminacinių ar neapykantą rizikos grupėms kurstančių straipsnių.

Beveik trečdalis rašytų straipsnių yra autoriniai darbai. Juose giliau tyrinėjama problema ir įvairiapusiškiau atskleidžiama nagrinėjama tema (pateikiama autoritetingų žmonių nuomonių, komentarų, straipsniai pajvairinami statistikos duomenimis ar susijusiais faktais).

Pagal tematiką daugiausia straipsnių nagrinėja epidemiologinės situacijos aktualijas, kiek mažiau teikia naujienas iš pramogų pasaulio ir įžymių žmonių gyvenimo, taip pat aprašo vykstančius ŽIV/AIDS prevencinius renginius ir akcijas. Tačiau kur kas mažiau dėmesio skiriama gyvenančiųjų su ŽIV ir AIDS kasdienybei bei problemoms, gydymo naujovėms ar vaistų / vakcinų kūrimo aktualijoms.

Daugelis ŽIV/AIDS tema rašytų straipsnių perteikia informaciją iš Lietuvos ar užsienio, mažiau yra analitinių ar prevencinių straipsnių, kurie ugdo atsakingą skaitytojų požiūrį į ŽIV/AIDS ir susijusias problemas. Informacinę funkciją atlieka 80 proc. tirtų straipsnių, o prevencinę ir edukacinę funkcijas – atitinkamai 38 proc. ir 23 proc. straipsnių.

Iš temų sąrašo ir jų pasikartojimo nagrinėjamuose straipsniuose dažnumo galima spręsti, kad žiniasklaida daugiausia dėmesio ir svarbos skiria epidemiologinės situacijos aktualijoms (ŽIV plitimo tendencijoms), o visos kitos aktualios ŽIV/AIDS problematikos temos lieka antrame plane ar visai mažai akcentuojamos.

Iš straipsnių pateikimo ir tematikos matyti Lietuvos AIDS centro veikla ir įtaka – žurnalistai vadovaujasi AIDS centro teikiama informacija žiniasklaidai, kalbina ar cituoja centro specialistus, aprašo jo organizuojamus ar inicijuojamus renginius. Tai turi įtakos, kad teikiamų straipsnių pagausėja metų pradžioje (kai apžvelgiama praėjusių metų epidemiologinė situacija) bei pabaigoje (kai minima Pasaulinė AIDS diena, rengiami žurnalistų ir respublikinis moksleivių konkursai).

*****

Kodėl tokios problematikos pateikimo tendencijos, bus atsakyta klausiant ŽIV/AIDS srities specialistų nuomonės.

2.5. Kokybinės ekspertų interviu analizės atsakymų į klausimus apibendrinimai

Šioje darbo dalyje pateikiami Lietuvos ir Latvijos ekspertų atsakymų apibendrinimai. Išsamūs ekspertų atsakymai į interviu klausimus pateikiami priede (72 puslapyje).

2.5.1. Kas žurnalistus labiausiai domina iš ŽIV/AIDS problematikos

Labiausiai dominantys klausimai ir temos

Pirmas klausimas: „Dirbdami ŽIV/AIDS prevencijos srityje Jūs susidūrėte su ŽIV/AIDS problematiką nagrinėjančia žiniasklaida, domėjotės jos teikiama informacija apie ŽIV/AIDS ir susijusias problemas, bendravote su kitų šalių žurnalistais. Kokio pobūdžio buvo Jūsų bendravimas? Kokie ŽIV/AIDS problematikos klausimai juos labiausiai domino? Ir kas Jums buvo įdomu ir įsiminė bendraujant su žiniasklaidos atstovais?“

Ekspertai buvo bendros nuomonės, kad ŽIV/AIDS problematiką gvildenančius Lietuvos ir Latvijos žurnalistus labiausiai domina asmeninės užsikrėtusių ŽIV ir sergančių AIDS gyvenimo istorijos: kaip užsikrėtė, kaip ir su kuo gyvena, pan. Tai nėra malonu patiems interviu davėjams ir įgauna neigiamą atspalvį, ypač kai atskleidžiama konfidenciali informacija. Tokios tendencijos ypač vyravo ŽIV/AIDS problematikos nušvietimo pradžioje. Pažymėta, kad nėra gerai, kai kitos šios srities aktualios temos ir reikšmingi įvykiai lieka antrame plane.

Buvo konstatuota, kad pamažu situacija keičiasi ir atsiranda žurnalistų, profesionaliai žiūrinčių į šios problematikos gvildinimą ir pateikimą visuomenei.

Abiejų šalių ekspertai iš įvairių ŽIV/AIDS srityje dirbančių organizacijų pažymėjo, kad be didėjančio žurnalistų domėjimosi visu problemų spektru – profilaktika, gydymu ir kt., pradėta domėtis ir konkrečios valstybinės ar nevyriausybinės organizacijos veiklos ypatumais, vykdomais projektais ir pasiekimais, ir pakankamai objektyviai bei periodiškai apie tai informuoti visuomenę.

Abiejų šalių ekspertai taip pat konstatavo, kad yra žurnalistų, kurie nuolat ir profesionaliai analizuoja ir gilinasi į ŽIV/AIDS problematiką, palaiko ryšius su šios srities specialistais, teiraujasi naujausios informacijos ir kt.

Ekspertai teigė, kad kuriantys ŽIV/AIDS problematikos temomis žurnalistai tampa aktyvesni, kai minimos tarptautinės su ŽIV/AIDS susijusios dienos ir ta proga Lietuvoje ir Latvijoje vyksta įvairių akcijų, koncertų, konkursų ir kitų renginių.

Jų pastebėjimu, paskutiniu metu Lietuvoje ir Latvijoje jaučiamas sumažėjęs žiniasklaidos ir visuomenės dėmesys ŽIV/AIDS problematikai, o tai kelia nerimą, nes visuomenė, auganti jos karta nebus pakankamai informuojama apie ŽIV/AIDS grėsmę, dėl to didės užsikrėtimo ŽIV atvejų skaičius.

Lietuvos ir užsienio žurnalistų domėjimosi ŽIV/AIDS problematika skirtybės

Antras klausimas: „Kokios, Jūsų nuomone, būdingiausios šios problematikos pateikimo ir atskleidimo tendencijos kitose šalyse? Gal išvelgiate esminių (pvz.: profesionalumo ar problemų išmanymo) skirtybių, palyginti su Jūsų šalimi (kokios temos labiau atskleidžiamos, nagrinėjamos ir pan.)?“

Lietuvos ekspertai pažymėjo, kad Lietuva savitai pirmavo ŽIV/AIDS problematikos pateikimo ir institucijų bendradarbiavimo su žiniasklaida nušviečiant ŽIV/AIDS problematiką srityje tarp posovietinių šalių. Ne tik šalių kaimynių, bet ir Vakarų Europos šalių žurnalistams būdavo staigmena ir geros praktikos pavyzdys naudojami Lietuvoje institucijų bendravimo su žiniasklaidos atstovais modeliai (žurnalistų, besidominčių ŽIV/AIDS problematika, diskusijų klubas, kuriančių ŽIV/AIDS tematika žurnalistų konkursas, radijo stočių akcija „Radijas prieš AIDS“ ir kt.) ir jų veiksmingumas.

Tačiau apgailestauta, kad Lietuvoje, palyginti su kitomis šalimis kaimynėmis, nepakankamai skiriama dėmesio socialinei, ypač vaizdo, reklamai. O toks prevencinės informacijos pateikimo būdas yra vienas iš veiksmingiausių ir įtaigiausių.

Latvijos ekspertai pažymėjo, kad žurnalistus iš užsienio labiau domina globalūs, politiniai su ŽIV/AIDS susijusių problemų sprendimo klausimai ar tie problematikos aspektai, kurie būdingi ir aktualūs konkrečiai šaliai. Geografinė šalies padėtis, kultūra turi įtakos užsienio žurnalistų domėjimosi subtilybėms ir tematikai. Užsienio žurnalistai labiau objektyvūs, dažnai pateikia visa apimančią konkrečios problemos vaizdą.

Ekspertų teigimu, Baltijos šalių žurnalistams būdinga plati specializacija – žurnalistai, rašantys ŽIV/AIDS temomis, rašo ir kitomis, dažnai socialinėmis ar medicinos temomis, todėl trūksta galimybių labiau gilintis į nagrinėjamas problemas. O užsienio žurnalistai, ypač tų šalių, kur ŽIV/AIDS problema labai aktuali, specializuojasi būtent ŽIV/AIDS srityje ir gvildena gerokai įvairesnį temų spektrą.

2.5.2. ŽIV/AIDS problematikos pateikimo tendencijos

Subjektyvių antraščių įtaka

Trečias klausimas: „Iš Lietuvoje 2008 metais ŽIV/AIDS tematika rašytų straipsnių turinio analizės matyti, kad daugelio jų antraštės (48 proc.) turi neigiamą atspalvį, šokiruoja ar verčia sunerinti, ir tik 16 proc. antraščių yra pozityvios (kitos antraštės – neutralios). Ko tuo siekiama, ar tai gerai? (Kokia situacija Latvijoje?)“

Lietuvos ekspertų nuomone, ŽIV/AIDS problematiką nagrinėjančių straipsnių antraštės ar laidų pavadinimai gali turėti neigiamą atspalvį, versti sunerinti ar net šokiruoti, nes tik taip

dažniausiai sudominamas žiniasklaidos vartotojas ir tikėtina, kad jis pažiūrės laidą ar perskaitys straipsnį, bent pirmąsias ar paryškintas teksto pastraipas, nei susidomės neutralios ar neįsimintinos antraštės straipsniu bei laida. Tik nereikia peržengti ribos tarp noro sudominti ir spekuliacijos žmonių, ypač paliestų ŽIV/AIDS problemų, ar didesnės rizikos užsikrėsti ŽIV žmonių jausmais.

Pasak Latvijos ekspertų, ŽIV/AIDS tematika iš esmės turi negatyvų kontekstą, kalbama apie sunkią ligą, tad ir antraštės daugeliu atvejų yra negatyvios. Svarbu jausti skirtumą tarp negatyvaus konteksto ir elementaraus visuomenės gąsdinimo siekiant efekto, dėmesio ar populiarumo.

Nors negatyvios antraštės labiau atkreipia visuomenės dėmesį, o neutralios antraštės mažiau įdomios, tačiau nereikia gąsdinti ar šokiruoti, o teisingai ir tikslingai informuoti, kad žmonės nebijotų AIDS, gyvenančiųjų su šia liga ir eiti pasitikrinti dėl ŽIV.

Rizikos grupių išskyrimas ir akcentavimas

Ketvirtas klausimas: „Lietuvoje atlikto tyrimo duomenimis, apie 30 procentų tirtų straipsnių kaip potencialios rizikos užsikrėsti ŽIV grupės įvardijamos – narkomanai, nėsčiosios, kalinamieji, kraujo donorai, gėjai, prostitutės, sekso turistai ir t. t. ir gvildenamos jų problemos.

Ar toks šių grupių išskyrimas yra tikslingas ir nediskriminuojantis? Ar ne geriau akcentuoti, kad AIDS gali grėsti visiems (o gal tai nereikalingas visuomenės gąsdinimas?). Kokia Jūsų nuomonė?“

Latvijos ekspertai pažymėjo, kad valstybės lygiu vykdant prevencijos programas, dokumentuose reikia išskirti šias grupes, nes taikomos skirtingos poveikio priemonės, imamasi skirtingų veiksmų siekiant sumažinti infekcijos plitimo riziką šiose grupėse.

Tačiau žiniasklaidoje svarbiau kalbėti apie būtinybę auklėti ir šviesti jaunąją kartą, kad ji neužsikrėstų, ir labiau galvoti apie pirminę (tarp plačiosios visuomenės), o ne antrinę prevenciją ir apie jos aspektus. Dirbdami su visuomene, ypač su jaunimu, ekspertai pastebi, kad dauguma jų mano, kad ŽIV tai ne jų, ne juos liečianti problema ir niekada netaps jų problema, kad šia liga užsikrečia narkomanai ar kažkur toli ir su artima aplinka niekaip nesusiję asmenys.

Pasak Lietuvos ekspertų, tikslines grupes reikia vardyti ar minėti darbuose, tačiau nepabrėžiant, kad tik jos turi galimybę užsikrėsti ŽIV, nes tai skatintų klaidingą kitų visuomenės narių manymą, kad jiems ŽIV negresia, neaktualu ir toli. Svarbiau pabrėžti, kad ŽIV/AIDS gali grėsti kiekvienam iš mūsų, nes negalima būti šimtu procentų tikriems dėl savo lytinių partnerių sveikatos ar ištikimybės. Išorinis vaizdas, nepriklausymas ar nesusitapatinimas su jokia rizikos grupe ar susidaryta teigiama nuomonė apie žmogų dar neparodo, kad jis nėra ŽIV nešiotojas.

Ekspertai iš ŽIV/AIDS paveiktų žmonių organizacijų pabrėžė, kad skirstymas į grupes turi ir diskriminacinį atspalvį. Žurnalistų darbuose neturėtų būti diskriminuojamų ar stereotipinių šių grupių ar jų narių pavadinimų.

Etikos ir konfidencialumo principų laikymasis

Penktas klausimas: „Ar laikomasi konfidencialumo ir etikos pateikiant ŽIV/AIDS problematiką Jūsų šalies žiniasklaidoje? Ar daroma klaidų?“

Abiejų šalių ekspertai pripažino, kad būdavę konfidencialumo ir etikos principų pažeidimų. Būta atvejų, kai tai pasiekdavo ir teismus ir paviešintų tapatybių asmenys juos laimėdavo. Tai buvo pamoka ir kitiems žurnalistams.

Latvijos ekspertai pažymi, kad ŽIV/AIDS srityje dirbančios institucijos, kurios tarpininkauja ir padeda žurnalistams gauti interviu iš tikslinių grupių atstovų ar pačios teikia subtilią informaciją, turėtų prisiimti daugiau atsakomybės ir dirbti su žurnalistais, kad nebūtų tokių atvejų, kai padaroma žala paminant konfidencialumo ir etikos principus.

Lietuvos ekspertų teigimu, žurnalistus laikytis konfidencialumo ir etikos gvildenant subtilias ŽIV/AIDS temas įpareigoja Visuomenės informavimo įstatymas, žurnalistų etikos kodeksas, žurnalistų darbą kontroliojančios institucijos.

Tikėtina, kad žurnalistų profesionalėjimą ir kompetentingumą šioje srityje skatina nuolatinis bendravimas su specialistais, su rizikos grupių žmonėmis, jų noro nebūti paviešintiems supratimas ir įsigilinimas į jų padėtį ir lūkesčius žiniasklaidai.

Tad paskutiniu metu nepasitaiko diskriminuojančių, konfidencialumo ir etikos principų nepaisymo atvejų žurnalistų darbuose. Šiuo atžvilgiu žurnalistai dirba profesionaliai.

2.5.3. ŽIV/AIDS problematiką nagrinėjančių darbų pobūdis

ŽIV/AIDS problematiką nagrinėjančių darbų struktūra ir tematika

Šeštas klausimas: „Remiantis Lietuvoje atlikto tyrimo duomenimis, daugelis ŽIV/AIDS tematikos straipsnių yra neigiamūs, dažnai paviršutiniški, tiesiog perteikia „sausą“ informaciją. Mažai edukacinių ar prevencinių straipsnių, ugdančių atsakingą skaitytojų požiūrį į ŽIV/AIDS ir susijusias problemas: skatinančių gilintis į šią problematiką, keisti rizikingą elgesį, ugdyti toleranciją.“

Kodėl, Jūsų manymu, vyrauja toks informacijos pateikimas? Gal ŽIV/AIDS problema jau neaktuali, gal lemia kitos priežastys ?“

Tokios vyraujančias ŽIV/AIDS problematikos pateikimo tendencijas, abiejų šalių ekspertų teigimu, lemia tai, kad žurnalistai ne visada linkę gilintis į ŽIV/AIDS problematiką ir ieškoti naujų temų. Tebedominančios žiniasklaidos atstovus sergančių ŽIV/AIDS asmenų istorijos jau ne kartą buvo nagrinėtos žiniasklaidoje, nes Lietuvoje ir Latvijoje ne daug asmenų sutinka apie tai kalbėtis ir jau ne kartą yra davę interviu. Kitomis problematikos temomis – vaistai, gydymas ar vakcinas kūrimas nieko svarbaus dar nenutinka, tad ir informacijos apie tai skelbiama nedaug.

Latvijos ekspertų pastebėjimu, tie žurnalistai, kurie nors ir negausiai, tačiau imasi rašyti šios problematikos temomis, daro tai gana profesionaliai: dažniausiai jų darbai būna didelės apimties, nagrinėja probleminę situaciją, juose pateikiamos įvairios specialistų ar visuomenės grupių atstovų nuomonės, ieškoma sprendimo būdų ir kt. Tad, kai Latvijos žiniasklaida imasi rašyti apie vietos problemas, pagrindą sudaro svarbi informacija ir aktualios temos, tačiau tai būna retai.

Lietuvos ekspertų teigimu, lengviausiai žurnalistams išplatinti ŽIV/AIDS srityje dirbančių institucijų parengtus pranešimus žiniasklaidai, kurie metų metus kartojasi: susiję su vykdoma kasmete prevencine veikla, renginiais, nuolat atnaujinama epidemiologinės situacijos informacija ir t. t.

Todėl reikia naujų įvykių, naujo smūgio, naujų informacijos pateikimo formų, kad suaktyvėtų domėjimasis ŽIV/AIDS temomis.

Tačiau būtina pakartoti ir jau ne kartą skleistą informaciją, tai, kas primiršta, nes ateina nauja žurnalistų karta, auga nauja visuomenės karta.

ŽIV/AIDS problematiką nagrinėjančių darbų poveikis ir itaiga

Septintas klausimas: „*Kokios struktūros straipsniai, laidos itaigesnės ir išimintinesnės žiniasklaidos vartotojui ir kodėl? Ką reikėtų labiau akcentuoti, kaip pateikti, kad būtų tikslingai šviečiama visuomenė, skatinama tolerancija?*“

Pasak abiejų šalių ekspertų, efektyviausios ir itaigiausios žiniasklaidos vartotojui struktūros žurnalistų darbai yra tiesioginės diskusijų laidos, kurių herojai – gyvenantys su ŽIV/AIDS žmonės, rizikos grupių atstovai, ŽIV/AIDS srities specialistai, kai žiūrovai ir klausytojai gali tiesiogiai su jais pabendrauti, gauti atsakymų į tiesiai užduotus klausimus. Gerai, kai vyksta diskusijos, išklausomos įvairios nuomonės.

Efektyvi yra ir tarptautinė praktika – įtraukti į ŽIV/AIDS problematikos nušvietimą, cituoti ir kalbinti visuomenei žinomus žmones, „jaunimo herojus“, kad iš jų lūpų ir poelgių sklįstų informacija, nušviesti pasaulio lygio žvaigždžių pasisakymus ir jų veiklą ŽIV/AIDS srityje, tai, anot ekspertų, yra labai itaigu.

Lietuvos ekspertų manymu, būtų veiksminga, kad apie savo gyvenimą su šia liga pasisakytų žinomi visuomenei žmonės, o jų yra ir ne vienas šalies šou pasaulyje. Gal tai bus ateityje ir kartu dar vienas prevencijos smūgis, atkreipiantis visuomenės dėmesį.

Ekspertai konstatuoja, kad visos informacijos perdavimo priemonės ir pateikimo būdai yra savitai aktualūs ir reikalingi, nes pasiekia skirtingą auditoriją, įvairias visuomenės dalis.

Lietuvos ekspertų pastebėjimu, reikėtų žymiai daugiau socialinės vaizdo reklamos per televiziją. Latvijoje jos irgi ne per daugiausia sukuriamą. Įtaigu ir veiksminga, kai televizijos

transliuoja dokumentinius, meninius filmus ŽIV/AIDS tematika, nes jie skatina gilintis ir suprasti ŽIV/AIDS ir susijusias problemas, skatina toleranciją.

2.5.4. Žurnalistų įtakojimas ir skatinimas kurti ŽIV/AIDS problematikos temomis

ŽIV/AIDS srityje dirbančių organizacijų įtaka

Aštuntas klausimas: „Iš 2008 metų Lietuvos žiniasklaidos straipsnių pateikimo ir tematikos matyti Lietuvos AIDS centro veikla ir įtaka – žurnalistai vadovaujasi AIDS centro teikiama informacija žiniasklaidai, kalbina ar cituoja centro specialistus, aprašo jo organizuojamus ar inicijuojamus renginius.“

(Klausimo dalis Lietuvos ekspertams:) *Ar, Jūsų manymu, galima įvardyti Lietuvos AIDS centrą kaip pagrindinį problematikos pateikimo ir atskleidimo formuotoją ir šaltinį, turintį įtakos straipsnių pobūdžiui? “*

(Klausimo dalis Latvijos ekspertams:) *Kokia situacija Latvijoje? Ar, Jūsų manymu, Latvijoje yra ŽIV/AIDS srityje dirbanti institucija, kurią būtų galima įvardyti kaip pagrindinį problematikos pateikimo ir atskleidimo formuotoją ir šaltinį, turintį įtakos straipsnių pobūdžiui? “*

Lietuvos ekspertų teigimu, Lietuvos AIDS centras du dešimtmečius buvo pagrindinis ŽIV/AIDS problematikos pateikimo ir atskleidimo formuotojas ir šaltinis, turintis įtakos straipsnių ir laidų tematikai ir pobūdžiui. LAC centro specialistai turėjo nuomonę ir viziją, kaip žiniasklaida turėtų šviesti visuomenę.

Po šiųmetės (2009 m.) centro reorganizacijos ir jo sujungimo su Užkrečiamųjų ligų centru ekspertai pasigedo prieš tai buvusio ir iš centro sklisdavusio informacijos užtaiso, prevencinių renginių, kuriuos nušviesdavo žiniasklaida. Tai skatina nerimauti, nes apie ŽIV/AIDS reikia nuolat priminti.

Latvijos ekspertų teigimu, jų šalyje paskutiniu metu taip pat sumažėjo informacijos apie ŽIV/AIDS žiniasklaidoje. Tam turėjo įtakos ne tik aktualesnės ekonominės krizės temos, bet ir Latvijos AIDS centro ir vėliau jo funkcijas perėmusio Visuomenės sveikatos agentūros departamento, kuriojančio ŽIV/AIDS sritį, reorganizavimas, dėl to netekta Latvijos AIDS centro sukurto bendradarbiavimo su vietos žiniasklaida įdirbio. Dabar valstybinė organizacija Latvijos infektologijos centras, kuris atsakingas už ŽIV/AIDS prevenciją, nepakankamai efektyviai ir veiksmingai vykdo bendradarbiavimo ir informavimo per žiniasklaidą bei prevencinį darbą ir nėra pagrindinis informacijos apie ŽIV/AIDS teikėjas ir formuotojas.

Ekspertai konstatavo, kad Latvijoje kur kas aktyvesnės šioje srityje yra nevyriausybinių organizacijų. Apie tokias organizacijas, kaip antai „HIV.LV“ asociacija ar „DIA+Logas“ žurnalistai ir visuomenė žino labai gerai, nes jos aktyviai ir nuolat teikia naujausią informaciją apie

ŽIV/AIDS ir vykdomą prevencinę veiklą. Šios organizacijos dirba ne tik su tikslinėmis grupėmis, šviečia visuomenę, bet ir bendradarbiauja su valdžios pareigūnais, žiniasklaida, aktyviai atstovauja paveiktų ŽIV/AIDS asmenų teisėms.

Latvijos žurnalistai informacijos teiraujasi ir gauna ne tik iš valdžios pareigūnų ar valstybės institucijų specialistų, bet ir iš visuomeninių organizacijų, nes įpratę pateikti skirtingą nuomonę. Latvijos žiniasklaidai nėra būdinga pateikti vien oficialią informaciją iš oficialių šaltinių, kuri nebūtų pakomentuota visuomeninių organizacijų atstovų. Ekspertų nuomone, tai efektyviausias informacijos pateikimo modelis.

Lietuvoje situacija kiek kitokia, nes nėra stiprių ir įtakingų ŽIV/AIDS srityje dirbančių visuomeninių organizacijų, nėra stipraus kaip Latvijoje visuomeninio ŽIV/AIDS sektoriaus.

Žurnalistų mokymai

Devintas klausimas: „Lietuvoje 1994–1997 metais veikė visuomeninė organizacija „Žurnalistai prieš AIDS“. Į ją žurnalistai susibūrė, siekdami kuo daugiau sužinoti apie ŽIV/AIDS problematiką. Žurnalistų diskusijų klube vykdavo įvairios teminės diskusijos, kurios turėjo pasisekimą, nes jų metu žurnalistai galėjo susitikti ir pakalbinti tikslinių grupių atstovus ir šios srities specialistus. Ar tikslinga tokiu būdu šviesti žurnalistus ir sudaryti jiems sąlygas gauti interviu, teikti informaciją. Gal reikėtų šviesti kitais būdais? (Kaip yra Jūsų šalyje?)“

Abiejų šalių ekspertai pripažino, kad žurnalistus nuolat reikia šviesti, mokyti, informuoti, nes žurnalistų gretos keičiasi, kinta informacija, atsiranda šios srities naujovių.

Išsiskyrė Lietuvos ekspertų nuomonė, koku būdu tai daryti. Ar tai būtų reguliariai rengiami žurnalistų diskusijų klubo susitikimai, kuriame žurnalistams būtų teikiama įvairi, naujausia informacija, sudarytos sąlygos pabendrauti su šios srities šalies ir užsienio specialistais, rizikos grupių atstovais. Ar užtektų koncentruotos, įdomiai parengtos informacinės medžiagos, šios srities naujienų, būtų tikslinga žurnalistus šviesti ir universitetuose.

Latvių ekspertų nuomone, specialiems žurnalistų mokymams, jų diskusijų klubams reikėtų didelio parengiamojo darbo ir žmogiškųjų bei materialinių išteklių. Be to, kyla pačių žurnalistų noro dalyvauti tokiuose mokymuose klausimas. Latvijos visuomenei ir žiniasklaidai, anot ekspertų, ŽIV/AIDS problemos nėra aktualios ir įdomios. Ir jiems susitikinėti ir gilintis į ŽIV/AIDS problematikos pateikimo visuomenei subtilybes neatsirastų nei didelio noro, nei laiko. Nebent ši problematika būtų susieta su kitomis aktualiomis medicinos ir socialinėmis temomis.

Jei valstybės vykdomoje ŽIV/AIDS politikoje, strategijose kažkas į tai labiau atkreiptų dėmesį, labiau būtų akcentuojama ir garsiau kalbama apie ŽIV, tada žurnalistai patys surastų motyvacijos ir noro daugiau sužinoti apie šią problematiką ir ta linkme dirbti.

Latvijos ekspertai pripažino, kad aktuali yra žurnalistų profesionalumo ir išsilavinimo problema, apskritai kuriant medicinos ar kitomis temomis. Daugma žurnalistų apskritai nelabai žino, kaip tikslingai ir profesionaliai pateikti informaciją, dirba atsainiai, paviršutiniškai nagrinėja vieną ar kitą problemą ir daro daug klaidų.

Žurnalistų konkursai

Dešimtas klausimas: „1997–2008 metais Lietuvos AIDS centras rengė konkursus žurnalistams, informuojantiems visuomenę ŽIV/AIDS ir susijusiomis temomis. Tuo siekta skatinti žurnalistus profesionaliau ir atsakingiau kurti, rašyti, informuoti visuomenę. Kokios įtakos, Jūsų manymu, tokie konkursai turi žiniasklaidos atstovams ir visuomenei. Ar tikslinga juos rengti ir toliau? (Ar rengiami panašaus pobūdžio konkursai Latvijoje?)“

Lietuvos ekspertų teigimu, žurnalistų konkursai skatina bendradarbiavimą, žmogiškus santykius ir grįžtamąjį ryšį, taip pat skatina žurnalistus labiau domėtis ŽIV/AIDS problematiką, gilintis į ją, kurti ir siųsti darbus konkurso komisijai, prisideda prie analitinių, prevencinių straipsnių ir laidų pagausėjimo. Tokio pobūdžio konkursai unikalūs ir novatoriški. Tokios bendravimo su žiniasklaida praktikos nėra kitose šalyse.

Latvijos ekspertų teigimu, analogiškas konkursas (paimtas iš Lietuvos kaip geros praktikos pavyzdys) jų šalyje nesulaukė didelio žurnalistų ir rėmėjų susidomėjimo, tad vyko tik keletą kartų.

Vis dėlto ekspertai mano, kad ir toliau būtų tikslinga juos rengti, tačiau konkursai neturėtų būti skirti tik ŽIV/AIDS problematikai, o jų tematika turėtų apimti ir kitas medicinos, sveikatingumo ar socialines sritis. Tokie konkursai visų pirma svarbūs patiems žurnalistams, nes įvertinamas jų profesionalumas, skatinama motyvacija, o išplėtus temų spektrą ir suteikus daugiau viešumo, – būtų daugiau ir dalyvių.

Latvijos ekspertai pateikė savo šalyje taikytą geros praktikos pavyzdį – tai Latvijos AIDS centro vykdytas nepertraukiamas publikacijų ŽIV/AIDS tematika monitoringas, kai centro tinklalapyje www.aids.lv ketverius metus buvo publikuojamas absoliučiai visų Latvijos žiniasklaidoje pateikiamų straipsnių sąrašas. Visi suinteresuotieji ir besidomintys ŽIV/AIDS problematika iš karto, vienoje erdvėje galėjo gauti informaciją, kurią Latvijos žiniasklaida per metus teikė skirtingose visuomenės informavimo priemonėse.

Žurnalistų profesinis domėjimasis ir paskatos

Vienuoliktas klausimas: „Remiantis Lietuvoje atlikto tyrimo duomenimis, dažniausiai ŽIV/AIDS problematiką nagrinėjančius straipsnius rašo tie žurnalistai, kurie rašo medicinos leidiniams ar kuruoja dienraščių sveikatos aktualijų rubrikas. Kai kurie iš jų yra daugkartiniai Lietuvoje rengiamų žurnalistų konkursų laureatai.“

Kas, Jūsų nuomone, Lietuvos (Latvijos) žiniasklaidos atstovus labiausiai skatina domėtis ir kurti ŽIV/AIDS problematikos temomis? (Priklausymas medicinos problemas nagrinėjančiai žiniasklaidai, paskatos, profesinis domėjimasis – noras išpėti apie grėsmę, šviesti?)“

Lietuvos ekspertai teigia, kad žurnalistus kurti ŽIV/AIDS problematikos temomis skatina glaudus žiniasklaidos atstovų ir šią sritį kuruojančių institucijų bendravimas. Dėkingos ir paklausios ŽIV/AIDS problematikos temos, kurios vis dar yra sensacingos ir įdomios visuomenei ir patiems žurnalistams. Savitas medicinos temomis kuriančių žurnalistų išipareigojimas domėtis ir su medicina susijusia ŽIV/AIDS problematika.

Kurti skatina ir su pasaulinėmis AIDS dienomis susiję įvykiai, metų pradžioje pateikiama išsami epidemiologinės situacijos apžvalga, pateikiami pranešimai žiniasklaidai ir renginių gausa.

Latvijos ekspertų teigimu, visų motyvacija yra skirtinga. „Geltonoji žiniasklaida“ turi savo motyvaciją – kartkartėmis priminti apie save, pakelti reitingus, nušviesdama kokį įvykį, sensaciją, susijusia su AIDS. Rimti leidiniai nori dalyvauti procese, šviesti visuomenę, būti gerbiami. O pačių žurnalistų motyvacija susijusi su asmeniniu ir profesiniu suinteresuotumu. Tie žurnalistai, kurie jau gilinasi į šią problematiką, dirbantys socialines, medicinos temas nagrinėjančiose žiniasklaidos priemonėse ar kuriuos asmeniškai palietė ŽIV/AIDS, grįžta prie šios temos. Jie pažįsta šios srities specialistus, tikslinių grupių aktyvistus, infekuotus ŽIV asmenis, tad jiems ŽIV/AIDS problematika tampa artima, įdomi ir svarbi.

2.5.5. Visuomenės lūkesčiai žiniasklaidai

ŽIV/AIDS paveiktų žmonių lūkesčiai

Dvyliktas klausimas: „*Jums ne kartą teko bendrauti su ŽIV/AIDS gyvenančiais žmonėmis, jų artimaisiais, kitų rizikos užsikrėsti ŽIV grupių atstovais. Koks jų požiūris į ŽIV/AIDS problematikos atspindėjimą Lietuvos (Latvijos) žiniasklaidoje? Kokie jų lūkesčiai?“*

Lietuvos ekspertų teigimu, infekuoti ŽIV, sergantys AIDS žmonės nori pasidalyti savo liūdna patirtimi, kad kiti žmonės susimąstytų ir išvengtų užsikrėtimo šia liga.

Juos skaudina, kai ŽIV/AIDS problematika pateikiama neigiamai, tai neskatina kitų asmenų ateiti pasitikrinti dėl ŽIV ir kitų LPI, o skatina „tylųjį“ ligos plitimą. Yra netiesa, kai žiniasklaidoje teigiama, jog ŽIV/AIDS užsikrečia tik blogai besielgiantys visuomenės nariai, nes yra ir kitų ŽIV infekcijos perdavimo būdų, ne tik švirksčiantis narkotikus ar turint daug nesaugių lytinių santykių.

Jie džiaugiasi paskutiniu metu rodomu didesniu žiniasklaidos dėmesiu jų prevenciniams renginiams, vykdomiems projektams.

Latvijos ekspertų teigimu, gyvenantys su ŽIV/AIDS žmonės pasidaliję į dvi grupes: vieni mano, kad ŽIV/AIDS temomis žiniasklaidoje per mažai kalbama, domimasi, tad nori didesnio

viešumo, pozityvaus ir pastovaus visuomenės informavimo, kitų manymu, kalbama per daug ir neesminiais dalykais. Jų teigimu, reikia akcentuoti ne pačią ligą, o prevenciją, gydymą, socialinę pagalbą. Svarbu, kad laidos ar straipsniai, kuriuose kalbinami ŽIV/AIDS paveikti žmonės ar apie juos kalbama, būtų objektyvūs – informacija būtų tiksli ir neiškraipoma.

Ekspertų teigimu, infekuoti ŽIV, sergantys AIDS žmonės ir jų artimieji iš žiniasklaidos tikisi supratimo, išsaugoti konfidencialumą (jei to prašoma), pozityvių straipsnių ir laidų, visuomenės tolerancijos ir skatinti teisingą supratimą apie ligą, kad nušviečiant šią ligą būtų ieškoma ir teigiamų dalykų bei aspektų, kad būtų daugiau rašoma apie apsisaugojimo priemonės, meilę bei ištikimybę artimui.

Specialistų lūkesčiai

Tryliktas klausimas: „Kokie Jūs, kaip specialisto, lūkesčiai atskleidžiant ir pateikiant ŽIV/AIDS problematiką? Ką reikėtų keisti ar tobulinti?“

Lietuvos ekspertai tikisi profesionalumo ir veiksmingo tolesnio bendradarbiavimo su žiniasklaida iš pagrindinės institucijos (dabar Užkrečiamų ligų ir AIDS centras), kuri yra atsakinga už ŽIV/AIDS ir susijusių problemų sprendimą.

Šios institucijos specialistai turėtų kompetentingai ir reikiamu laiku teikti tikslią informaciją, kad žurnalistams (ir kitų institucijų specialistams) patiems netektų jos ieškoti, rašyti fragmentiškai ir vaikytis sensacijų.

Su žurnalistais reikia nuolat dirbti, juos reikia mokyti, auklėti, nes žurnalistai dirba daugelyje sričių ir labai retas kuris gilinasi į vieną ar kitą problematiką.

Turi būti abipusis naudingas bendradarbiavimas, ir pirmiausia iniciatyvos turi imtis institucija, kuri informuoja (privalo informuoti) visuomenę apie vieno ar kito reiškinių egzistavimą.

Turėtų būti racionaliau naudojamos prevencijai skirtos lėšos, atsižvelgta į visų pusių (ir pacientų organizacijų) interesus.

Latvijos ekspertu teigimu, norėusi, kad ŽIV/AIDS problematika būtų nagrinėjama labiau kvalifikuotai ir mažiau stereotipiškai, informacija teikiama reguliariai, darbai būtų skirti plačiajai visuomenei, nors tiesiogiai liečia tik nedidelę visuomenės dalį.

Abiejų šalių ekspertai iš žiniasklaidos tikisi tikslios ir teisingos informacijos apie ŽIV/AIDS problematiką sklaidos. Reikėtų vengti netikslių vertinimų, pamąstymų, savų interpretacijų, ypač iš medicinos srities. Jei kyla klausimų, verčiau pasitarti su specialistais.

Svarbu šią problematiką nušviesti teigiamai, kad yra vaistų, efektyvus gydymas, padrašinti visuomenę ir kviesti pasitikrinti. Svarbu akcentuoti, kad ši liga vienaip ar kitaip gali paliesti bet kurią visuomenės narį ir nuo to niekas neapsaugotas.

Reikėtų skatinti jaunosios kartos informatyvumą ir supratimą apie ŽIV/AIDS ir kitas LPI. Šviesti jaunimą per jai skirtas žiniasklaidos priemones, nelaukiant, kol situacija pablogės.

Svarbu pasiekti nors tą informavimo apie ŽIV/AIDS gausos lygį, kuris buvo prieš metus ar dvejus, nes paskutiniaisiais metais tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje labai sumažėjo informacijos apie ŽIV/AIDS – pažymi ekspertai.

Itaka visuomenei

Keturioliktas klausimas: „*Pagrindinis informavimo apie ŽIV/AIDS problemą per žiniasklaidą tikslas – ne tik pateikti tikslią informaciją, bet ir veikti elgesio keitimo kryptimi. Kaip jai tai pavyksta Jūsų šalyje ir apskritai ar pavyksta įgyvendinti?*“

Lietuvos ekspertų teigimu, žiniasklaida yra viena iš efektyviausių ir veiksmingiausių priemonių, skatinančių ŽIV/AIDS problematikos supratimą ir nesielgti rizikingai. Ji turi galimybę įvairiais būdais pasiekti visuomenę ir įvairias tikslines grupes. Tačiau paskutiniu metu tai daro žymiai rečiau.

Svarbiausia, kad žmogus gauna įvairią informaciją, kas jo laukia vienu ar kitu atveju, jei pasielgs vienaip ar kitaip. Elgesio koregavimas yra labiau siekiamybė.

Latvijos ekspertai pažymi, kad siekiant keisti rizikingą elgesį į saugesnį ir mažinti naujų užsikrėtimo ŽIV atvejų, vien žiniasklaidos pastangų gali nepakakti. Turi būti vykdomas kompleksinis visų suinteresuotų institucijų darbas tikslingai informuojant ir šviečiant visuomenę, ypač jaunąją kartą, o žiniasklaida turi suvokti savo svarbią ir atsakingą misiją – prisidėti prie grėsmingos ligos plitimo mažinimo.

2.6. Tyrimo išvados

Žiniasklaida nepakankamai išsamiai, kompetentingai ir profesionaliai atskleidžia ir perteikia ŽIV/AIDS problematiką visuomenei – daugiau teikia informaciją, nei tikslingai šviečia visuomenę ir veikia rizikingo elgesio keitimo į saugesnį kryptimi. Tad galima teigti, kad vien žiniasklaidos noro ir pajėgumų nepakanka. Turi būti vykdomas kompleksinis ir tikslingas visų suinteresuotų institucijų darbas šviečiant visuomenę per žiniasklaidą.

Dauguma nagrinėtų straipsnių yra informacinio pobūdžio ir mažos apimties kuriuose dažniausiai pateikiama epidemiologinės ŽIV/AIDS statistikos duomenų. Palyginti ne daug atsakingai ŽIV/AIDS problematiką nagrinėjančių, edukacinių ir prevencinių autorių žurnalistų darbų, kurie skatintų atsakingą visuomenės požiūrį į ŽIV/AIDS ir susijusias problemas.

ŽIV/AIDS problematikos temomis kuriančius Lietuvos ir Latvijos žiniasklaidos atstovus labiausiai domina asmeninės gyvenančiųjų su ŽIV ir AIDS gyvenimo istorijos, kitų šalių žiniasklaida labiau domina globalūs dalykai, prevencinės veiklos pasiekimai, gydymo ir problemų sprendimo aktualijos.

Lietuva iš kitų šalių išsiskiria taikytais žiniasklaidos ir ŽIV/AIDS sritį kuravusio Lietuvos AIDS centro veiksmingo bendradarbiavimo modeliais, pastebima LAC įtaka žurnalistų darbų pobūdžiui ir tematikai. Latvija išsiskiria aktyviu visuomeniniu (nevyriausybinu) ŽIV/AIDS sektoriumi. Abi šalys – nepakankamu socialinės vaizdo reklamos kūrimu ir platinimu per žiniasklaidą ir per paskutinius metus ypač sumažėjusiu žiniasklaidos ir visuomenės domėjimusi ŽIV/AIDS problematika. Tam turėjo įtakos ŽIV/AIDS sritį kuruojančių institucijų veiklos sumažėjimas.

Praeityje buvusių žurnalistų darbuose konfidencialumo ir etikos pažeidimų paskutiniu metu abiejų šalių žiniasklaidoje nepasitaiko: neliko skatinančių diskriminaciją ar neapykantą rizikos grupių asmenims darbų. Tam turėjo įtakos ne tik priimti įstatymai ir žurnalistų veiklą prižiūrinčios institucijos, bet ir padidėjęs žurnalistų profesionalumas.

Efektyviausi ir įtaigiausi žiniasklaidos vartotojui žurnalistų darbai yra tiesioginės diskusijų laidos per radiją ir televiziją, kuriose dalyvauja ŽIV/AIDS paveikti ar su šia problematika susiję žmonės bei šios srities specialistai, kuriems tiesiogiai galima pateikti klausimų ir gauti atsakymų.

Žurnalistus kurti ŽIV/AIDS problematikos temomis skatina nuolatinis ir veiksmingas, žiniasklaidos atstovų ir šią sritį kuruojančių institucijų bendravimas. Taip pat asmeninis ir profesinis žurnalistų suinteresuotumas.

ŽIV/AIDS paveikti žmonės iš žiniasklaidos tikisi pozityvių ŽIV/AIDS prevenciją skatinančių darbų įvairesnėmis šios problematikos temomis, skatinančių toleranciją ir teisingą supratimą apie ligą, jų problemas, pozityvesnio visuomenės požiūrio į juos, didesnio žiniasklaidos dėmesio jų

organizuojamiems prevenciniams renginiams ir vykdomiems projektams. Ekspertai tikisi tolesnio profesionalaus ŽIV/AIDS srityje dirbančių institucijų specialistų ir žiniasklaidos atstovų bendradarbiavimo. Tikslios, objektyvios ir reguliarios informacijos per žiniasklaidą teikimo.

2.7. Tyrimo rekomendacijos

Žiniasklaidos atstovams rekomenduotina:

Aktyviau domėtis įvairiomis ŽIV/AIDS problematikos temomis, kurios yra svarbios ir aktualios, o ne tik sensacingai nušviesti gyvenančio su ŽIV/AIDS asmens užsikrėtimo ir likimo istoriją.

Domėtis, kurti ir šviesti visuomenę nuolat (ne tik artėjant Pasaulinei AIDS dienai, Mirusiųjų nuo AIDS atminimo dienai ar rašančių šiomis temomis žurnalistų konkursui), nebijoti kartotis, nes auga nauja visuomenės karta ir į prevencinį darbą įsitraukia nauji žurnalistai.

Kuriant darbų antraštes ar pavadinimus, geriausia rasti vidurkį tarp informatyvių, pozityvių, atkreipiančių dėmesį ir diskriminuojančių, stigmatizuojančių ir nepagrįstai neigiamų pavadinimų. Kad nebūtų daroma neigiama įtaka ŽIV/AIDS paveiktiems ar su ta problematika susijusiems asmenims.

Rekomenduotina didesnės rizikos užsikrėsti ŽIV grupes išskirti ir minėti darbuose tik kaip vieną iš būdų atkreipti dėmesį į ŽIV/AIDS problematiką. Svarbiau akcentuoti, kad nuo ŽIV/AIDS niekas nėra apsaugotas ir šiuo virusu užsikrėsti gali kiekvienas.

Ir toliau laikytis konfidencialumo, etikos ir profesionalumo principų gvildenant subtilias ŽIV/AIDS problematikos temas ir nušviečiant asmenines, konkrečių ŽIV/AIDS paveiktų asmenų istorijas.

Skatinti diskusijų laidų per televiziją ir radiją kūrimą, kurių metu būtų sudaroma galimybė bendrauti tiesiogiai, išklaudyti įvairias nuomones, problematikos sprendimo būdus, pateikti klausimų ir gauti atsakymų.

Rekomenduotina problematiką gvildinti iš teigiamos pusės, pateikti pozityviai, daugiau nušviečiant teigiamus ligos aspektus (yra efektyvus gydymas, nebijok, ateik pasitikrinti).

Daugiau teikti informacijos apie ligos gydymo pasiekimus, „normalų“ visavertį gyvenimą su ŽIV, skleisti tikslingą informaciją apie užsikrėtimo ir apsisaugojimo būdus. Negąsdinti, nerašyti neigiamai, nes tai skatina nepagrįstą baimę ir atgraso tikrintis dėl ŽIV ir kitų LPI.

Skleisti tik tikslią, patikrintą ar gerai išverstą informaciją, vengti subjektyvumo, asmeniškumo ir neprofesionalumo nagrinėjant šią problematiką medicinos požiūriu.

ŽIV/AIDS srityje dirbančių institucijų specialistams rekomenduotina:

Nuolat palaikyti žurnalistų dėmesį ir domėjimąsi ŽIV/AIDS ir susijusiomis temomis, nes tai visada yra aktualu ir naudinga visuomenei.

Rekomenduotinas tikslingas ir reguliarus žiniasklaidos atstovų švietimas (mokymas), kaip ir koku būdu teikti informaciją apie ŽIV/AIDS ir susijusias problemas visuomenei, teikiant jiems išsamią, informatyvią ir įdomią medžiagą apie ŽIV/AIDS problematikos aktualijas ir šios srities naujoves, sudarant galimybę gauti interviu iš specialistų, tikslinių grupių atstovų, žinomų visuomenėje žmonių, kurie savo pavyzdžiu skatina teisingą domėjimąsi ir gilinimąsi į ŽIV/AIDS problematiką.

Daugiau dėmesio skirti pozityvios vaizdinės socialinės reklamos, prevencinių filmų kūrimui ir platinimui per žiniasklaidos priemones.

Ir toliau rengti kasmetinius žurnalistų, kuriančių ŽIV/AIDS problematikos temomis, konkursus, nes jie skatina žurnalistus labiau gilintis, domėtis ir kurti ŽIV/AIDS problematikos temomis, skatina jų bendradarbiavimą su ŽIV/AIDS srityje dirbančiomis institucijomis ir grįžtamąjį ryšį.

Rekomenduotina skatinti ne tik medicinos temomis kuriančius žurnalistus, bet ir apie gyvenimo būdą kuriančiuosius labiau domėtis šia problematika, nes jų straipsniai ar laidos atskleistų bendravimo su infekuotais ŽIV ar sergančiais AIDS žmonėmis subtilybes, gyvenančiųjų su ŽIV/AIDS kasdienybės problemas ir jų lūkesčius. Tai skatintų toleranciją ir supratimą.

Už ŽIV/AIDS problematikos sritį atsakingoms institucijoms rekomenduotina ir toliau išlaikyti informacijos teikimo ir bendradarbiavimo su žiniasklaida įdirbį. Rekomenduotina teikiant informaciją atsižvelgti ir į kitų šioje srityje dirbančių organizacijų lūkesčius ir pasiūlymus. Ieškoti naujų efektyvių ir novatoriškų žiniasklaidos atstovų domėjimąsi ŽIV/AIDS problematika skatinančių būdų.

Dirbančioms ŽIV/AIDS srityje institucijoms rekomenduotina pasinaudoti visomis bendradarbiavimo su žiniasklaida galimybėmis ir formomis, nes per žiniasklaidą teikiama informacija pasiekia didelę auditoriją, plačiąją visuomenę ir jos tikslines grupes ir toks informacijos perdavimo būdas yra pats veiksmingiausias.

IŠVADOS

Atlikta mokslinės literatūros bei tyrimo rezultatų analizė leidžia teigti, kad ŽIV/AIDS problematika, kontrolė ir prevencija yra glaudžiai susiję dalykai ir reikia bendro vientiso požiūrio į jų sprendimą, kuris daugiau ar mažiau atspindimas žiniasklaidos ir turi įtakos problematikos nagrinėjimo ypatumams. Žiniasklaidos funkcijų ir poveikio galimybių apžvalga rodo, kad žiniasklaida turi svarbų vaidmenį ir įtaką epidemijos prevencijai bei ligos paplitimui mažinti, tuo pačiu galima išvelgti jos potencialą reikšmingai sustiprinti savo vaidmenį sprendžiant su ŽIV/AIDS susijusias problemas.

Žiniasklaida atlieka svarbų daugialypį vaidmenį nušviečiant ŽIV/AIDS problematiką – tai yra žiniasklaida ne tik atspindi trumpalaikį ir planuojamą poveikį turinčią informaciją, bet ir linkusi domėtis ir gilintis į ŽIV/AIDS problematiką, prisidėti prie ŽIV/AIDS prevencijos siekių įgyvendinimo, daryti įtaką visuomenės grupių socializacijos procesams, padėti „apsibrėžti realybę“, pažintinius aspektus, kas yra pasiekama žinant jos įtaką visuomenės nuomonei. Tokią išvadą leistų daryti tyrimo rezultatai, rodantys, kad žurnalistus kurti motyvuoja žiniasklaidos ir šią sritį kuruojančių institucijų bendradarbiavimas, žurnalistų mokymai, konkursai, asmeninis ir profesinis suinteresuotumas.

Žiniasklaida, veikianti kaip svarbus socializacijos proceso agentas, yra linkusi įtakoti ilgalaikius poveikio efektus, prisidėti formuojant visuomenės nuostatas ŽIV/AIDS ligos supratimo, rizikos grupių ar rizikingo elgesio atžvilgiu, kad jos būtų labiau objektyvios ir adekvačios ŽIV/AIDS prevencijos kontekste, taip pat skatinant rizikos grupių gyvenimo vertybių perkainojimą. Tai patvirtina tyrimo metu atlikta straipsnių analizė, iš kurios matyti nemažas dėmesys rizikos grupių problemoms, ir ekspertų nuomonė.

Žiniasklaida turi neišnaudotą potencialą būti tarpininke išsakant ŽIV/AIDS paveiktų žmonių nuomonę, problemas ir lūkesčius, kurie šiuo metu nėra pakankamai išgirsti. Neišnaudotas galimybes šioje srityje rodytų tyrimo rezultatai apie gyvenančių su ŽIV/AIDS žmonių lūkesčius būti suprastiems ir išgirstiems, jų viešumo vengimą, ką tuo pačiu iliustruotų ir mažas procentas tirtų straipsnių, skirtų jų kasdienybei ir problemoms aptarti. Žiniasklaidos tarpininkavimas padedant visuomenei ir šiai grupei vieniems kitus geriau suprasti mažintų išankstinį neigiamą požiūrį, nusistatymą ir izoliaciją. Tai įtakotų neplanuotus ilgalaikius poveikius ir teigiamus pokyčius.

Sėkmingo visuomenės švietimo apie ŽIV/AIDS siekiamas įgyvendinti būtų svarbu ir reikšminga, jog žiniasklaida vykdytų ne tik informacijos teikimo funkciją, bet ir šiai problematikai nagrinėti svarbias edukacinę, prevencinę ir advokatavimo funkcijas. Tai didintų tikslingos informacijos sklaidą, su ŽIV/AIDS susijusių problemų ir jų sprendimo būdų visuomenėje gilesnį

supratimą, mažintų ŽIV/AIDS paveiktų visuomenės grupių socialinę ir moralinę atskirtį. Taip galima teigti atsižvelgus į žiniasklaidos funkcijų teikiamas galimybes, kiekybinius ir kokybinius tyrimo rezultatus bei remiantis tyrimo išvada apie epidemiologines aktualijas pateikiančių straipsnių ir informacinio pobūdžio žinučių dominavimą pateikiant ŽIV/AIDS problematiką.

Apžvelgus kitų šalių mokslinius darbus bei atsižvelgus į atlikto tyrimo rezultatus galima teigti, kad ŽIV/AIDS problematikos pateikimo įvairių šalių žiniasklaidoje trūkumai ir privalumai priklauso nuo konkrečių prevencijos tikslų, žiniasklaidos domėjimosi šia problematika intensyvumo, ŽIV/AIDS problemų aktualumo konkrečiai šaliai. Atliktas tyrimas rodytų, kad informacijos Lietuvos ir Latvijos žiniasklaidoje sumažėjimas galimai turi neigiamas pasekmes, kurios įtakoja ir visuomenės domėjimosi mažėjimą. Todėl galima teigti, kad, norint išvengti užsikrėtimo ŽIV infekcija atvejų gausėjimo, būtina reguliariai ir tikslingai šviesti visuomenę, nes paskui teks vykdyti tretinę prevenciją – skirti žmogiškuosius ir materialinius išteklius AIDS pacientams gydyti, kaip tai matoma iš kai kurių Afrikos žemyno šalių vykdytos nepakankamos prevencijos pasekmių.

Atlikta ŽIV/AIDS problematikos pateikimo Lietuvos žiniasklaidoje tendencijų analizė leidžia teigti, kad Lietuvoje kaip ir kitose šalyse problematikos nagrinėjime dominuoja informacijos perdavimas, o šviečiamąją ir auklėjamąją reikšmę turinčių darbų yra mažiau. Žurnalistai labiau domisi asmeninėmis gyvenančiųjų su ŽIV ir AIDS gyvenimo istorijomis, o tai nėra gerai ir profesionalu kai kitos ŽIV/AIDS problematikos aktualios temos, reikšmingi prevencijos pasiekimai paliekami antrame plane. Nepakankamas ir socialinės vaizdo reklamos kūrimas bei platinimas per žiniasklaidą. O tai turėtų būti vienas iš pagrindinių prevencinės veiklos prioritetų.

Tad atsižvelgus į atlikto tyrimo rezultatus, kad efektyviausi ir įtaigiausi žiniasklaidos vartotojui žurnalistų darbai yra tiesioginės diskusijų laidos, galima daryti išvadą, jog būtina pasinaudoti televizijos pranašumu ir skatinti kurti daugiau ir įvairesnių žiniasklaidos darbų per televiziją ar demonstruoti užsienio šalių parengtą produkciją. Šalia didelio prevencinio poveikio sistemingas ir pastovus socialinių vaizdo klipų, laidų, dokumentinių ir vaidybinių filmų demonstravimas per televiziją gali ypač prisidėti prie ŽIV/AIDS kaip reiškinių ir problemos supratimo ir susijusių neigiamų pasekmių išvengimo.

Kolektyvinis ir profesionaliai planuojamas informacijos skleidimas yra efektyviausias būdas skatinti rizikingo elgesio keitimą į saugesnį, todėl svarbu ir tikslinga kurti žiniasklaidos informacines kampanijas, bendradarbiavimo su žiniasklaida modelius. Tai patvirtintų tyrimo rezultatai, rodantys, jog žurnalistus nagrinėti ŽIV/AIDS problematikos temas skatina nuolatinis ir veiksmingas, žiniasklaidos atstovų ir šią sritį kuruojančių institucijų bendravimas, taip pat Lietuvos sėkmingo bendradarbiavimo su žiniasklaida patirties stabdant ŽIV plitimą pavyzdys, kai laiku

pradėtas visuomenės informavimas ir švietimas turi reikšmės palyginti mažam nei kitose Rytų Europos šalyse užsikrėtimo ŽIV infekcija atvejų šalyje skaičiui.

Atlikto tyrimo analizė rodo, kad žiniasklaida nepakankamai išsamiai, kompetentingai ir profesionaliai atskleidžia ir perteikia ŽIV/AIDS problematiką visuomenei. Tai leidžia patvirtinti darbo hipotezę ir daryti išvadą, kad profesionalus ŽIV/AIDS problematikos nagrinėjimas žiniasklaidoje priklauso nuo visa apimančio kompleksinio požiūrio – nuo žiniasklaidos, suinteresuotų institucijų ir visuomenės grupių efektyvaus bendradarbiavimo siekiant daryti įtaką tikslingos informacijos apie ŽIV/AIDS sklaidai per žiniasklaidos priemones.

Atsižvelgiant į atlikto tyrimo rezultatus ir darbo išvadas rekomenduotina:

Tikslingai planuoti ŽIV/AIDS prevencijos ir žiniasklaidos kampanijas

Rekomenduotina skatinti politinius sprendimus priimančių institucijų specialistų supratingumą apie pirminės prevencijos reikalingumą ir naudą bei kurti ar pritaikyti sėkmingas prevencijos kampanijas įvertinant siekiamo poveikio efektyvumą ir ilgalaikiškumą.

Šviesti visuomenę reguliariai, palaikyti jos domėjimąsi šia problematika

Auga jaunoji visuomenės karta, liberalėja seksualinio elgesio normas, keičiasi požiūris į ligą (manoma, kad veiksmingas gydymas apsaugos nuo letalinės baigties), dėl to informacijos stoka, tokio požiūrio vyravimas ar sumažėjęs dėmesys gali turėti neigiamų pasekmių: didinti užsikrėtimo atvejų skaičių ir išlaidas brangiam gydymui. Tad neatidėliojant žiniasklaidai rekomenduotina prisidėti prie pirminės prevencijos įgyvendinimo siekių, darbus kurti profesionaliai, kompetentingai ir atsakingai.

Bendradarbiauti ŽIV/AIDS srityje dirbančioms institucijoms, visuomeninėms organizacijoms ir žiniasklaidai

Svarbu institucijoms siekti dirbti organizuotai informacijos teikimo žiniasklaidai srityje, dalytis patirtimi ir koordinuoti veiksmus, nes nuomonių įvairovė ir įvairių būdų numatymas bus tik į naudą visiems.

Rekomenduotinas kompleksinis požiūris, aktyvus visuomenės grupių, nevyriausybinų organizacijų dalyvavimas ir jų nuomonės paisymas, pastovus žiniasklaidos atstovų švietimas ir motyvavimas kurti. Tikslinga remtis geros praktikos pavyzdžiais: inicijuoti žurnalistų konkursus, susibūrimus, diskusijų klubus, bendras žiniasklaidos priemonių ir ŽIV/AIDS srityje dirbančių institucijų akcijas.

Bendradarbiaujant su žiniasklaida organizacijoms svarbu rodyti iniciatyvą: nuolat teikti profesionaliai parengtą informacinę medžiagą, viešinti informaciją apie valstybinių ir visuomeninių organizacijų, visuomenės grupių vykdomą veiklą, tikslus ir pasiekimus ŽIV/AIDS prevencijos srityje.

BIBLIOGRAFINIŲ NUORODŲ SARAŠAS

- AIDS Epidemic update 2009* [interaktyvus]. Geneva: UNAIDS, November 2005 [žiūrėta 2010 m. balandžio 13 d.], p. 6. Prieiga per internetą: <http://data.unaids.org/pub/Report/2009/JC1700_Epi_Update_2009_en.pdf>. ISBN 978-92-9173-832-8.
- BAILEY, Kenneth D. *Methods of Social Research*. 3rd ed. New York: The Free Press, 1987. p. 302. ISBN 0-02-901450-6.
- BALČYTIENĖ, Auksė. Žiniasklaidos tekstai. Iš *Darbai ir dienos* [interaktyvus]. [S. 1.], 2000, nr. 24 [žiūrėta 2009 m. balandžio 25 d.], p. 110. Prieiga per internetą: <http://209.85.129.132/search?q=cache:S2Hxh36HL_gJ:donelaitis.vdu.lt/publikacijos/balcytiene.pdf+turinio+analiz%C4%97&cd=18&hl=lt&ct=clnk&gl=lt>. ISSN 1392-0588.
- BERTOZZI, Stefano, *et al.* HIV/AIDS Prevention and Treatment. In JAMISON, Dean T., *et al.* *Disease Control Priorities in Developing Countries*. 2nd ed [interaktyvus]. Washington, DC: World Bank, April 2006 [žiūrėta 2010 m. balandžio 12 d.] p. 332. Prieiga per internetą: <<http://files.dcp2.org/pdf/DCP/DCP18.pdf>>. ISBN-10 0-8213-6179-1.
- BIELINIS, Lauras. *Visuomenė, valdžia ir žiniasklaida: prieštaringa komunikacinė simbiozė*. Vilnius: Eugrimas, 2005. p. 332. ISBN 9955-682-10-8.
- BOYCE, Carolyn; ir NEALE, Palena. *Conducting in-depth interviews: A Guide for Designing and Conducting In-Depth Interviews for Evaluation Input* [interaktyvus]. Watertown: Pathfinder International, May 2006 [žiūrėta 2009 m. gruodžio 21 d.], p. 3. Prieiga per internetą: <http://www.pathfind.org/site/DocServer/m_e_tool_series_indepth_interviews.pdf?docID=6301>.
- BUTKEVIČIUS, Artūras. *AIDS tema audiovizualinėje žurnalistikoje*: diplominis darbas. Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultetas, Žurnalistikos institutas. Vilnius, 1992.
- CHANDLER, Daniel. *Cultivation Theory* [interaktyvus]. [S. 1.], 1995 [žiūrėta 2010 balandžio 29 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.aber.ac.uk/media/Documents/short/cultiv.html>>.
- Conducting Key Informant Interviews. In *Performance Monitoring and Evaluation TIPS* [interaktyvus]. [S. 1.], 1996, no. 2 [žiūrėta 2009 m. gruodžio 21 d.], p. 2. Prieiga per internetą: <http://www.usaid.gov/pubs/usaid_eval/pdf_docs/pnabs541.pdf>.
- ČAPLINSKAS, Saulius; ČAPLINSKIENĖ, Irma; ir STONIENĖ, Loreta. *Lithuanian response to HIV/AIDS – first 15 years*. Vilnius: Lithuanian AIDS centre, 2004. 64 p. ISBN 9989-720-17-6.
- ČAPLINSKAS, Saulius; ir NAVAITIS, Gediminas. *Žiniasklaidos nuostatų į ŽIV užsikrėtusius asmenis turinio analizė*: metodinė medžiaga. Vilnius: LAC leidykla, 2007. 58 p. ISBN 9986-720-23-0.

- ČAPLINSKAS, Saulius. *ŽIV infekcija, AIDS ir visuomenės sveikata*. Vilnius: Trys žvaigždutės, 2004, p. 19. ISBN 9986-720-14-1.
- ČAPLINSKIENĖ, Irma, et al. *Užsikrėtusiųjų LPI ir ŽIV epidemiologinės situacijos apžvalga Lietuvoje, 2008 metai*. Vilnius: Lietuvos AIDS centras, 2009, p. 9. ISBN 9986-720-27-3.
- Intervention and policies. National AIDS Programme management: A Training Course* [interaktyvus]. Geneva: WHO Global programme on AIDS, 1993 [žiūrėta 2010 m. balandžio 12 d.], p. 6. Prieiga per internetą: <http://whqlibdoc.who.int/temp/GPA_training_3.pdf>.
- DEL AMO, Julia, et al. *HIV/AIDS and migration in European printed media, An analysis of daily newspapers* [interaktyvus]. Amsterdam: AIDS & Mobility Europe, 2006 [žiūrėta 2010 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ws5.e-vision.nl/system3/images/final%20report%20version%207%20november.pdf>>.
- EYIAH, Joe K. *The Role of the Mass Media in Community Development* [interaktyvus]. [S. 1.], 2004 [žiūrėta 2010 m. gegužės 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ghanaweb.com/GhanaHomePage/features/artikel.php?ID=56788>>.
- ELKAMEL, Farag M. Can mass media prevent AIDS: the need for well planned behaviour change communication programmes. In *Eastern Mediterranean Health Journal* [interaktyvus]. 1996, vol. 2, no. 3 [žiūrėta 2010 m. kovo 25 d.], p. 449–458. Prieiga per internetą: <<http://www.emro.who.int/Publications/Emhj/0203/13.htm>>.
- FISKE, John. *Įvadas į komunikacijos studijas*. Vilnius: Baltos lankos, 1998, p. 156. ISBN 9986-861-60-8.
- GAIDYS, Vladas. *Visuomenės nuomonės tyrimai: teorija ir praktika: mokomoji knyga*. Vilnius: Žara, 1999, p. 22. UDK 316.6 Ga-139.
- Getting the message across: the mass media and the response to AIDS: UNAIDS best practice collection* [interaktyvus]. Geneva: UNAIDS, December 2005 [žiūrėta 2010 m. balandžio 10 d.], p. 6. Prieiga per internetą: <http://www.icaap9.org/uploads/200907280750400.12._Resources_HIVAIDSEdu.pdf>. ISBN 92-9-173465-9.
- GILES, David. *Media psychology*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates, 2003. p. 209. ISBN 0-8058-4048-6.
- GDONIENĖ, Vilija. *Įvadas į masinės komunikacijos teorijas*. Vilnius: Žara, 1999. 55 p. UDK 316.77.
- Guidelines for Second Generation HIV Surveillance* [interaktyvus]. [S. 1.]: UNAIDS, WHO, 2000 [žiūrėta 2010 m. balandžio 12 d.], p. 24. Prieiga per internetą: <http://data.unaids.org/Publications/IRC-pub01/JC370-2ndGeneration_en.PDF>.
- GUION, Lisa A. *Conducting an In-depth Interview* [interaktyvus]. [S. 1.], 2001. [žiūrėta 2009 m. gruodžio 21 d.], p. 1–2. Prieiga per internetą: <<http://edis.ifas.ufl.edu/fy393>>.

HIV/AIDS media guide: IFJ media guide and research report on the media's reporting of HIV/AIDS [interaktyvus]. Brussels: International Federation of Journalists, 2006 [žiūrėta 2010 m. balandžio 10 d.], p. 14. Prieiga per internetą: <<http://www.ifj.org/assets/docs/117/252/83d8475-9cb28fc.pdf>>.

HIV and AIDS: a guide for journalists. London: Health Education Authority, 1993, 12 p. ISBN 1-85448-825-2.

KARDELIS, Kęstutis. *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*: vadovėlis. 2-asis patais. ir papild. leid. Kaunas: Judex leidykla, 2002, p. 206. ISBN 9986-948-65-7.

KASOMA, Francis P. The Zambian newspapers and AIDS. In BOAFO, S. T. Kwame. *Media & HIV/AIDS in East and Southern Africa: A resource book* [interaktyvus]. Paris: UNESCO, 2000 [žiūrėta 2010 m. kovo 21 d.], p. 121–131. Prieiga per internetą: <http://www.unesco.org/webworld/publications/media_aids/chapter_11.pdf>.

Lietuvos žurnalistų etikos kodeksas [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisija, 2005 [žiūrėta 2010 m. gegužės 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lzlek.lt/index.php?lang=1&sid=381&tid=329>>.

LUOBIKIENĖ, Irena. *Sociologinių tyrimų metodika*: mokomoji knyga. Kaunas: Technologija, 2005. p. 96. ISBN 9955-09-281-5.

MACK, Natasha, et al. *Qualitative Research Methods: A Data Collector's Field Guide* [interaktyvus]. North Carolina: Family Health International, 2005 [žiūrėta 2009 m. gruodžio 10 d.], p. 29. Prieiga per internetą: <<http://www.fhi.org/nr/rdonlyres/emgox4xpcoyrysqspsgy5ww6mq7v4e44etd6toiejyxalhbmk5sdnef7fqlr3q6hlwa2tj5524xnb/datacollectorguideenrh.pdf>>.

Mass media and HIV/AIDS survey in Bosnia and Herzegovina [interaktyvus]. Sarajevo: International Organization for Migration, June 2006, 36 p. [žiūrėta 2010 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.iom.ba/Downloads/Projects/Medical/Annex%20%20-%20Media%20Research%20Report.pdf>>.

MCHOMBU, Kingo J. The coverage of HIV/AIDS in Namibian media: a content analysis study. In BOAFO, S. T. Kwame. *Media & HIV/AIDS in East and Southern Africa: A resource book* [interaktyvus]. Paris: UNESCO, 2000 [žiūrėta 2010 m. kovo 21 d.], p. 133–147. Prieiga per internetą: <http://www.unesco.org/webworld/publications/media_aids/chapter_12.pdf>.

McQUAIL, Denis. *Mass Communication Theory An Introduction*. 3rd ed. London: Sage Publications, 1994, p. 356. ISBN 0-8039-7784-0.

McQUAIL, Denis. *McQuail's mass Communication Theory*. 5th ed. London: Sage Publications, 2005. 616 p. ISBN 1-4129-0371-8.

Media coverage of HIV/AIDS and TB issues in Ethiopia – Challenges and opportunities: Contents analysis on selected newspapers [interaktyvus]. Kampala: Panos Institute Eastern Africa, November

2009, 46 p. [žiūrėta 2010 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.panosaid.org/Files/Media%20Coverage%20of%20HIV&AIDS%20%20and%20TB%20in%20Ethiopia.pdf>>.

MITTIENĖ, Irma, *et al.* Veiksmingiausia priemonė prieš AIDS – visuomenės informavimas ir sveikatos ugdymas. Iš *Acta medica Lituanica*, 2001, suppl. 6, p. 33–36. ISSN 1392–0138.

MURPHY, E., *et al.* *Qualitative research methods in health technology assessment: a review of the literature*. Southampton: Health Technology Assessment, 1998, vol. 2, no. 16, p. 127. ISSN 1366-5278.

NAIDOO, Jennie; ir WILLS, Jane. *Health Promotion: Foundations for Practice*, 2nd ed. Edinburgh: Bailliere Tindall, Harcourt, 2000, p. 91–103. ISBN 0-7020-2448-1.

NAUSĖDIENĖ, Inga, *et al.* *Moters ir vyro įvaizdžiai bei santykiai spaudoje*: tyrimas [interaktyvus]. Vilnius: Pilietinių iniciatyvų centras, 2003 [žiūrėta 2009 m. kovo 15 d.], p. 6. Prieiga per internetą: <<http://politika.osf.lt/kiti/santraukos/MotersIrVyroIvaizdziai.htm>>.

NUGARAITĖ, Audronė. *Valdžia ir žiniasklaida: dialogas*. Vilnius: VU Komunikacijos fakultetas, 1999. 39 p.

Overview of HIV prevention [interaktyvus]. [S. 1.]: International HIV/AIDS charity AVERT, [s. a.] [žiūrėta 2010 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.avert.org/prevent-hiv.htm>>

PAPARDE, Inga. *Media Study for news on HIV/AIDS in 2004 in Latvia* [CD-ROM]. Ryga: DIA+LOGS, 2004.

Spiral of Silence [interaktyvus]. [S. 1., s. a.] [žiūrėta 2010 m. balandžio 30 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.cw.utwente.nl/theorieenoverzicht/Theory%20clusters/Mass%20Media/spiral_of_silence.doc/>.

SINGH, Jyoti. *HIV/AIDS prevention & Creating Awareness Role of Media* [interaktyvus]. [S. 1.]: Boloji Media Inc, 2006 [žiūrėta 2010 m. balandžio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.boloji.com/society/086.htm>>.

STONIENĖ, Loreta, *et al.* *Greitas jaunimo informuotumo apie ŽIV/AIDS galimybių ir kliūčių įvertinimas*: Lietuvos ataskaita [interaktyvus]. [S. 1.]: UNDP, UNICEF, 2001, 59 p. [žiūrėta 2008 m. lapkričio 19 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.aids.lt/download.php?pl=3>>.

Studentai vertina pažeidžiamųjų grupių problemų atspindėjimą Lietuvos žiniasklaidoje [interaktyvus]. Pranešimas žiniasklaidai, 2004 06 15 [žiūrėta 2009 m. gegužės 25 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.osf.lt/lt/skelbimai/Spauda/StudentaiZiniasklaida_20040615.htm>.

ŠIMKUS, Rimantas. *AIDS tema Lietuvos spaudoje*: diplominis darbas. Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultetas, Žurnalistikos institutas. Vilnius, 1992.

TIDIKIS, Rimantas. *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*: vadovėlis. Vilnius: LTU Leidybos centras, 2003. 626 p. ISBN 9955-563-26-5.

The Media and HIV/AIDS: Making a Difference [interaktyvus]. Geneva: UNAIDS, January 2004 [žiūrėta 2010 m. balandžio 12 d.], p. 8. Prieiga per internetą: <http://data.unaids.org/Publications/IRC-pub06/jc1000-media_en.pdf>.

Užkrečiamos ligos ir AIDS Nr. 1 [interaktyvus]. Vilnius: ULAC, 2010 [žiūrėta 2010 m. balandžio 20 d.], p. 5. Prieiga per internetą: <http://www.ulac.lt/laikrastis/ULAC/biuletėnis_1.pdf>.

Užkrečiamos ligos ir AIDS Nr. 3 [interaktyvus]. Vilnius: ULAC, 2010 [žiūrėta 2010 m. balandžio 20 d.], p. 10. Prieiga per internetą: <http://www.ulac.lt/laikrastis/ULAC/biuletėnis_3.pdf>.

WAMBUI, Kiai. Media funkcions in HIV/AIDS prevention and management. In BOAFO, S. T. Kwame. *Media & HIV/AIDS in East and Southern Africa: A resource book* [interaktyvus]. Paris: UNESCO, 2000 [žiūrėta 2010 m. kovo 21 d.], p. 41–43. Prieiga per internetą: <http://www.unesco.org/webworld/publications/media_aids/chapter_3.pdf>.

WINDAL, Sven; SIGNITZER, Benno; ir OLSON, Jean. *Using communication theory: An introduction to planned communication*. London: Sage Publications, 1992, p. 211. ISBN 0-8039-8431-6.

ŽEBELOVIČ, Eva. *Žiniasklaidos nuostatos ŽIV ir narkomanų požiūriu*: magistro baigiamasis darbas. Lietuvos teisės universitetas, Socialinio darbo fakultetas. Vilnius, 2004.

HIV/AIDS Coverage in Mass Media

Gerardas Petrauskas

Summary

Because of its importance in public life, mass media has incomparable opportunity to inform and educate general population on HIV/AIDS issues and protect from danger to get infected with HIV. Therefore, it is important to find out and assess peculiarities of HIV/AIDS coverage in mass media. This aim was pursued by the following work tasks: to display relations among HIV/AIDS topic, control and prevention; to evaluate the role of mass media in covering this topic; to research the trends of HIV/AIDS coverage in Lithuanian mass media; to analyse and compare advantages and shortcomings of the topic coverage in mass media by means of specialists' opinion. Work object was HIV/AIDS coverage in mass media.

Analysis of scientific printed matters and available research results allow to conclude that HIV/AIDS topic, control and prevention are tightly related as these issues require general integral point of view.

Role of mass media and its impact onto prevention of epidemics and reduction of prevalence is obvious, possible potential to perform this role is also well-seen.

Quantitative content analysis and quality expert interview used to assess HIV/AIDS coverage in mass media resulted into following conclusions: professional HIV/AIDS coverage in mass media depends on comprehensive complex point of view, and not only on attention and possibilities of the mass media but also on effective cooperation with interested institutions and population groups to affect targeted dissemination of HIV/AIDS information via mass media.

Mass media is prone to apply long-term impact effects to influence socialization processes of various population groups, to take part in shaping of public attitudes towards risk groups or risky behaviour in order to assure objectivity and adequacy of those on the background of HIV/AIDS prevention, and to stimulate reappraisal of values of the risk groups.

To successfully implement striving for public education on HIV/AIDS, the mass media must not limit itself with the function of information provision but also tackle education, prevention and advocacy functions that are significant for the topic.

Advantages and shortcomings of HIV coverage in various countries depend on concrete prevention targets, intensity of mass media interest, and importance of HIV/AIDS problems in certain country.

However, regular and targeted public education is more cost-effective in slowing incline of HIV incident cases as the tertiary prevention, which requires significant human and financial resources for treatment of AIDS patients.

In Lithuania, as in other countries, information provision is a dominant component of the coverage, less works with educative weightiness could be found. Journalists are more interested in personal experiences of people living with HIV and AIDS, which is not good and not professional, while other HIV/AIDS actualities, significant achievements of prevention are treated as secondary ones. Mass media also is insufficiently involved into creation and distribution of social visual marketing. The latter should be one of the key priorities of preventative actions.

Corporate and professionally planed information dissemination is the most effective way to motivate for changing the risky behaviour and for adopting the rules of safer living style, therefore mass media information campaigns, creation of model communication with mass media are of utmost importance and purposeful. This is proved by successful cooperation with the mass media in Lithuania, when timely public education and information, organization of various mass media campaigns allowed maintaining lower level of HIV prevalence as in other Eastern Europe countries.

Priedas. Lietuvos ir Latvijos ekspertų atsakymai į interviu klausimus

Pirmas klausimas: „Dirbdami ŽIV/AIDS prevencijos srityje Jūs susidūrėte su ŽIV/AIDS problematiką nagrinėjančia žiniasklaida, domėjotės jos teikiama informacija apie ŽIV/AIDS ir susijusias problemas, bendravote su kitų šalių žurnalistais. Kokio pobūdžio buvo Jūsų bendravimas? Kokie ŽIV/AIDS problematikos klausimai juos labiausiai domino? Ir kas Jums buvo įdomu ir įsiminė bendraujant su žiniasklaidos atstovais?“

Lietuvos ekspertų atsakymai

Pasak V. Budėnienės, „Pradėjau dirbti tuo metu, kai ŽIV ir AIDS Lietuvoje buvo dar pakankamai nauja tema ir patys žurnalistai tik pradėjo ja domėtis, ir faktiškai tuo metu dar neskirdavo ŽIV ir AIDS santrumpų. Tad iš tiesų sulaukdavome labai daug skambučių, klausimų įvairiomis su ŽIV/AIDS susijusiomis temomis. Vėliau, praėjus keletui metų, daugiau pradėta domėtis pačiais žmonėmis – sergančiaisiais. Žurnalistus domindavo, kaip jie užsikrėtė, koku būdu, kaip dabar gyvena ar gauna gydymą, kokia šeiminė padėtis ir t. t.“

Viešųjų ryšių specialistės teigimu, žurnalistų domėjimasis ypač suaktyvėdavo prieš tarptautines Mirusių nuo AIDS atminimo dieną ir Pasaulinę AIDS dieną, kai būdavo rengiamos akcijos, koncertai, kiti renginiai toms progoms paminėti. Taip pat žurnalistai būdavo aktyvūs ir nušviečiant įvairias vasaros gatvės akcijas ir akcijas pajūryje.

„Dabar žiniasklaidos dėmesys yra atslūgęs, bent jau paskutiniai metai parodė (nes leidome pranešimus spaudai, kuriais žiniasklaidos atstovai nesusidomėjo), kad tai jau nėra taip svarbu ir įdomu žiniasklaidai ir visuomenei. Matyt, jau yra sotūs tos informacijos, žino pagrindinius užsikrėtimo kelius ir tą problemą, tad ne taip jau plačiai yra akcentuojami tie dalykai visuomenėje ir žiniasklaidoje.“

L. Stonienės teigimu, labiausiai žurnalistus domino sergančių ŽIV/AIDS žmonių gyvenimo istorijos. „Jie norėdavo pakalbinti žmones, nufilmuoti juos, nufotografuoti, tačiau mūsų vietiniai užsikrėtę ŽIV asmenys nebuvo linkę labai afišuoti savo gyvenimo istoriją, užsikrėtimo būdą ir panašių dalykų. Tad, kai Lietuvoje būdavo rengiamos didelės tarptautinės konferencijos ir atvažiuodavo nemažai žmonių, gyvenančių su ŽIV, iš užsienio, stengdavomės padengti šį trūkumą, nes tada žmonės ne savo krašte sutikdavo ir fotografuotis, ir filmuotis, ir papasakoti apie tai per savo asmeninę patirtį“. Pasak visuomenės sveikatos specialistės, tokių asmeninių istorijų nušvietimas žiniasklaidoje didino toleranciją ir žinojimą, nes tai, kas neaišku, nežinoma, žmonėms kelia baimę, skatina diskriminuoti ir stigmatizuoti užsikrėtusius ŽIV asmenis. „Nes ŽIV yra siejamas su visuomenėje netoleruojamu gyvenimo būdu.“

V. Uždaviniienės pastebėjimu, „žurnalistai teigiamai ir aktyviai reaguodavo į visus pranešimus žiniasklaidai, kuriuos platino Lietuvos AIDS centras (LAC): apie epidemiologinę situaciją, apie

ŽIV plitimo tendencijas, apie tam tikras rizikos grupes ir pan. Kita vertus, žurnalistams buvo įdomu, kai kurie kreipėsi tiesiai į mane, į žmogų, kuris pažįsta daug užsikrėtusių žmonių, kad galėtų paimti iš jų interviu. Čia dažniausiai mes mažai kuo galime padėti, nes žmonės bijo viešumo ir nenori kalbėti su žurnalistais“. Pasak gydytojos, būdavo ir pozityvių, ir neigiamų atvejų, kai po televizijos laidų ar straipsnių spaudoje infekuotieji ar sergantieji patyrė tam tikrą neigiamą kaimynų, pažįstamų požiūrį, nes juos atpažino. „Buvo atvejų, kai rašinėjami ant namo visokie negražūs užrašai ir pan. Todėl dauguma infekuotų žmonių atsisako kalbėti su žurnalistais.“

Pasak V. Markevičiaus, jį, kaip žurnalistą, labiausiai domino interviu ėmimas iš tikslinių grupių atstovų ir šios srities specialistų. „Pradžioje sekėsi sunkiau, nes ta liga vis dėlto Lietuvoje plito gan pamažu, sakykime, pas mus nebuvo nei tos dirvos, nei rizikos grupių žmonių, tarp kurių galėtų plisti“. Žurnalistas teigė besididžiuojantis pamažu įgytu infekuotų ŽIV/AIDS žmonių pasitikėjimu. „Pas mane į radijo studiją atėidavę žmonės nepabodavo visiškai atvirai kalbėti apie savo problemą, įspėti kitus, kad egzistuoja ŽIV/AIDS ir susijusios problemos – tai rodo labai daug, nes prarasti pasitikėjimą tarp žiniasklaidos ir atitinkamos visuomenės grupės galima labai greitai ir kai kurie straipsniai, publikacijos ar radijo, televizijos laidos kaip tik ir atgraso tuos žmones, o man, pavyzdžiui, neteko susidurti nė su viena rizikos grupe, kurios atstovai nesutiktų duoti interviu. Jų atvirumas ir nuoširdumas netgi pranokdavo lūkesčius.“

J. Andriuškos teigimu, „daugiausia žurnalistus domina istorijos, asmeninės tragedijos ar asmeniniai pasiekimai, kritimai, pakilimai ir t. t. Turbūt tokia tendencija ne tik Lietuvoje, bet ir pasaulyje. Skirtumas dalyvaujant užsienyje vykstančiose konferencijose – ten žurnalistus labiau domina įvykiai, pasiekimai, tai, kas pagal konferencijos temą vyksta mūsų šalyje, jie mažai paliečia asmenines istorijas. Ten asmeninė istorija – ne pagrindinis akcentas. O Lietuvos žurnalistai, dalyvaujantys Lietuvoje vykstančiose konferencijose, pradeda uždavinėti klausimus, nesusijusius su konferencijos temomis, o nori aprašyti būtent užsikrėtusio žmogaus istoriją“.

Ir, pasak pozityviųjų organizacijos vadovo, pirmasis Lietuvos žurnalistų klausimas: „O kaip jūs užsikrėtėte?“. „Toks klausimas iš karto priverčia nerimauti ir netgi atsisakyti duoti interviu. Tai labai nesmagus klausimas, tuo labiau kad 90 proc. žmonių patys nežino, kaip užsikrėtė, gal tik gali daryti prielaidą.“

„Lietuvos žurnalistų tradicija – pradėti bet kokios tematikos straipsnį nuo asmeninės istorijos. Užsienyje kiek kitokia tradicija. Ten paimama ir gvildenama problema, ja domimasi, o asmeninėmis istorijomis tik paįvairinama. Pas mus kitaip, po kauliuką išdėstomas užsikrėtusio žmogaus gyvenimas ir tarp kitko paminima, kad yra vienokios ar kitokios problemos.“

Manau, kad Lietuvos žurnalistams reiktų pasimokyti ir keisti istorijų, problemų gvildinimo strategiją, pateikimą.“

„Pozityvaus gyvenimo“ vadovas pasidžiaugė, kad per keletą metų susiklostė geri santykiai su keliais žurnalistais, kurie nuo asmeniškumų perėjo prie domėjimosi organizacijos veikla, narių problemomis ir rūpesčiais, inicijuojamais prevenciniais renginiais, akcijomis, kokiai progai jie skirti. „Bendradarbiaudami su mumis žurnalistai pradėjo visiškai kitaip teikti tą informaciją“.

Latvijos ekspertų atsakymai

Žurnalistė A. Lisina teigia: „Mes (žurnalistai) galime norėti daug ko, taip pat ir kalbinti infekuotuosius, tačiau tų, kurie atvirai kalba apie savo diagnozę, yra du trys žmonės. Aišku, tai normalus žurnalistų domėjimasis ir noras, nes norint rašyti svarbu remtis medžiaga „iš pirmų lūpų“. Pateikti statistiką ar kalbinti centro direktorių yra viena, o gyvi žmonės ir tikros istorijos, aišku, visus tai labiau domina. Tačiau klausimas – kur tokių žmonių rasti mūsų šalyje?“

Pasak A. Molokovskio, žurnalistus domina įvairios temos – ŽIV/AIDS profilaktika, narkomanija, prostitucija, gydymas. Kaip ir Lietuvoje, žurnalistus domina infekuotų ŽIV žmonių gyvenimo istorijos. „Paduok jiems infekuotąjį. Pas mus yra infekuotasis ŽIV, kuris visada džiaugsmingai sutinka duoti interviu, tai apie jį visur ir skleidžiama informacija. Taip, norima istorijų. Reikia pasakyti, kad žurnalistai laikosi konfidencialumo, jei žmogus nenori rodyti veido, tai jį retušuoja. Aišku, to (interviu su infekuotuoju) nori absoliučiai visi, tačiau ne visiems pavyksta. Ir mane nervina tokia praktika, kai jie ateina su įrašymo įranga ir tu vos neprivalai jiems kaip infekuotas ŽIV asmuo duoti interviu. Tada jiems atsakau: važiuokite į ligoninę, laukite koridoriuose. Žmonės atvažiuoja pasiimti vaistų, pas gydytojus, ten ir motyvuokite juos duoti interviu. Tačiau jie (žurnalistai) to daryti nenori, jiems reikia viską paduoti gatavą. O šiaip jie domisi absoliučiai visu problemų kompleksu.“

Ir kaip dažnai kreipiasi į Jūsų organizaciją norėdami gauti informacijos?

„Standartiškai trečiąją gegužės savaitę (per Mirusiųjų nuo AIDS atminimo dieną) ir gruodžio 1-ąją kaip ir visame pasaulyje, kai visiems visko reikia. O sistemiškai informaciją pradėjo teikti mūsų informacinė agentūra LETA, ten geri ir talentingi žurnalistai. Jie periodiškai domisi šiomis problemomis, nuolat skambina ir teiraujasi, kas naujo, apie ką būtų galima parašyti. Ir parašo pakankamai objektyviai. Be to, turime savų pažįstamų žurnalistų, kurie gvildena šias temas nepriklausomai nuo svarbios datos, rašo tada, kai atsiranda svarbių ar naujų problemų. Tačiau tokių yra labai mažai. Dažniausiai informacija skleidžiama per įsimintinas datas, muotyvuojant, kad būtina ką nors sukurti kaip ir visame pasaulyje.“

E. Domplama teigia, kad žurnalistai nedažnai kreipiasi į tokias organizacijas kaip UNODS, jie dažniau kreipiasi į nevyriausybinės organizacijas, pavyzdžiui, „HIV.LV“. „Juos domina infekuotų ŽIV asmenų gyvenimas ar jie gauna gydymą. O mūsų konkrečiai teiraujasi apie vykdomą projektą, jo tikslus.“

Visuomenės sveikatos specialistė pažymi, kad skirtingi ir pačių Latvijos žurnalistų interesai. „Turime žurnalistų iš televizijos, kurie apskritai tarsi nusistatę prieš vykdomą valdžios politiką Latvijoje, ir atėję pas mus taip pat teiraujasi, kodėl tie žmonės kalėjimuose negauna gydymo ar gauna nepakankamą. Jie ieškojo tų problemų ir gvildeno jas savo laidose. O tie, kurie rašo laikraščiuose, rašo apskritai apie tas problemas. Pavyzdžiui, yra daug narkomanų ir tarp jų daug infekuotųjų ir t. t., tai pajavairindami statistikos duomenimis.“

R. Kaupe: „ką tik buvo žurnalistai iš BBC, pristačiau jiems mūsų veiklą. Taip, labai daug su žurnalistais bendraujame, nes mūsų organizacija yra viena iš tų, į kurią jie dažnai kreipiasi norėdami pakalbinti organizacijos narius, t. y. ir infekuotus ŽIV žmones, – žurnalistus tai domina.“

S. Pupolos teigimu, žurnalistus labiausiai domina skaičiai, statistika. „Ir kitas klausimas – ar kas iš mūsų organizacijos yra infekuotas ir ar aš tokių pažįstu (tikriausiai nori iš jų interviu). Jei pasakau, kad nepažįstu, tai jų susidomėjimas iš karto sumažėja. Taip pat jie domisi mūsų organizacija, kuri vienija jaunas žmones, domisi mūsų veikla, kuri susijusi su profilaktika, prevencija. Mes dažniausiai rengiame ne paprastas paskaitas jaunimui, o darome interaktyvius darbinius seminarus, pamokas. Tad žiniasklaidos atstovus domina padėtis mokyklose, jaunimo organizacijose, kas jaunas žmones labiausiai domina iš šios problematikos. Aišku, statistika jaunas žmones domina mažiausiai, jiems svarbu žinoti, ar jie gali užsikrėsti ir koku būdu, ar gali užsikrėsti darydami tą ar aną. Taip pat sunkus ir aktualus juos dominantis klausimas – diskriminacija, ŽIV nėra jau tokia didelė problema jauniems žmonėms. Jie dažniau susimąsto apie kitas ligas nei ŽIV. Apie tas jaunimą dominančias problemas ir kalbame su žurnalistais.“

Pasak jaunimo organizacijos vadovės, būna žurnalistai ateina į spaudos konferencijas, pavyzdžiui, „DIA+Logs“, paima interviu iš kai kurių oficialių žmonių, specialistų ar NVO atstovų ir tada labai teiraujasi, ar yra koks infekuotas ŽIV žmogus, kurį būtų galima pakalbinti. „Jis laukia valandą ar daugiau, kol ateina koks vienas infekuotasis, kuris sutinka su juo pakalbėti, nes dauguma nesutinka. Ir straipsnis tada išeina visai objektyvus. Pateikiama ne tik sausa informacija, statistika, bet ir interviu.“

Antras klausimas: „*Kokios, Jūsų nuomone, būdingiausios šios problematikos pateikimo ir atskleidimo tendencijos kitose šalyse? Gal išvelgiate esminių (pvz.: profesionalumo ar problemų išmanymo) skirtumų, palyginti su Jūsų šalimi (kokios temos labiau atskleidžiamos, nagrinėjamos ir pan.)?*“

Lietuvos ekspertų atsakymai

Anot V. Markevičiaus, „Mes daugeliu atvejų pranokome kitų šalių žiniasklaidą, nes kitur dėmesys šais problemai yra atslūgęs, prie ŽIV/AIDS problemų prieinama prabėgomis, jos nagrinėjamos paviršutiniškai. Dalyvaujant tarptautiniuose žurnalistų mokymuose, užsienio

žurnalistai teigė, kad jie stokoja žurnalistų, kurie kryptingai dirbtų ir domėtusi šia problematika (ne taip kaip čia Lietuvoje, kaip aš, kaip Vilma Čereškienė, daktarė Irena Pivoriūnienė, dar kiti, kurie vis grįžtame prie tų temų)“.

Pasak žurnalisto, atvykdamę iš užsienio specialistai mokyti Lietuvos žurnalistų kaip rašyti ŽIV/AIDS temomis būdavo nustebinti jų žiniomis ir iš kur tai jiems žinoma. Tai, pasak V. Markevičiaus, „viskas puikaus centro, puikios organizacijos dėka, puikaus LAC bendradarbiavimo su žiniasklaida dėka“.

V. Markevičiaus teigimu, stažuotės Danijoje metu papasakojęs apie Lietuvoje taikytą bendradarbiavimo su žiniasklaida modelį („Žurnalistų prieš AIDS“ klubą) maloniai nustebino kur kas gilesnes įvairių institucijų bendravimo su žiniasklaida tradicijas turinčios Danijos žurnalistus. „Jie buvo nustebę, kaip mes (žurnalistai) taip galėdavome susiburti, bendrauti, dalyvauti, jie tiesiog mums pavydėjo“.

„Vienais metais mūsų (su LAC direktoriumi S. Čaplinsku) iniciatyva buvo organizuota akcija „Radijas prieš AIDS“, kai visose radijo stotyse vienu metu transliavome informacinę prevencinę medžiagą. Tai irgi buvo unikalus projektas, nustebinęs užsienio kolegas, mat kokių puikių dalykų kyla iš tokios nedidelės šalies tokios patirties. Tai organizuoti nėra taip paprasta, sutelkti dešimt radijo stočių, o mums pavyko“.

V. Budėnienės teigimu, jai dirbant Lietuvos AIDS centre, daugiausia ŽIV/AIDS problematika Lietuvoje domėjosi „Reuters“ agentūra, taip pat atvykdavo žurnalistų iš Rusijos. Jiems būdavo įdomi situacija posovietinėse valstybėse. „Reuters“ labiau domėjosi bendrais politiniais dalykais, o Rusijos žiniasklaida – rizikos grupėmis.

„Kalbant apie Europos šalių žiniasklaidą, anksčiau ji buvo kur kas toliau pažengusi ir, galima sakyti, mes iš jų mokėmės. Jų pasaulio mastu skleidžiamos žinutės buvo daug gražesnio, lengvesnio, tolerantiškesnio pobūdžio ir labai sudomindavo skaitytojus. Ir apie apsisaugojimo būdus, ir apie gyvenimą kartu su infekuotu ŽIV žmogumi ar buvimą su tuo žmogumi, – užsienio žiniasklaida apie tai kalbėdavo atvirai, paprastai, nuoširdžiai ir gražiai. Lietuvoje tai dar buvo sensacija, bet mes mokėmės“. Anot viešųjų ryšių specialistės, iš jų paimtas pavyzdys – Lietuvos AIDS centro reguliariai rengtas tarptautinių žinučių biuletėnis „ŽIV/AIDS pasaulyje“, kuris teikdavo informacinės medžiagos ir Lietuvos žurnalistų darbams ir skaitytojams.

„O Baltarusijos, Ukrainos žiniasklaida, be abejonės, patirties sėmėsi iš mūsų – būtent Lietuvos, Latvijos ir Estijos. Sakyčiau, Lietuva šiuo bendravimo su žiniasklaida aspektu buvo pirmoje vietoje ir toliau pažengusi. Prieš keletą metų tarptautiniame žurnalistų susitikime Maskvoje teko bendrauti su Rusijos žurnalistais. Jie pripažino, kad jiems toli gražu iki to, kas padaryta ir daroma Lietuvoje ŽIV/AIDS problematikos pateikimo srityje“.

L. Stonienei ne kartą teko susitikti su užsienio žiniasklaidos atstovais, kai jie lankydavosi tarptautinėse AIDS tematikai skirtose konferencijose, rengiamose Lietuvoje. Užsienio žiniasklaidos susidomėjimas konferencijomis būdavo didžiulis. „Jų darbas paliko man gerą įspūdį, jie nelipo ant galvos, jie norėjo nušviesti įvykį, juos domindavo pati konferencija ir jos sprendimai. Jie neprašė pakalbinti jokių žmonių“.

Visuomenės sveikatos specialistė pažymėjo, kad LAC bendradarbiaudavo su Baltijos naujienu agentūra (BNS). Per ją būdavo įmanoma savo pranešimus išplatinti Latvijai, Estijai ir kitoms šalims. „Kai kurie LAC parengti pranešimai žiniasklaidai buvo verčiami į anglų kalbą ir platinami internetu. Taip buvo skleidžiama informacija apie tai, kas ŽIV/AIDS srityje vyksta Lietuvoje.“

V. Uždavinienės teigimu, ŽIV/AIDS problematika Lietuvoje vis dar yra sensacinga tema žurnalistams ir pateikiama gan negatyviai, to nėra užsienio žiniasklaidoje. „Reikia laiko, kad ji taptų tokia kaip užsienyje, kad tas požiūris būtų šiek tiek kitoks (pozityvesnis)“.

„Pozityvaus gyvenimo“ vadovo manymu, palyginti kaip yra kitur, Lietuvoje per daugelį metų buvo suformuota gan neigiama problematikos pateikimo tradicija. „Visada ŽIV/AIDS problema buvo bauginanti, pateikiama kaip baubas, siaubas, o kitur taip nėra.“ Jam teko būti ir domėtis kitose šalyse vykdoma ŽIV/AIDS prevencija. „Ten ŽIV/AIDS problematika pateikiama labiau iš tos šviesiosios pusės – taip ŽIV/AIDS – problema, bet apsisaugoti nuo jos yra labai lengva, yra tokios ir tokios priemonės. Užsienio žiniasklaida daugiau dėmesio skiria prevencijai, tolerancijai, po jos straipsnių visuomenė nevengia bendrauti su gyvenančiais su ŽIV. O po Lietuvos socialinės reklamos plakatų, pavyzdžiui: „Būk budrus – AIDS visai šalia“, neabejoju, kad dauguma žmonių bijos eiti pasitikrinti.“ J. Andriuškos teigimu, Lietuvoje trūksta pozityvios, šviesios, gražios ir pamokančios socialinės reklamos.

„Lietuvoje visiškai nėra socialinės prevencinės vaizdo reklamos, tai irgi minusas, palyginti su užsieniu. Turiu visą kolekciją socialinės reklamos iš Baltarusijos, Rusijos, Ukrainos ir t. t., o Lietuvoje tam nėra pinigų... Sukurti vaizdo klipui daug pastangų ir finansų nereikia. O jų nauda yra labai veiksminga ir ateityje tikrai atsipirktų šimteriopai“.

Latvijos ekspertų atsakymai

A. Lisinos teigimu, tendencijos skiriasi. Latvijos ar Baltijos šalių žurnalistų plati specializacija – praktiškai tie patys žurnalistai rašo įvairiomis temomis, ir tie, kurie rašo ŽIV/AIDS temomis, dažniausiai apskritai rašo socialine tematika. „Užsienio žurnalistai, kurių teko ne vieną sutikti iš viso pasaulio, daugiau domisi (specializuojasi) tik konkrečiai ŽIV/AIDS tematika, nes ŽIV/AIDS tema tai pačiai Indijai, Tailandui ar kuriai nors Afrikos šaliai yra aktualesnė. Jie turi galimybę apie tai rašyti kiekvieną savaitę, kiekvienas turi savo domėjimosi, gilinimosi konkrečią šios problematikos temą. Pavyzdžiui, kiek pamenu, žurnalistę iš Kenijos domino visai kitokie klausimai, apie moterų teises: „ar gali moteris pasakyti savo vyrui „ne“, jei jis infekuotas ŽIV?“.

Tai tokie klausimai, kurie žurnalistams iš Europos lyg ir visiškai nesuprantami. Taigi suprantama, kad geografinė šalies padėtis, kultūra turi įtakos žurnalisto domėjimosi subtilybėms ir tematikai.“

Pasak A. Molokovskio, žurnalistai iš užsienio atvažiuoja domėtis konkrečia tema, pavyzdžiui, juos domina prostitucija. „Vakar su kolega žiūrėjome filmuotą medžiagą, kurią praėjusiais metais čia filmavo žurnalistai iš Didžiosios Britanijos prostitucijos tema. Tik vakar gavome įrašą. Ką tik buvo prancūzai, kuriuos domino profilaktika ir panašiai. Apskritai užsienio žurnalistai atvažiuoja gan dažnai.“

Asociacijos pirmininko teigimu, žurnalistai iš užsienio objektyvesni. „Jie kuria ir rodo objektyvius ir gana ilgus siužetus. Neteko pastebėti, kad jie ką iškirptų ar paliktų, kas jiems labiau tinka pagal gvildenamą temą. Visiškas objektyvumas – tikriausiai jų toks darbo stilius.

Apie latvių žurnalistus pasakytina atvirkščiai. Jie gali imti interviu pusvalandį ar valandą, o į eterį pateikti vienintelę pasakytą frazę, dėl kurios (išimtos iš konteksto) vėliau jautiesi kvailio vietoje ir turi aiškintis. Vienintelis atvejis, kai tai išlieka visiškai ir objektyviai, tiesioginis eteris. Mano praktikoje buvo keletas tiesioginių eterių, kurie dėl specifiškumo (jų metu nieko iškirpti neįmanoma) buvo objektyvesni.

Mūsų žurnalistai ateina su vos ne paruoštais atsakymais, kuriuos norėtų išgirsti, o užsieniečius iš tikrųjų domina tavo nuomonė.“

E. Dompalmos prisiminė šią savaitę apsilankiusią žurnalistę iš Švedijos, kuri apskritai domėjosi Latvijoje vykdoma šios srities politika. „Ką šalis mano, kaip padėti šiems žmonėms, ar užtenka vaistų tiems, kuriems jie būtini?“ Susidarė įspūdis, kad ji norėjo surasti kokią problemą ir po to parašyti, kad Latvijoje viskas blogai. Turbūt, kad trūksta vaistų, kad teikiamų paslaugų kokybė yra vargana ir pan.“

Pasak visuomenės sveikatos specialistės, užsienio žurnalistus labiau domina globalūs, politiniai problemų sprendimo klausimai, o vietos žurnalistus – asmeninis infekuotųjų gyvenimas.

R. Kaupe taip pat teigė, kad vietos žurnalistai labiau koncentruojasi į konkrečius pasakojimus, nori pakalbinti konkrečius žmones. „Praėjusią savaitę pas mus buvo *Frans 3*, filmavo filmą, kuris bus rodomas Prancūzijoje. Filmą kūrė ir žurnalistai iš Briuselio, prieš tai dar buvo labai daug žurnalistų iš užsienio. Visi žurnalistai iš užsienio nori pamatyti tendencijas, kas ir kaip, kas apskritai vyksta Latvijoje, tačiau išlieka noras pabendrauti su kuo nors ir iš infekuotų žmonių bendruomenės. O latviai, taip, – daugiau ieško gyvenimiškų pasakojimų. Dar skiriasi tuo, kad Latvijos žurnalistai vis dėlto labiau mūsų klauso (su užsieniečiais sunkiau dirbti), nes mes labai žiūrime, kad būtų laikomasi konfidencialumo, ir paviešinta informacijos tik tiek, kiek apklausiamieji sutinka. O užsieniečiai sako – taip, taip supratome, taip ir tą parodysime, tačiau ne visada tai daro.“

S. Pupola teigimu, „ne tik žurnalistus, bet ir specialistus iš užsienio domina mūsų organizacijos veikla, jos specifika, išskirtinumas, ar vykdoma kokia programa, kokie skirtumai nuo

kitų šalių, tikriausiai nori palyginti. Oficialios informacijos, statistikos jie gali gauti ir iš kitų institucijų, o mes juos dominame kaip su jaunimu dirbanti organizacija. O latvių žurnalistai, jei apskritai ir skiria dėmesio šiai problematikai, tai vieną ar du kartus per metus – gruodžio 1-ąją ir gegužę.“

Trečias klausimas: „Iš Lietuvoje 2008 metais ŽIV/AIDS tematika rašytų straipsnių turinio analizės matyti, kad daugelio jų antraštės (48 proc.) turi neigiamą atspalvį, šokiruoja ar verčia sunerimti, ir tik 16 proc. antraščių yra pozityvios (kitos antraštės – neutralios). Ko tuo siekiama, ar tai gerai? (Kokia situacija Latvijoje?)“

Lietuvos ekspertų atsakymai

Pasak V Uždavinienės, straipsnių antraštės, tai yra pirmas dalykas, su kuriuo susiduria žmogus, skaitantis laikraštį, ir, aišku, žurnalistai nori sudominti ir bando bet kurią antraštę daryti sensacingą. „Ypač tas buvo akivaizdu seniau, 1994–1998 metais. Tada apskritai antraštės buvo neigiamos: „AIDS – 20 amžiaus maras“ ir pan. Tas labai neigiamai veikė mano pacientus. Ypač tiems, kuriems nustatoma diagnozė, būna labai didelis šokas, nes žiniasklaida AIDS sieja su mirtimi. Ir tie žmonės klausia, kada aš mirsiu, – tad dabar, palyginus 2008 metų duomenis, antraštės tapo kur kas geresnės“.

Gydytojos teigimu, antraštės turi būti pozityvios arba bent jau neutralios, tikrai negąsdinančios, nes su liga susijusi baimė trukdo žmogui gauti pagalbą, kelia psichologinių problemų.

Anot J. Andriuškos, „pagrindinės temos, kurios domina skaitytoją: pinigai, seksas, mirtis, nelaimės ir t. t. – tai žurnalistas ir stengiasi sudėti į antraštę, kad ja sudomintų skaitytoją. Jei, pavyzdžiui, straipsnis yra apie gydymą ir tai manęs neliečia, vargu ar aš skaitysiu tokį straipsnį, nebet antraštė paskatins tai padaryti“.

V. Markevičiaus manymu, jeigu žiniasklaidos priemonėse yra neigiamą atspalvį turinčios, šokiruojančios, gal ne visada teisingos antraštės, jos, žvelgiant iš žurnalisto pozicijos, yra pagrindas viso dalyko, „mes būtent siekiame suintriguoti skaitytoją. Tad aš ne prieš negatyvias antraštes, bet mes visada balansuojame ant skustuvo ašmenų, nes nuo to, kokia bus antraštė, nors straipsnis ir yra puikus, o antraštė neįdomi, priklausys, jį skaitys ar ne“.

„Aišku, yra baisu perskaityti – „infekuota ŽIV nešėja moteris“, bet būtent taip tu užkabini skaitytoją ar klausytoją. Tai ir yra mūsų, žurnalistų, tikslas. Lyginant tiek mūsų, tiek pasaulinę žiniasklaidą toks problemų pateikimas metamas į pirmuosius puslapius. Aišku, nereikia peržengti tos ribos, kuri vadinama spekuliacija“.

Pasak V. Budėnienės, žurnalisto manymu, šokiruojančios, sunerimti skatinančios antraštės yra gerai. Perskaitęs tokią negatyvią, sensacingą antraštę, žmogus susidomi ir perskaito visą straipsnį

arba bent pirmą, antrą pastraipą ir galbūt jis gaus tą žinią, ko jam reikia. „Jeigu aš kalbėčiau kaip viešųjų ryšių specialistė įstaigoje, tai, be abejo, norėčiau, kad tie pavadinimai būtų gražūs, tolerantiški, objektyvūs ir teiktų patys informaciją tokią tikrąją apie tą dalyką, bet iš tiesų to sulaukti yra sudėtingiau, nes žmonės laikraščius skaito prabėgomis, dažniau tik antraštes arba tai, kas yra paryškinta ar parašyta po nuotrauka. Taigi, norėtuosi, kad tie pavadinimai būtų informatyvesni, bet neieškotų sensacijos“. Bet, pasak viešųjų ryšių specialistės, čia yra dvi medalio pusės: jeigu yra tikslas patraukti skaitytojo dėmesį, tai ir antraštė galėtų būti tokia.

L. Stonienė yra prieš diskriminuojančio pobūdžio pavadinimus, kai yra klijuojamos etiketės – narkomanas, kalinys ir pan. „Neturi to būti. Turi būti antraštė, atkreipianti dėmesį, bet neturi būti diskriminuojanti ir stigmatizuojanti“.

Latvijos ekspertų atsakymai

A. Lisinos teigimu, pati ŽIV/AIDS tematika iš esmės turi negatyvų kontekstą – „juk kalbama apie sunkią ligą.“ Todėl, pasak žurnalistės, reikia jausti skirtumą tarp negatyvaus konteksto ir elementaraus „siaubuko“, kai žurnalistas rašo straipsnį tik dėl to, kad galėtų jį „brangiau“ parduoti. „Sunku pasakyti – jei straipsnis negatyvus, tai ir jo antraštė bus negatyvi. Viskas logiška.“

Pasak A. Molokovskio, tai priklauso nuo to, kokio pobūdžio yra leidinys. „Yra geltonoji spauda ir leidiniai, kurie yra rimti, su kuriais malonu turėti reikalų. Tačiau dėl krizės ir vadovybės (vyr. redaktorių) kaitos jie „pageltonavo“. Todėl užtenka ir idiotizmo, ir objektyvumo“.

Anot „HIV.LV“ asociacijos vadovo, „labai nemalonu, kai per televiziją parodomi siužetai, kuriuose yra dvi ar trys tavo frazės, nebūtinai iškirptos ar paimtos iš konteksto, tačiau siužeto pavadinimas yra toks, kad tau gėda. Žinotum iš anksto, kad bus toks pavadinimas, nè už ką nesutiktum duoti interviu.“

A. Molokovskio teigimu, „Apskritai šie straipsniai ir TV laidos visuomenei turi labai trumpą įtaką, nes nėra pirmoji ir svarbiausioji šių dienų aktualija. Manau, mūsų visuomenė puikiai supranta, kad pirmaplanė problema pas mus yra alkoholizmas, narkomanija, nedarbas. Visuomenė supranta, kad užsikrėtusiųjų ŽIV yra mažai, kad žmonės daugiausia miršta nuo širdies ligų. Todėl, manau, ši tematika visuomenei turi labai trumpalaikį efektą. Praėjo laida – na, savaitę ją atsimena, jei publikacija spaudoje – tris, keturias dienas. Paskui šis reikalas užsimiršta ir todėl reikia kartkartėmis priminti kokius nors svarbius dalykus“.

E. Dompalmos nuomone, nėra gerai per daug gąsdinti, nes žmonės nenorės atlikti ŽIV testų, nenorės žinoti, kad galbūt yra infekuoti, nes bijos, kad visuomenė bus nusistačiusi prieš juos ar manys, kad jie užsikrėtė vartodami narkotikus. „Tad labai gąsdinti yra negerai. Nors truputėlį ir reikėtų, kad žmonės žinotų, jog yra pavojus užsikrėsti visiems, tad reikia būti dėmesingiems“. Visuomenės sveikatos specialistės teigimu, turi būti vidurkis. „Reikia negąsdinti, o daugiau informuoti, jog tai yra pavojinga, ir ką reikia daryti, norint neužsikrėsti. Nereikia būti

nusistačiusiems prieš tokius žmones ar juos smerkti. Svarbu akcentuoti, kad jie tokie patys visuomenės nariai. Jiems, kaip ir sergantiems kitomis ligomis, pavyzdžiui, diabetu, – reikalingas gydymas, vaistai, režimas. Taigi nereikia antraštėmis gąsdinti.“

E. Dompalma prisiminė teigiamą pavyzdį – asociacijos „HIV.LV“ informacinę kampaniją, kurios metu buvo teigiama, kad „arti jūsų ar jūsų name, tikėtina, irgi gyvena infekuotas ŽIV žmogus, ir tai ne kažkur mėnulyje ar tuose rajonuose, kur gyvena daug narkomanų.“ Tai yra realybė ir į tokius žmones reikia reaguoti normaliai ir jų neatstumti.

R. Kaupe, reikšdama nuomonę kaip specialistė, mano, kad „geriau pozityvios, geros naujienos, kad viskas būtų teigiama, pozityvu, kad mes džiaugtumėmės tuo, ką gero padarėme, kas yra gerai“, o kaip realistė, šioje srityje dirbanti jau aštuonerius metus, teigė – „jei nori rezultato, atkreipti dėmesį, reikia stipresnių argumentų, kad kažką keisti, man gaila, tačiau tada labiau padeda tos neigiamos antraštės. Man nepatinka ir aš pati kaip ir neskaitau, kas yra negatyvu šioje srityje, tačiau jeigu realiai žiūrime į poveikį visuomenei, tada suprantama, kad negatyvios antraštės labiau atkreipia visuomenės dėmesį, o kai rašai tik apie gražius ir gerus dalykus, tai nelabai veikia.“ „DIA+Logs“ vadovė pažymėjo, kad kai rengiamos spaudos konferencijos norint kažką ramaus ir pozityvaus pasakyti, daug žurnalistų nesusirenka, o kai kvietimas į spaudos konferenciją suformuluojamas kaip nors iššaukiamai, siekiant pranešti aštrius ar neigiamus dalykus, – tada pilna žurnalistų. „Tai tokia praktika“.

S. Pupola nemano, kad Latvijoje būtų labai jau šokiruojančių šia tematika antraščių. „Mes, kaip jaunų žmonių organizacija, žinome, jei straipsnis ar antraštė sukels baimę ar negatyvią reakciją, labai bus sunku įrodyti atvirkščiai. Jei ką neutralaus parašysi, tai nelabai sudominsi skaitytoją. Taip, būna mažos apimties ar su neįsimintina antrašte straipsnių, į kuriuos tiesiog neatkreipi dėmesio.“ „Jaunatne pret AIDS“ organizacijos vadovės teigimu, buvo ir tokių straipsnių, kai, pavyzdžiui, negavęs vaistų infekuotas ŽIV jaunuolis sukėlė žiniasklaidos susidomėjimą kalbėdamas apie tai. Tada žiniasklaidoje buvo gąsdinama, kas bus, jei „nelabai geri“ infekuotieji negaus vaistų... „Antraštės įtaka žmonėms yra svarbi, ypač iš pradžių. Jei skaito toliau, gauna daugiau informacijos, komentarų, tada ta išankstinė baimė sumažėja. Tačiau nepasakyčiau, kad šios tematikos straipsnių antraštės labai keltų baimę ar negatyvią reakciją.“ S. Pupolos teigimu, ekonomikos ar politikos temomis rašytų straipsnių antraštės tuo atžvilgiu yra kur kas neigiamesnės. O neutralios antraštės nėra įdomios.

Ketvirtas klausimas: „Lietuvoje atlikto tyrimo duomenimis, apie 30 procentų tirtų straipsnių kaip potencialios rizikos užsikrėsti ŽIV grupės įvardijamos – narkomanai, nėsčiosios, kalinamieji, kraujo donorai, gėjai, prostitutės, sekso turistai ir t. t. ir gvildenamos jų problemos.“

Ar toks šių grupių išskyrimas yra tikslingas ir nediskriminuojantis? Ar ne geriau akcentuoti, kad AIDS gali grėsti visiems (o gal tai nereikalingas visuomenės gąsdinimas?). Kokia Jūsų nuomonė?“

Lietuvos ekspertų atsakymai

V. Markevičiaus manymu, apie rizikos grupes reikia kalbėti ir jas išskirti. „Čia mes negąsdiname, mes informuojame visuomenę ir primename, kokie pavojai mūsų tyko kiekviename žingsnyje ir ypač atsipalaidavus. Reikia priminti ir vyrams, ir moterims, ir paaugliams, ir suaugusiems, kur mes gyvename, su kuo gyvename ir kokie pavojai mūsų tyko“.

Pasak žurnalisto, kiekvienas gali būti potencialus ŽIV nešiotojas, kiekvieno reikalas saugotis ir tai reikia akcentuoti bei kelti į viešumą. „Kiekvieno žmogaus elgesys, ypač dabar, turi būti atsakingas, nes tu nežinai, su kuo bendrauji, ir būtent atsitiktiniai (lytiniai) santykiai dažniausiai ir veda prie įvairių „dovanėlių“, kurias gauname visam gyvenimui. Tai ir turi būti rašoma ir akcentuojama“.

Tačiau, pasak V. Markevičiaus, negalima visko nurašyti narkomanams ar kitai kuriai rizikos grupei. Verčiau reikia nuolat priminti visus ŽIV infekcijos plitimo kelius, visus etapus, kur tyko vienokie ar kitokie pavojai.

Anot J. Andriuškos, žmonių skirstymas į grupes turi diskriminacinį atspalvį ir tai skatina ŽIV/AIDS tapatinti tik su toms grupėms priklausančiais asmenimis. Jo teigimu, svarbiau yra akcentuoti užsikrėtimo būdus.

„Turime kalbėti, ne kokios grupės rizikuoja užsikrėsti ar dažniausiai serga, bet apskritai kaip užsikrečiama, – ar turi būti prostitute, kad užsikrėstumėi, ar gali užsikrėsti, jei nenaudosi prezervatyvo?.. Reikia akcentuoti apsisaugojimo būdus“.

Pasak pozityviųjų organizacijos vadovo, svarbiau būtų akcentuoti ir nuolat priminti apie ŽIV/AIDS plitimo kelius: per lytinius santykius, per įrankius, kurie kontaktuoja su krauju, ir apie viruso perdavimą iš motinos kūdikiui. „Ir apskritai reikia minėti ne tik ŽIV/AIDS, bet ir kitas taip pat pavojingas ir kur kas labiau paplitusias lytiniu keliu plintančias ligas. Juk yra ir hepatitai, apie juos kažkodėl niekas nekalba. Mane tai stebina, juk hepatitas yra labiau paplitęs negu ŽIV tarp narkotikų vartotojų ir yra baisnis, tai didesnė problema ir gydymas tikrai nelengvas“.

V. Uždavinienės teigimu, „tikslines grupes minėti kartais yra gerai, tik reikia žiūrėti, kokiam kontekste jos minimos, nes jeigu visiškai neminėsi, tai dauguma žmonių, kurie mano – turi vieną vyrą ar vieną žmoną ir neturiu rizikos užsikrėsti, ir manys, kad tas ŽIV/AIDS yra labai toli“. Tačiau praktika, pasak gydytojos, rodo visai ką kita. Būna, kad užtenka vieno nesaugaus lytinio kontakto ir žmogus užsikrečia ŽIV. Tad reikia apie tai pasakyti, ypač jaunimui, kuris kartais irgi neatsakingai elgiasi ir rizikuoja. „Nėščiosios nėra kaip ir rizikos grupė, bet žinome, jog ŽIV plinta ir perinataliniu periodu iš motinos vaikui, tai iš tikrųjų galvojama apie vaikelio sveikatą“. Pasak V. Uždavinienės,

nėščių tyrimai, atliekami nuo 2007-ųjų, ir kalbėjimas apie tai pasiteisino, nes kasmet išaiškinama iki dešimt naujų ŽIV infekcijos atvejų, galima pritaikyti gydymą, kad vaikeliai gimtų sveiki. „Aš nematau, kad rizikos grupių išskyrimas ar akcentavimas yra diskriminacija, nes žinoti, kad esi užsikrėtęs ar nuo ko gali užsikrėsti, kiekvienam yra svarbu ir ta prasme, kad galima gauti laiku pagalbą, pratęsti išgyvenimą, pagerinti gyvenimo kokybę ir pan.“

L. Stonienė prisimena, kad, rašant pranešimus spaudai apie epidemiologinės situacijos aktualijas, juose būdavo įvardijamos rizikos užsikrėsti ŽIV grupės, „ir joms savęs nepriskiriantys žmonės greičiausiai savęs netapatindavo nei su narkotikus vartojančiais, nei su homoseksualiais asmenimis, nei su prostitutėmis, supratau, kad tokios struktūros pranešimai irgi savotiškai skatina tu grupių stigmatizaciją, kad kažkaip kitaip reikia pateikti epidemiologinę situaciją“.

Visuomenės sveikatos specialistės teigimu, po 2002 metais įvykusio ŽIV infekcijos protrūkio Alytaus pataisos namuose didėjantis visuomenės pakantumas ir tolerancija rizikos grupėms vėl nusistūmė į pradinę padėtį. „Ir ką daryti, kad visuomenė būtų tolerantiška nuteistajam ir dar užsikrėtusiam ŽIV, kuris išėjęs į laisvę platins ligą kitiems?.. Čia yra Sizifo darbas – tai yra (beprasmiškas) akmens ridenimas į kalną, Lietuvoje ypač po to protrūkio, nes jo niekas neužmiršo“.

V. Budėnienės teigimu, „nemažai buvo ir tokių straipsnių, kuriuose buvo teigta, kad nesaugūs (bet kokie nesaugūs) lytiniai santykiai yra grėsmė užsikrėsti ŽIV. Tad, manau, geriau neakcentuoti tų grupių, o verčiau pasakyti – būk atsargus, už savo sveikatą esi pats atsakingas. Tie patys kaliniai išeina į visuomenę, tos pačios rizikos grupės turi įvairių lytinių partnerių, tų pačių prostitučių paslaugomis naudojasi mūsų vyrai, broliai, kiti visuomenės nariai, kurie savęs nepriskiria jokiai rizikos grupei, taigi, manyčiau, galbūt reikėtų iš tiesų daugiau tokių straipsnių, kad mes visi atsakingi už savo sveikatą ir apsisaugoti nuo to galime tik patys ir kad tai gali grėsti kiekvienam“.

Latvijos ekspertų atsakymai

A. Lisinos teigimu, priklausantys rizikos grupėms asmenys nelabai domisi spausdintine žiniasklaida, tad rašyti vien tik apie šias grupes ar konkrečiai joms nėra jokios prasmės. „Mano nuomone, kiekvienas straipsnis turi teikti kokią nors naudą plačiajai visuomenei ir į šią problematiką reikia žvelgti atsakingai, pabrėžti, kad tai liečia ne tik rizikos grupes, – jei ne mus, tai gali paliesti mūsų vaikus, ir t. t. Aišku, daugiausia infekuotųjų mūsų šalyse yra tarp narkomanų, tačiau didėja užsikrėtusiųjų ir per lytinius santykius skaičius, todėl, manau, nereikia išskirti tik šių grupių.“

A. Molokovskio manymu, rizikos grupių išskyrimas yra papildoma šių grupių stigmatizacija. „Visi ŽIV pacientai yra tiesiog tokia kategorija ligonių. Aš būsiu labai laimingas, kai ŽIV infekcija visuomenėje bus laikoma paprasčiausia liga, kaip ir visos kitos. Kažkodėl jokių problemų nekyla dėl žmonių, kurie suseraga sifiliu, gonoreja, chlamidioze, apie juos taip pat rašoma, tačiau ne kaip apie kažką ypatingą, o jau ŽIV tai kažkas išskirtino. Manau, taip istoriškai susiklostė, ir tai sulaužyti

bus labai sunku, to nepavyks padaryti per artimiausius dešimt metų, nes ŽIV/AIDS temų nušvietimas žiniasklaidoje nuo pat pradžių, 1982–1983 praėjusio šimtmečio metais, vyko negatyviai, tiesiog žmonės paprasčiausiai buvo gąsdinami“.

„HIV.LV“ pirmininkas mano, kad tai yra neteisinga. „Jei mes rašome apie ŽIV infekciją, tai turime kalbėti būtent apie infekuotą ŽIV žmogų, o ne infekuotą ŽIV prostitutę, narkomaną ar nėščiąją. Reikia kalbėti apie pacientą, kuriam diagnozuota ŽIV infekcija. Tačiau taip bus kalbama negreitai“.

Anot E. Dompalmos, valstybės lygiu, vykdamas prevencines programas, dokumentuose, reikia išskirti šias grupes, nes taikomos skirtingos poveikio priemonės, imamasi skirtingų veiksmų siekiant sumažinti infekcijos plitimo riziką šiose grupėse. „Netinka prevencijos priemonės, taikomas mokyklose, naudoti, pavyzdžiui, tarp narkotikų vartotojų ar kalėjimuose. Tuo tikslu reikia jas išskirti, kad žinotų, kas, ką ir kaip turi daryti. O žiniasklaidoje, manau, – žmonėms nebus labai įdomu skaityti apie tai, kad tarp narkomanų yra daug infekuotųjų, be to, taip tarsi sukeliamas nusistatymas prieš juos.“ Žiniasklaida, pasak visuomenės sveikatos specialistės, turėtų daugiau kalbėti apie būtinybę auklėti ir šviesti jaunąją kartą, kad ji neužsikrėstų, ir labiau galvoti apie pirminę (plačiosios visuomenės), o ne antrinę prevenciją ir apie jos aspektus.

R. Kaupe mano, kad šias grupes reikia išskirti dėl skirtingos darbo su jomis specifikos. „Jei norime padėti šioms grupėms, tai reikia padėti sprendžiant konkrečias jų problemas, jiems svarbiausias. Ir tada su tokiais argumentais eini tartis dėl prevencinių programų finansavimo. Manau, kad visų į vieną „katilą“ dėti negalima“. O dėl šių grupių diskriminavimo, pasak „DIA+Logs“ vadovės, reikia labai atidžiai žiūrėti, kas ir kaip pateikiama. „Neturėtų būti diskriminuojamų žodžių, pavadinimų, pavyzdžiui, prostitutės reikėtų vadinti komercinio sekso darbuotojomis, ir pan. Tačiau kai kalbame apskritai apie visuomenės narius, tada kaip profesionalė matau, kad sunku kiekvienos grupės poreikius argumentuoti ministerijos valdininkams ar kitiems finansininkams. Manau, kad reikia išskirti, tačiau nereikia stereotipizuoti tų grupių, o kalbėti apie visus kartu – tai jau nedarbas. Tada tai kažkas didelio ir nerealaus.“

A. Pupola teigia, kad dauguma Latvijos visuomenės mano ir tai yra labai didelė problema, kad šia liga užsikrečia tik narkomanai ar kažkur toli ir su artima aplinka niekaip nesusiję asmenys. „Dirbdami su jaunais žmonėmis, iš jų pasisakymų girdime, jog jie mano, kad ŽIV tai ne jų, ne juos liečianti problema ir niekada netaps jų problema. Jie neižvelgia ryšio tarp jaunų žmonių ir tų pačių narkomanų. Jiems bandome pasakyti, kad jaunas žmogus, einantis kur nors, pavyzdžiui, į klubus, pašokti į diskotekas, tikėtina žinantis vieną ar keletą žmonių, kurie paprasčiausiai yra pabandę narkotikų, jau lyg ir priklauso rizikos grupei, jei ir patys nekontroliuos savo elgesio.“

Jaunimo organizacijos vadovė mano, kad reikia nuolat ir dažnai akcentuoti, kad vis daugiau jaunų žmonių, kurie savęs nesiejo su kuria nors rizikos grupe, užsikrečia ŽIV. Tačiau, aišku,

nereikia ir slėpti, kad rizikos grupėms priklausantys asmenys labiau susiję su tuo. „Manau, kad pirmiausia reikia informuoti tuos žmones, kurie lyg ir nepriskiria savęs jokiai rizikos grupei, kad jie žinotų, kas jų laukia, jei elgsis rizikingai.“

Penktas klausimas: *„Ar laikomasi konfidencialumo ir etikos pateikiant ŽIV/AIDS problematiką Jūsų šalies žiniasklaidoje? Ar daroma klaidų?“*

Lietuvos ekspertų atsakymai

V. Markevičius teigė žinąs atvejų, kai duodami interviu infekuoti ŽIV ar sergantys AIDS žmonės pasitikėjo žurnalistais ir atvirai, drąsiai papasakojo savo gyvenimo su ŽIV istorijas, nes tikėjo, kad tai, ko buvo paprašyta nepublikuoti, ir nebus paskelbta. Tačiau „keli nedori žurnalistai“ pasielgė priešingai. „Ir būtent tas vaikymasis sensacijų yra šiurkščiausias žmogaus teisių pažeidimas, įstatymų pažeidimas, galiausiai mums užkerta kelią toliau bendrauti su tais žmonėmis. Jie juk gyvena ne po vieną, o bendruomenėje, su šeima. Aš su jais kalbu apie problemas, o ne apie jų privatų gyvenimą“.

Tačiau, anot žurnalisto, dabar situacija pasikeitusi į gerąją pusę, „būtent etikos ir konfidencialumo srityje, mes, žiniasklaida, stipriai pažengėme į priekį, nes dabar yra kur kas mažiau nesusipratimų ir kitų dalykų, kurie leistų, tarkime, abejoti vieno ar kito žurnalisto kompetencija, padorumu ar įstatymo nežinojimu, nes žurnalistai vadovaujasi Visuomenės informavimo įstatymu, žurnalistų etikos kodeksu, pas mus yra žurnalistų darbą stebinčios institucijos“. Būtent tų institucijų, anot V. Markevičiaus, atsiradimas Lietuvoje taip pat paskatino žurnalistus atsakingiau į tai žiūrėti. „Dėl to dabar tų etikos pažeidimų yra mažiau, ir konfidencialumas yra labiau saugomas nei anksčiau. Šioje srityje yra labai didelė pažanga.“

Pasak L. Stonienės, jai teko girdėti nusiskundimų iš sergančių asmenų, kad buvo vienokių ar kitokių konfidencialumo, privatumo pažeidimų, „tad tokių asmeninių nuoskaudų buvo, esu girdėjusi, bet tai buvo jau seniau, pastaruoju metu to nėra, žurnalistai, aišku, stengiasi dirbti profesionaliai, galiausiai tokie pažeidimai gresia teismu“.

V. Uždaviniene prisimena, anot jos, baisų straipsnį „Lietuvos ryte“, apie 2000 metus, kuriame buvo rašoma, kad viename Lietuvos kaime nustatyta ŽIV infekcija, buvo paminėti vardai ir pavardės. Buvo paviešinta konfidenciali informacija apie infekuotus asmenis. Laikraštis buvo paduotas į teismą ir nukentėjusieji laimėjo, iš dienraščio buvo prisiteista tam tikra pinigų suma. „Tai, manau, buvo pamoka kitiems žurnalistams.“

Pasak gydytojos, televizijos laidos „yra pavojingesnės“, nes žmonės atpažįstami, nors ir pakeičiamas balsas ar nerodomas veidas, po to būna problemų dėl diskriminacijos. „Kol kas vyrauja negatyvus visuomenės požiūris, nors pastaruosius kokius 5–6 metus man neteko pastebėti, tikrai nėra tokių skandalingų situacijų, kad būtų nesilaikoma konfidencialumo ar etikos principų.“

V. Budėnienės teigimu, per ilgametę patirtį, kiek ji dirba su žiniasklaida ŽIV/AIDS prevencijos srityje, jai neteko susidurti nė su vienu atveju, kad būtų pavedęs žurnalistas, atskleidęs interviu sutikusių duoti infekuoto ŽIV asmens tapatybę, jeigu žmogus to nenorėjo, „manau, tiek žurnalistai, tiek specialistai laikosi konfidencialumo ir dirba profesionaliai“.

Pasak „Pozityvaus gyvenimo“ vadovo, jo vadovaujamos organizacijos nariams, aktyviai ir atvirai bendraujantiems su žurnalistais, pasisekė – nebuvo didesnių nesusipratimų duodant interviu ar dalyvaujant laidose.

„Dabar žurnalistai atsiunčia ir derina straipsnius spaudoje ar laidos siužetą, prieš įkeldami nuotrauką, atsiklausia. Taigi profesionalumas padidėjo. Ir ne atsiradę įstatymai tam turi didesnės įtakos, o mūsų pačių geranoriškas bendradarbiavimas su žurnalistais.“ Tai, pasak J. Andriuškos, daro įtaką abipusiam supratimui, skatina pagarbą, profesionalų bendravimą, o tai pozityviųjų organizacijos narius labai džiugina.

Latvijos ekspertų atsakymai

A. Lisinai sunku atsiminti kokį nors konfidencialumo pažeidimo faktą, nes specialiai netyrė ir nesidomėjo šiuo klausimu. „Kai rašau apie žmones ar kokius susirgimus, parašiusi suderinu medžiagą su pašnekovais. Jei ką, pašnekovo nuomone, reikia išimti iš straipsnio ar neskelbti, tą ir padarau, nors man ir atrodo, kad ta informacija būtų svarbi. Taip turėtų būti, tačiau nežinau, kaip yra dėl visų žurnalistų etikos.“

A. Molokovskio teigimu, daugiau nepasitaiko jokių pažeidimų, jam, kaip asociacijos pirmininkui, apie tokius pastaruoju metu neteko girdėti. „Iš žiniasklaidos tai visiškai neįmanoma. Tarkime, netgi kai mane kur kviečia (duoti interviu), visi žino, kad aš infekuotas ŽIV, jei noriu prisistatyti tik taip, kaip parašyta mano vizitinėje kortelėje (ten pašnekovas pristatytas kaip organizacijos vadovas), prašau – niekur apie tai, kad esu infekuotas ŽIV, neužsimenama. Daugiau tokių problemų nekyla.“

Asociacijos pirmininkas jau kokius trejus metus nieko negirdėjo apie konfidencialumo pažeidimus. „Žurnalistai turi savo etikos kodeksus, dėl informacijos neviešinimo ar paskelbimo daugiau nei reikia.“

E. Dompalma mano, kad Latvijoje situacija šiuo klausimu pagerėjo. „Anksčiau pasitaikydavo konfidencialumo nesilaikymo, tačiau dabar žurnalistai daugiau žino ir situacija pagerėjo.“

Anot R. Kaupe, „pasakysiu tiesiai ir šviesiai – mano praktikoje bendravimas su žiniasklaida, su žurnalistais, tik pozityvus. To, ko paprašai neskelbti, to ir neskelbia, ką jiems kalbi, tą jie ir daro: ir atsiklausia interviuojamų žmonių dėl jų tapatybės viešinimo, ir visada duoda perskaityti ar peržiūrėti sukurta medžiagą. Na nebuvo kažkokių daugiau mažiau aštrių nesusipratimų, ką būtų galima įvardyti negatyviai. Kalbant apie atvejus, kurie nesusiję su mūsų organizacija ar mūsų tarpininkavimu, – tokių atvejų pasitaikė.“ „DIA+Logs“ vadovė prisiminė atvejį, įvykusį prieš

penkerius šešerius metus, kai žiniasklaidoje buvo atskleisti konfidencialūs duomenys apie vieną infekuotą ŽIV mokyklinio amžiaus berniuką, kas buvo labai negerai. „Aš manau, kad tie žmonės, per kuriuos žurnalistai susisiečia su tikslinių grupių atstovais, tie žmonės turėtų prisiimti daugiau atsakomybės ir dirbti su žurnalistais, kad nebūtų tokių atvejų, kai padaroma žala.“

A. Pupola taip pat prisiminė atvejį apie berniuką, kuris mokėsi pirmoje ar antroje klasėje. „Jo nepriėmė į mokyklą dėl to, kad jis buvo infekuotas ŽIV. Latvija ir Ryga yra nedidelė šalis ir nedidelis miestas. Jei žurnalistai ir nebūtų atskleidę vardo ar pavardės, vis tiek visi žinotų, apie ką kalbama, kur tai, kokia mokykla. Manau, kad ši situacija, nors ir pakenkė berniukui, buvo gera pamoka žurnalistams, apie tai buvo daug kalbėta.“ Jaunimo organizacijos vadovės teigimu, Latvijoje nėra daug atsiskleidusių ir viešai kalbančių infekuotų ŽIV žmonių, tad ir nepasitaiko skelbiamos informacijos apie juos daugiau, nei jie nori.

Kalbant apie etiką, A. Pupolos teigimu, visko būna, nelygu kokia situacija. „Jei aprašomas asmuo negavo reikiamos pagalbos, tai toks paviešinimas į naudą jam ir kitiems žmonėms (nes apie tai kalbama), o jei tai siejama su kriminalu, tai jau nėra gerai šios problemos nušvietimo kontekste, kad kažkoks infekuotas ŽIV asmuo kažką negerai padarė ar buvo su kuo susijęs. Gal tai, kad ŽIV/AIDS nėra labai jau didelė problema, tai ir nepastebėjau, kad kažkas būtų labai negatyvus.“

Anot pašnekovės, „seniau prieš dvidešimt metų buvo didelis bumas – iš kur tos ligos, apie kurias nieko anksčiau negirdėjome, atsirado? Pamenu 1996–1997 metais buvo straipsnių ir jaunimo žurnaluose, kad yra toks dalykas, tačiau niekas nežinojo, kaip ir ką parašyti apie tai. Buvo pirmi pamokymai, kad reikia naudoti prezervatyvus, tačiau, nemanau, kad tais laikais kas labai atsakingai žiūrėjo į šios problematikos pateikimą.

Šeštas klausimas: *„Remiantis Lietuvoje atlikto tyrimo duomenimis, daugelis ŽIV/AIDS tematikos straipsnių yra negatyvūs, dažnai paviršutiniški, tiesiog perteikia „sausą“ informaciją. Mažai edukacinių ar prevencinių straipsnių, ugdančių atsakingą skaitytojų požiūrį į ŽIV/AIDS ir susijusias problemas: skatinančių gilintis į šią problematiką, keisti rizikingą elgesį, ugdyti toleranciją.*

Kodėl, Jūsų manymu, vyrauja toks informacijos pateikimas? Gal ŽIV/AIDS problema jau neaktuali, gal lemia kitos priežastys ?“

Lietuvos ekspertų atsakymai

V. Markevičiaus manymu, tokias tendencijas lemia Visuomenės informavimo įstatymas, kuriuo žurnalistai vadovaujasi kurdami laidas ar rašydami straipsnius. „Yra daug dalykų, apie kuriuos mes galime rašyti, kalbėti, bet negalime labai giliai tų dalykų nagrinėti“. Anot žurnalisto, imant interviu iš rizikos grupių atstovų ir nušviečiant jiems kylančias problemas, labai reikia žiūrėti, kad nebūtų atskleista asmeninė, konfidenciali informacija. „Tad, tas straipsnis, ta medžiaga tampa

belytė, tu negali nurodyti vietovės, pavardės, vardo, profesijos, ir t. t. Straipsniai gaunasi labai aptakūs, todėl tokios struktūros darbų yra mažiau“.

Na, o apie vakcinas, vaistų naujoves, pasak V. Markevičiaus, informacijos skelbiama mažai, nes nieko naujo toje srityje lyg ir nenutinka, „Jeigu atrastų vaistus ar vienas žmogus būtų išgijęs, tai tada apie tai ir būtų rašoma.“

Pasak J. Andriuškos, „žurnalistas – kaip žvejys. Jis eis prie to tvenkinio, kuriame yra daugiau žuvies. Šiuo atveju pas mus buvo viena struktūra – LAC, pavaldi Sveikatos pasaugos ministerijai. Jeigu ji pati nepateikia pakankamai informacijos žurnalistams, kuri sudomintų, tai ir nėra apie ką rašyti. Problema turbūt yra mumyse, turiu mintyje ir NVO, kitas organizacijas, kurios dirba šioje srityje, kad jos mažai apskritai bendrauja su žurnalistais ir teikia jiems naujos įdomios informacijos“.

Pasak pozityviųjų organizacijos vadovo, valstybės institucijų informacija teikiama tokia maža kontekste, ji yra gan vienpusiška ir ta pati kartojasi per daug metų. „Juk ŽIV/AIDS problematika, mes žinome, turi daug atspalvių ir aspektų, kuriuos būtų galima nušviesti, tad reikia ieškoti, kuo nauju sudominti žurnalistus ir visuomenę, kad straipsnių ir laidų struktūra pasikeistų ir būtų įdomesnė.“

V. Uždavinienės teigimu, lengviausia paimti ir išplatinti pranešimus žiniasklaidai, tam reikia mažiausiai pastangų, nes iš tikrųjų giluminius straipsnius šia tema rašyti yra gana sunku. „Dažnai norima, kaip sakiau, interviu su gyvenančiais su ŽIV/AIDS žmonėmis, kurie yra nelinkę viešai išsipasakoti ir atskleisti savo gyvenimą. Todėl žurnalistams yra sunku rašyti, nors norėtųsi, kad šviečiamojo pobūdžio straipsnių būtų daugiau, nes visuomenei reikia nuolat apie tai priminti“.

Pasak gydytojos, ateina nauja karta (ir visuomenės, ir žurnalistų), kurią reikia mokyti, ir ne tik mokymo įstaigose, mokymų ar seminarų metu. Kai informacinė žinutė teikiama spaudoje ar per televiziją ir radiją, kad ir Pasaulinės AIDS dienos proga, tada irgi, jos manymu, yra gera proga visuomenės nariams susimąstyti ir pagalvoti apie ŽIV/AIDS ir susijusius dalykus.

V. Uždavinienės pastebėjimu, būtų gerai, jei, be informacinio pobūdžio pranešimų, kurių yra daugiau, būtų pranešimų, kurie skatintų ateiti pasitikrinti, kreiptis pagalbos kilus problemų, ir t. t.

V. Budėnienės teigimu, iš tiesų žurnalistai nelinkę labai vargintis ir gilintis kurdami ŽIV/AIDS problematikos srityje, „nes dėka LAC iš tiesų buvo pateikta visa įmanoma informacija apie ŽIV/AIDS. Ir žurnalistai tiesiog nieko negalėjo nei pridėti, nei atimti, nes jie daugiau ir nežinojo. Buvo pateikiama iš užsienio ir Lietuvos tai, kas yra svarbiausia, visi pagrindiniai dalykai. Taip, kad jiems kažką privalvoti, pridėti, sukurti arba analizuoti ir tirti tiesiog nebuvo įmanoma ir nebuvo tokių galimybių“.

Pasak viešųjų ryšių specialistės, tai, kas labiausiai domino žurnalistus – asmeninės infekuotųjų gyvenimo istorijos, tas domėjimasis ir nepasikeitė. Tačiau tų kelių Lietuvoje kalbančių,

gyvenančių su ŽIV/AIDS asmenų istorijos, pasak V. Budėnienės, jau ne kartą aprašytos ir išnagrinėtos ir tai jau neįdomu. Tad ir žurnalistai nenori kartotis. „Naujų žmonių neatsirado. Vadinasi, dar yra tam tikra stigma, tam tikra baimė ir nėra tolerancijos, galbūt žmogus nenori atsiskleisti. Ir apie kokią tada galime kalbėti tiriamąją žurnalistiką, jeigu nėra naujų įvykių, yra tik faktai, epidemiologinė situacija, tam tikros užsienio žinutės, gydymo naujienos. Taigi žurnalistai neturi medžiagos apie ką naujo parašyti“.

Pasak L. Stonienės, kas buvo išmokta iki 2004–2005 metų AIDS centre ir aprašyta, viskas yra tas pats ir niekas nepasikeitė. „Ir tos užsienio naujienos jau eina metų metus, ir tų renginių, akcijų, konkursų aprašymai, epidemiologinės situacijos kasmetiniai pranešimai, nieko nėra naujo šitoje vietoje. Reikia vėl naujo kokio smūgio, įvykio ar naujų formų, kad kas pasikeistų ir būtų naujoviška ir įdomu“.

Latvijos ekspertų atsakymai

A. Lisinos pastebėjimu, „kaip ir sunku redaktoriui pasiūlyti straipsnį ŽIV/AIDS tematika ir kažką tokio, apie ką dar nebuvo rašyta. Tarsi niekas nesikeičia, nieko naujo nevyksta, naujų epidemijų nekyla. Kaip ir yra ši liga, tačiau palyginti su kitomis ligomis, užsikrėtusiųjų ŽIV nėra daug. Tiek. Ir visuomenė nelabai domisi šia problematika. Taigi atitinkamai žurnalistai nesuinteresuoti ją pateikti.“ Tada, žurnalistės teigimu, ir susidaro tokia situacija, kad dauguma rašomų šia problematika straipsnių ir toliau gąsdinama visuomenė taip siekiant patraukti jos dėmesį. Todėl dabar džiugina nauja tendencija – spauda stengiasi į viešumą skleisti kažką pozityvaus, kuo nors pradžiuginti skaitytojus.

Tai pat A. Lisina pažymi, kad „pas mus nėra su kuo kalbėti iš esmės apie šią problemą. Jei gyventume, pavyzdžiui, Kinijoje ar kokioje Afrikos šalyje, ten kiekvieną dieną būtų galima rasti kokių naujų šios problematikos posūkių. O mūsų šalyse tai yra maža problema, apie kuria kalba nedaug žmonių. Ir kiekvienas laikraštis anksčiau ar vėliau jau kalbino tuos žmones. Taigi kyla klausimas – ką gi naujo galime pasakyti?“

A. Molokovskio manymu, netikslu sakyti, kad tokios informacijos pateikimo tendencijos yra ir Latvijoje. „Dauguma žurnalistų vis dėlto stengiasi gilintis į šią problematiką. Nors su rusiška spauda (Latvijoje) kaip ir visur yra problemų. Pas mus dviejų visuomenių valstybė ir nuo to niekur nesidėsi. Pats informacijos perdavimo stilius (rusiškuose leidiniuose) gali būti truputį ne toks malonus. Ne iškreipiama pati informacija, t. y. ji objektyvi, tačiau stilius kitoks. Tai yra nemalonu.“ Tačiau kalbant apie Latvijos žiniasklaidos straipsnius apskritai, pašnekovo teigimu, tai paprastai didelės apimties straipsniai, kuriuose pateikiamos įvairios nuomonės. Net jei straipsnis ir trumpas iki 1000 žodžių, dažniausiai jis turi tikslą atlikti kokios nors problemos analizę. „Tai būtinai didelė apimtis, du ar trys stulpeliai, ką pasakė tas specialistas, ką anas, ką sako gyventojai. O tos

trumposios, sunerimti verčiančios žinutės, gandai, priklauso tai trumpai informacijai, kuri imama iš kokios BBC ar iš kažkur kitur, kuri tiesiog perspausdinama ir Latvijos lyg ir neliečia.“

Ir tai, A. Molokovskio teigimu, nutinka, kai žurnalistams nėra ką įdėti į numerį. „Sakykime, liko kiek vietos, na ir ką gi, įdėkime tai, be jokių komentarų, be analizės. Tačiau kai Latvijos žiniasklaida imasi rašyti apie vietos problemas, pagrindą sudaro svarbi informacija ir temos.“

E. Dompalma mano, kad žurnalistams yra paprasčiau rašyti, nesigilinant, kažką apskritai, nes statistikos duomenis lengva gauti, paprasta nueiti į kokią instituciją ir gauti informacijos, kiek pas juos yra pacientų, ir ką nors apie tai parašyti. „Kiekvienais metais prieš gruodžio 1-ąją tokių straipsnių mūsų žiniasklaidoje atsiranda. Tačiau daugiau laiko ir jėgų tam skirti jie nesuinteresuoti. Jie turbūt mano, kad neatsiras daug žmonių, kurie susidomės tokiais straipsniais. Tikėtina, jiems nepakanka ir žinių rašyti gilesnius straipsnius. Jiems norisi rašyti tokiomis temomis, kai nutinka koks įvykis.“ Visuomenės sveikatos specialistė prisiminė pavyzdį, kai Latvijoje kurį laiką trūko vaistų, ir tada žurnalistai norėjo kuo daugiau apie tai žinoti, įsigilinti į sistemą, ištirti situaciją. Tada buvo parašyta daug analitinių straipsnių šia tema.

„O prevencinių, jaunimui skirtų straipsnių pasitaiko daugiau žurnaluose: ką daryti, kad neužsikrėstumėi, kad reikia mąstyti ir nesielgti rizikingai, kaip virusas neplinta... Tokie straipsniai suteikia daugiau žinių. Pas mus nevyriausybinės organizacijos tokio pobūdžio informaciją aktyviai ir tiesiogiai skleidžia mokyklose.“

R. Kaupe teigia, kad situacija Lietuvoje ir Latvijoje panaši – rašoma retai. „Aš manau, labai mažai žurnalistų dirba su ŽIV tematika, tik kai kurie. Dabar krizės laikais ši tema apskritai tapo neaktuali. Dėl to jiems ir trūksta motyvacijos daugiau rašyti. O tie, kurie rašo, stengiasi rašyti „spalvingai“, kad atkreiptų dėmesį.“ Specialistės teigimu, apskritai ŽIV/AIDS problematika žmonių nedomina, nebent, kai įvyksta kas nekasdieniško. „To ir pakanka, o daryti gilesnes analizes šia tematika – na nežinau, kas toks profesionalus šioje srityje. Gal Inga Paporde – taip, daug rašo apie tai. Tačiau tai ne ta tema, kuri įdomi ir kurią gvildenant galima uždirbti pinigų.“

S. Pupola taip pat paminėjo žurnalistę I. Paporde, kuri turi interesą ir domisi šia problematika. „Manau, yra svarbu, ar žurnalistas turi norą daryti tokio pobūdžio laidas, rašyti straipsnius, gilintis į šias problemas. Dažniausiai jie perteikia sausą informaciją, daugiau rašo, kai yra kokia proga, kaip AIDS diena ir t. t., kai visas pasaulis apie tai kalba, tada ir jie nenori atsilikti. Ir jei palyginti su pasauliu, mūsų žurnalistai jaučia, kad tai ne Latvijos problema – čia kur kas svarbiau rašyti apie autokatastrofas ar vėžį, nuo kurio daugiau žmonių miršta. Kodėl mums kalbėti apie kažkokį AIDS, jei vėžys yra daug svarbesnė tema?..“

Anot jaunimo organizacijos vadovės, yra Latvijoje regionų, miestų arčiau Rusijos sienos, kur gana daug gyventojų (dauguma narkotikų vartotojų) yra užsikrėtę ŽIV. „Jiems būtų geriau, jei apie jų problemas būtų labiau kalbama, tačiau, nemanau, kad pati valstybė yra labai suinteresuota.

Kalbėjaisi su viena specialiste iš Infektologijos centro, ji sakė, kad pas juos buvo 15 ar 16 žemo slenksčio kabinetų, kur buvo galima gauti ne tik informacijos, bet ir pasikeisti švirkštus, pasitikrinti dėl ŽIV. Tačiau dabar tuose kabinetuose (kurie ne visi išliko) dirba vos po vieną darbuotoją, kuris negali tinkamai atlikti savo darbo, nes nėra laiko, jėgų ir pinigų. Tad tuose miestuose ta problema yra didesnė.“

Septintas klausimas: „*Kokios struktūros straipsniai, laidos įtaigesnės ir įsimintinesnės žiniasklaidos vartotojui ir kodėl? Ką reikėtų labiau akcentuoti, kaip pateikti, kad būtų tikslingai šviečiama visuomenė, skatinama tolerancija?*“

Lietuvos ekspertų atsakymai

Pasak V. Markevičiaus, pats didžiausias efektas yra pasiekiamas tada, kai klausytojas ar žiūrovas gali tiesiogiai dalyvauti pačioje laidoje – kai gali paskambinti į studiją ir tiesiogiai užduoti klausimus laidos dalyviams. „Tarkime, sėdi studijoje kompetentingi gydytojai, ŽIV/AIDS sritį išmanantys specialistai, infekuoti ar sergantys AIDS žmonės, kitų rizikos grupių atstovai, ir kai girdima iš to žmogaus konkrečiai, kas yra kas, tai yra pats didžiausias efektas. Mes išbandę tokias laidas, turiu pasakyti, sulaukdavome tokios auditorijos, kad tiesiog užlūžta telefonų linijos, nes žmonės nori paklausti labai tiesiai šviesiai.“

Pasak žurnalisto, efektyvu tik tiesioginės laidos, „nes visokios įrašinės, nudailinti, nuzulinti straipsniai yra gerai, bet tai jau praeitis“. „Čia būtent radijas ir televizija labiau laimi prieš spaudą“.

Ir straipsniuose, pasak V. Markevičiaus, efektyviausia būtų interviu su tais žmonėmis, kurie gyvena su ŽIV/AIDS. „Žmogų emociškai labiau veikia konkretus asmuo, palietas tos problemos, ar tai šeima, ar tai kūdikis, vaikas... Tai labiausiai veikia“.

Tai pat, jo manymu, žmones veikia žinomų pasaulio lygio žvaigždžių pasisakymai apie ŽIV/AIDS ir susijusias problemas, kad jie jas mato, supranta, solidarizuojasi su ŽIV/AIDS paveiktais žmonėmis. Tai skatina susimąstyti ir atkreipti dėmesį.

Puiki, anot žurnalisto, yra tarptautinė praktika, sėkmingai taikoma ir Lietuvoje, pasikviesti į laidas žinomus žmones (pvz., „InCulto“ lyderį Jurgį Didžiulį ar iš SKAMP'ų Viktorą Diavarą). „Ypač jaunimą veikia jų vadinami dievukai. Malonu konstatuoti, kad tarp jų yra labai pilietiškų žmonių, sveikai protaujančių, mėstančių ir norinčių padėti jaunimui. Jų žodžių labiau klausosi ir jais labiau tikima, tačiau pasikartosiu – turi būti tiesioginis bendravimas. Jeigu ten kažkur bus parašyta apie juos, kad jie nuveikė tą ir tą prieš AIDS, tai neveiks.“

„Manau, kiekvienas pateikimo būdas yra savitai svarbus, bet galbūt išskirčiau televiziją“ – teigia J. Andriuška, nes ji apima didesnę auditoriją ir jos vizualus pateikimas yra daug veiksmingesnis. „Manau svarbu laidos, kuriose dalyvautų ir pozityviai dalyvautų, būtent žmonės, vadinkime, iš tikslinių grupių ar žmonės su ŽIV/AIDS, ir sakykime, galbūt ir istorijos yra

veiksmingos, ne be reikalo kai kurie žurnalistai į jas tik ir kabinasi, bet sakau – istorijos neturi tapti centru, jos turi būti kaip pajvairinimas.“ Efektyvus dalykas, anot pašnekovo, – trumpi socialiniai (prevenciniai) vaizdo klipai, o jų Lietuvoje, anot jo, niekas nekuria.

Pasak J. Andriuškos, efektyvūs yra tie straipsniai ar laidos, kuriuose cituojami ar dalyvauja keli pašnekovai, pateikiama keletas nuomonių, atskleidžiamos įvairios pozicijos, – tai yra labai svarbu.

V. Uždavinienės manymu, kiekvienoje žiniasklaidos priemonėje turėtų būti informacijos apie ŽIV/AIDS problematiką, nes skiriasi auditorija. „Gal radijo klausosi vyresni žmonės, gal ne taip aktualu. Pavyzdžiui, internetas, televizija, tai tikrai pritraukia jaunesnių žmonių auditoriją.“

Pasak gydytojos, reikėtų daugiau socialinės reklamos. Anot jos, sveikintinas pavyzdys kad ir vitaminų „*Immunoase*“ reklama – „Tinka netgi infekuotiems ŽIV...“. „Lietuva, kur tas ŽIV paplitimas labai mažas, tų sergančiųjų yra labai nedaug, palyginti su kitomis ligomis, ir štai – tokia reklama. Tai yra gerai – ŽIV prevencijai padėtas plusiukas, kad ir tie žmonės yra nepamiršti (nes šiaip ne visi vitaminai jiems tinka), jie irgi mūsų visuomenės dalis ir štai pozityvi, graži reklama, nekaltai primenama apie ŽIV/AIDS ir mes pagalvojame apie šią ligą.“

V. Budėnienė taip pat neišskirtų nė vienos žiniasklaidos priemonės. „Viskas yra gerai, kur vykdoma kažkokia prevencija ir kalbama, nes kiekviena žinutė neša naudą. Vieni klauso radijo, kiti skaito, tretį žiūri televizijos laidas, ir kuo bus daugiau ir dažniau kalbama įvairiais aspektais, tuo yra tik geriau.“

Pasak viešųjų ryšių specialistės, reikėtų naujo impulso, kuris skatintų grįžti prie ŽIV/AIDS problematikos aktualijų. Tai, pasak pašnekovės, galėtų būti Lietuvos visuomenei gerai žinomų asmenų, gyvenančių su šia liga, atsiskleidimas visuomenei ir jos skatinimas nebijoti ir neignoruoti su ŽIV/AIDS gyvenančių asmenų, elgtis apgalvotai ir nerizikuoti.

L. Stonienei imponuoja per televiziją rodomi meniniai filmai ŽIV/AIDS tematika. Pasak visuomenės sveikatos specialistės, ji nežino nė vieno meninio filmo, kuriame ši problematika būtų pateikiama kažkaip negražiai, diskriminuojamai, „tai dar vienas prevencijos smūgis publikai, dar viena dozė geranoriškumo, tad visada džiugina šios tematikos meninių filmų rodymas per televiziją“.

Pasak visuomenės sveikatos specialistės, Lietuvos žiniasklaida taip pat stengiasi parodyti, kas šioje srityje vyksta pasaulyje. Pavyzdžiui, MTV koncertus, pasaulio žvaigždžių pasisakymus AIDS tematika ar sukurtus dokumentinius filmukus (jų rodė LNK kanalas), pozityviai atskleidžiančius gyvenančių su ŽIV/AIDS žmonių gyvenimą ir skatinančius toleranciją.

L. Stonienės teigimu, LAC specialistai stengėsi, kad kasmetinės pasaulinės AIDS kampanijos veidas Lietuvoje būtų visuomenei ir ypač jaunimui žinomas asmuo ir jo pasisakymus ŽIV/AIDS aktualijomis nušviestų ir žiniasklaidos priemonės.

Latvijos ekspertų atsakymai

A. Lisinos manymu, visada yra geriau, kai gvildinama asmeninė istorija. „Kuo ji labiau asmeninė, kuo detalesnė, tuo daugiau ja domimasi. Vienas dalykas rašyti kažką abstraktaus, o kitas, kai yra realus žmogus, kuris pasakoja. Plius ta istorija turi būti papildyta žurnalisto komentarais ar faktais, skaičiais kaip savaime surantamu dalyku.“

Televizijoje, žurnalistės teigimu, svarbu gyvas veidas, žmogus. „Televizija turi didesnę poveikį, pavyzdžiui, dokumentiniai filmai – tai turbūt geriausia. Kur yra realios istorijos, realūs žmonės. Tai galėtų būti iš visų geriausia. Nebūtinai tik žmonės iš Latvijos.“

A. Molokovskis tikina, kad tik tiesioginis eteris yra efektyvu ir tiesioginių laidų turi būti kuo daugiau, tačiau supranta, kad tai daug kainuoja ir nėra galimybės dažnai tuo pasinaudoti.. „Tiesioginis eteris yra geriausia, ypač tada, kai žmonės turi galimybę skambinti į studiją. O internetas, aišku, yra labai efektyvi komunikavimo sistema, tačiau, tačiau... Čia reikia švarinti, ypač visokius Delfi... Labai dažnai skelbiami netinkami komentarai, ir nors mes į juos ir atkreipiame redaktorių dėmesį, tačiau jie neišimami. Taip yra ir Estijoje, ir Lietuvoje. Tiesiog reikia stebėti komentarus. Mes prieš trejus metus Latvijoje turėjome puikų projektą „Internetas be moralinės prievartos“, daug portalų pasirašė atitinkamą memorandumą.“

Asociacijos pirmininko teigimu, nėra svarbu, kas dalyvauja laidose. „Žiniasklaidos priemonės, kurios gali sau leisti tiesioginį eterį, skirtą šiai problematikai, niekada nepamiršta pakviesti infekuotą ŽIV žmogų ar priklausantį tikslinei grupei asmenį. Juos susodina kartu su šios srities specialistais.“

E. Dompalma taip pat mano, kad TV laidos būtų veiksmingiausia priemonė ir žmonėms jos labiau įsimintų, jei jose dalyvautų iš pažiūros tvarkingas žmogus, užsikrėtęs ŽIV. „Būtų geriau, jei jis nebūtų narkotikų vartotojas. Jis, tarkime, sakytu, jog jau penkerius ar dešimt metų yra ŽIV nešiotojas, papasakotų, kaip gyvena (visavertį gyvenimą), ir ką reikia daryti, kad neužsikrėstų kiti. Tada, manau, žmonės labiau suklustų, kad taip – aš irgi galiu užsikrėsti ar būti užsikrėtęs, nes jis atrodo kaip aš ir yra infekuotas.“

Spaudoje, specialistės teigimu, būtų tikslinga rašyti irgi kažką arčiau gyvenimo, arčiau kasdienybės. „Gal istorijas, kurios visus skatintų susimąstyti ir saugotis, kad tai plinta ne tik ten tarp narkomanų, tada žmonės labiau pagalvotų.“

R. Kaupe mano, kad, kaip ir kitose šalyse, būtų veiksminga, jei apie tai kalbėtų žinomi visuomenės žmonės. „Ir aišku, aštrūs, pikantiški įvykiai, kažkas iš gyvenimo. Tai jaudina, tačiau dažnai pateikiama neetiškai.“

„DIA+Logs“ vadovė mano, kad šiais laikais nėra laiko žmonėms skaityti, nors ir įdomius, įvairų požiūrį atskleidžiančius, tačiau didelės apimties straipsnius. „Nors taip, – jei kalbinami įdomūs žmonės ir tos nuomonės skirtingos, tada tikrai įdomu. O apie televiziją, taip – anksčiau

dažniau kviesdavo, daugiau kažkas vykdavo, daugiau buvo šnekama, o dabar apie ŽIV praktiškai niekas nekalba, tik apie krizę, pinigus ir bankus. Apie ŽIV – ne.“

Kaip dėl socialinių reklamos, prevencinių vaizdo klipų?

R. Kaupe teigia, kad ką sukuria „HIV.LV“ asociacija, tas ir yra. „Mūsų organizacija socialinių klipų ar filmų nekuria. Nebent galima įvardyti tai, ką darė čia atvykę užsienio žurnalistai iš Prancūzijos, Briuselio, BBC, tačiau tai yra rodoma tų šalių auditorijoms, o čia Latvijoje tai ne.“

A. Pupolos teigimu, parodyti trys keturi interviu su „HIV.LV“ pirmininku A. Molokovskiu buvo veiksminga. „Jei būtų kitų žmonių, kurie parodytų savo veidą, daugiau kalbėtų viešai, vykdytų edukacinę veiklą kaip Aleksandras, tai būtų netgi labai gerai. Tačiau, deja, daugelis infekuotųjų vengia viešumo. Man imponuoja, kai straipsniai paįvairinami vizualiai: paveikslėliais, žemėlapiais, pavyzdžiui, kaip plinta narkotikai, ir pan., tai labiau veikia atmintį, labiau įsiminama norima perteikti informacija. Tiesiog viskas būtų efektyvu ir gerai, nes jų (laidų, straipsnių) trūksta, yra mažai. Praėjusiais metais šios tematikos darbai tiesiog pranyko tarp kitų tuo metu svarbesnių žiniasklaidai temų.“

O dėl socialinės reklamos, tai, pasak jaunimo organizacijos vadovės, kartais kažkas ją kuria. Jei vykdomi projektai, tam skiriama pinigų, tada ir padaroma socialinės reklamos produktų. „Prieš porą metų buvo įdomus vaizdo klipas animui, ypač jaunoms moterims: „Tu turi žinoti savo teises, pati esi atsakinga už savo sveikatą ir turi reikalauti, kad partneris naudotų prezervatyvą.“ Tokio tipo klipai ir plakatai yra gerai.“ Latvijoje kuriami ir toleranciją infekuotiems ŽIV žmonėms skatinantys plakatai.

Aštuntas klausimas: *„Iš 2008 metų Lietuvos žiniasklaidos straipsnių pateikimo ir tematikos matyti Lietuvos AIDS centro veikla ir įtaka – žurnalistai vadovaujasi AIDS centro teikiama informacija žiniasklaidai, kalbina ar cituoja centro specialistus, aprašo jo organizuojamus ar inicijuojamus renginius.“*

(Klausimo dalis Lietuvos ekspertams:) *Ar, Jūsų manymu, galima įvardyti Lietuvos AIDS centrą kaip pagrindinį problematikos pateikimo ir atskleidimo formuotoją ir šaltinį, turintį įtakos straipsnių pobūdžiui?“*

(Klausimo dalis Latvijos ekspertams:) *Kokia situacija Latvijoje? Ar, Jūsų manymu, Latvijoje yra ŽIV/AIDS srityje dirbanti institucija, kurią būtų galima įvardyti kaip pagrindinį problematikos pateikimo ir atskleidimo formuotoją ir šaltinį, turintį įtakos straipsnių pobūdžiui?“*

Lietuvos ekspertų atsakymai

Pasak V. Markevičiaus, anksčiau Lietuvos AIDS centro pateikiama informacija, o informacija tik ir buvo iš AIDS centro, nebuvo tokia dažna. „Mes dažniausiai apie tai kurdavome laidas ar rašydavome straipsnius tris, keturis kartus per metus. Sakykime, Pasaulinė AIDS, Mirusiųjų nuo

AIDS atminimo dienos, įvairios pasaulinės užkrečiamųjų ligų dienos ir t. t., tai tokios dienos, kada mes grįždavome prie šios problemos.“

Todėl, pasak žurnalisto, buvo labai malonu, kad kiek vėliau išsirutuliojo abipusis bendradarbiavimas, – „žurnalistams, kurie domėjosi ŽIV/AIDS temomis, iškildavo daug ir įvairių klausimų, į kuriuos iš karto negalėdavo atsakyti net LAC specialistai, tai jie patys pasidomėdavo ir vėliau pateikdavo mums informaciją“.

V. Markevičiaus teigimu, labai geras šio „bendradarbiavimo ženklas“ yra tas, kad visa informacija buvo duota iš centro, tad „ji yra patikrinta, oficiali, pateikta kompetentingų žmonių, ir, jeigu žurnalistai jos neiškraipo, tai yra labai gerai ir veiksminga“.

Pasak V. Uždavinienės, LAC ir buvo ta institucija, kuri padarė didelį darbą nuo pat 1989 metų, kai buvo įkurta, ir prevencijos srityje, ir ŽIV kontrolės ir registracijos, epidemiologinės priežiūros ir strategijos ir politikos formavimo, ir ta veikla, pasak gydytojos, dabar labai sumažėjo. (Tam, tikėtina, turėjo įtakos LAC reorganizacija).

„Šiais metais sumažėjo straipsnių, aš jų retai matau. Bent jau pranešimų spaudai nerasta iš naujos institucijos ir šiemet, man tai atrodo toks nurimimas, apmirimas. Tai, aišku, yra blogai. Dabar gripas ant bangos, bet nereikia pamiršti ir ŽIV/AIDS, reikia nuolat priminti, nes kitaip tai labai greitai užsimiršta.“

J. Andriuškos teigimu, Lietuvoje nebuvo kito informacijos pateikimo, tik iš Lietuvos AIDS centro. Tad žurnalistams nebuvo pasirinkimo, o tik naudoti AIDS centro parengtą medžiagą. Ir šiuo metu, jo manymu, nėra alternatyvos, nes yra ULAC. Iniciatyvos, pozityviųjų organizacijos vadovo teigimu, galėjo imtis ir infektologai, kurie puikiausiai galėjo šviesti visuomenę ŽIV/AIDS temomis, tik kažkodėl jie to nedarė. Vienintelė alternatyva, kuri dar teikė informaciją, tai buvo „Pozityvus gyvenimas“. „Mes stengėmės atkreipti dėmesį į problemas, pavyzdžiui, mokėjimą už ištyrimą dėl ŽIV, to nėra kitose šalyse (kitur tyrimai atliekami nemokamai). Su galimybe nemokamai pasitikrinti dėl ŽIV turi būti susietas ir teigiamo įvaizdžio formavimas, kad žmonės noriai eitų pasitikrinti, kad jie iš karto gaus pagalbą, veiksmingą gydymą, nebus palikti likimo valioje. Šiuo atveju buvo atvirkščiai ir tai formavo viena institucija, kuri turėjo tam pakankamai išteklių. Tai ir atsakymas – LAC turėjo ir gana neigiamą įtaką.“

Pasak L. Stonienės, „kalbant apie tai, ar AIDS centras buvo informacijos perteikimo šaltinis, turintis įtakos, – taip, turėjo. Kaip AIDS centras norėjo (čia galbūt per šurkščiai pasakiau), taip ir buvo, nes mes iš tikrųjų dirbome seniai, žiūrėjome, kad nebūtų etikos ar konfidencialumo pažeidimų, nebūtų paviešinta tai, ko nereikia. Mes (AIDS centro specialistai) taip įsivaizdavome, kad šitoje mažoje šalyje, kurioje žmonės dar nėra labai tokie tolerantiški ir linkę stigmatizuoti kitokius, – reikia labai atsargiai apie tai kalbėti“.

V. Budėnienės teigimu, iki šių metų, per dešimtmetį, apie ŽIV ir AIDS buvo pasakyta maksimaliai daug ir gerai. „Buvo panaudotos visos žiniasklaidos priemonės ir buvo įvairiais aspektais pateikiama informacija, kuri sudomintų skaitytoją, klausytoją, žiūrovą, kad tai būtų įdomu, kad tai būtų jiems priimtina forma“, tačiau šiemet, viešųjų ryšių specialistės teigimu, jaučiamas žiniasklaidos susidomėjimo mažėjimas. (Gal dėl to, kad nebuvo kažkokio didelio įvykio, kaip dar buvo pernai: pakankamai plačiai žiniasklaidoje nušviestas respublikinis „Moksleivių prieš AIDS“ konkursas, ir Pasaulinei AIDS dienai skirtas nemokamas koncertas „Siemens“ arenoje, žurnalistų konkursas (2009 metais jis nebuvo surengtas).) „Šiemet (2009 metais) Pasaulinė AIDS diena išnyko visiškai, ką noriu tuo pasakyti – specialistai, kurie dirba tą darbą, be abejonės, turi susitikti, turi pasakyti, kas yra naujo šioje srityje“. Pasak V Budėnienės, žurnalistas, rašantis sveikatos temomis, negali pats domėtis tikta ta sritimi, nes jis turi domėtis ir kitomis sveikatos temomis. „Taigi šiemet buvo pati silpniausia, sakyčiau, žiniasklaidoje pateikta informacija apie Pasaulinę AIDS dieną, dėl to, kad, matyt, specialistai ne taip dirbo.“

Latvijos ekspertų atsakymai

A. Lisina teigė, kad anksčiau dažnai gaudavo informacijos iš Visuomenės sveikatos agentūros departamento, kuris perėmė ŽIV/AIDS srities kuravimą (iš Latvijos AIDS centro po reorganizacijos). „Liūdna, kad jau apie metus nieko iš jų negaunu. Paskutinį kartą kokią nors informaciją, statistiką visuomenės informavimo priemonėse, informaciniuose protaluose ar kur kitur mačiau labai seniai. Seku tai ir paskutiniu metu labai tylu.“

Žurnalistė konstatuoja, kad yra institucijų ir atsakingų už informavimą apie ŽIV/AIDS žmonių, tačiau kaip žiniasklaidos atstovė pastaruoju metu negauna iš jų informacijos.

A. Molokovskis mano, kad Lietuvoje vykdyta LAC veikla yra daugiau buvusio LAC direktoriaus politika ir supratimas, kaip vykdyti ŽIV/AIDS prevenciją (dabar tos funkcijos perėjo ULAC). „Lietuvoje yra pagrindinė institucija, formuojanti šią veiklą, o Latvijoje yra kiek kitaip. Pas mus (žurnalistai siekdami gauti informacijos) skambina ne tik valdžios pareigūnams, institucijoms, kokia buvo LAC, būtinai taip pat skambina į visuomenines organizacijas ir pateikia skirtingas nuomones, būtinai daroma kompiliacija, išskiriama, kas taip, kas kitaip. Per paskutinius metus pas mus Latvijoje neatsimenu nė vieno atvejo, kad būtų panaudojama tik viena oficiali informacija iš oficialių šaltinių ir situacija nebūtų pakomentuota visuomeninių organizacijų. Manau, kad tai pats efektyviausias modelis. Lietuvoje situacija kiek kitokia, ir dar dėl to ji kitokia, kad Lietuvoje nėra stiprių ir įtakingų ŽIV/AIDS srityje dirbančių organizacijų. Gal tik „Pozityvus gyvenimas“ ar „Demetra“. Taigi nėra stipraus visuomeninio ŽIV/AIDS sektoriaus koks yra Latvijoje. Ir su mumis Latvijoje skaitomasi, o pas jus Lietuvoje, nors ir gyventojų milijonu daugiau, tačiau su jūsų „pridvėsusiu“ nevyriausybinio ŽIV/AIDS sektoriumi galima ir nesiskaityti. Pas mus situacija yra visiškai kitokia.“

Asociacijos pirmininkas teigė, kad „HIV.LV“ priklausančios organizacijos siunčia pranešimus žiniasklaidai tada, kai iškyla svarbios problemos, tačiau manoma, kad šią praktiką reikėtų keisti. „Dabar tariamės su kolegomis, kad paruošime informaciją apie tai, kokią veiklą vykdysime šiais metais, nes tai skelbti irgi reikia. Tačiau tikėtina didelio susidomėjimo tai nesukels. Tačiau yra gerai, kad pas mus visi pranešimai žiniasklaidai iš karto publikuojami. Taigi tai yra ir mūsų pačių neįdirbis, reikia ne tik kalbėti apie problemas, bet ir apie tai, kokie mes geri, ir reguliariai priminti apie savo organizacijų veiklą. Tai jau mūsų neapsižiūrėjimas, o ne žurnalistų.“

E. Dompalma teigė, kad ir Latvijoje buvo gan didelis AIDS prevencijos centras. „Tada, kai jis veikė, taip – jie buvo pagrindiniai informacijos skleidėjai, kurie formavo tą politiką ir bendraudavo su žiniasklaida. Po reorganizacijos 2008 metais centras baigė egzistuoti ir perėjo Visuomenės sveikatos agentūros žinion. Centras veikė kaip tos organizacijos dalis, kaip departamentas. Buvo tęsiama veikla, vykdomi projektai, informacijos kampanijos. Tačiau praėjusiais metais po dar vienos reorganizacijos agentūra buvo uždaryta ir likę keturi specialistai dabar dirba Latvijos infektologijos centre. Aišku, keturi žmonės negali vykdyti tos veiklos, kurią vykdė AIDS centras. Jie renka statistiką, rengia ataskaitas, stengiasi nuolat teikti pranešimus žiniasklaidai, ir jei reikia žurnalistams kokios informacijos, jie kreipiasi į juos. Tačiau sakyti, kad jie liko pagrindiniai informacijos teikėjai ar formuotojai, yra netikslu, nes ta veikla labai sumažėjo.“

Kaip dėl jūsų NVO organizacijų, ar jos aktyvios informacijos skleidėjos?

„Taip, jos aktyvios, pačios platina informaciją. Pavyzdžiui, praėjusiais metais prieš gruodžio 1-ąją „DIA+Logas“ surengė spaudos konferenciją. Į ją atėjo labai daug žurnalistų, ir mes ten buvome labai maloniai nustebinti. „DIA+Logas“, kaip organizaciją ir kitas NVO, pavyzdžiui, „HIV.LV“, žurnalistai žino labai gerai, nes jos labai aktyvios. „HIV.LV“ vadovas A. Molokovskis daugiau dirba su valstybe, eina ir tariasi su valdžios pareigūnais, pas ministrą pirmininką kiekvieną mėnesį, stengiasi atstovauti ir ginti infekuotųjų asmenų teises, o „Dialogas“ daugiau dirba su narkomanais ir sekso darbuotojais. Jų organizacija pati didžiausia Rygoje, ir jie gauna finansavimą iš Rygos savivaldybės. Kasmet jų veikla didėja ir vis daugiau žmonių (interesantų) apie juos sužino. Jie per savo darbus, per žiniasklaidą reklamuoja savo veiklą.“

R. Kaupe teigimu, anksčiau toks informacijos skleidėjas buvo Visuomenės sveikatos agentūra, tačiau ją uždarė. „Tai jie daugiau su informacija, žiniasklaida dirbo. Tada ir daugiau informacijos žiniasklaidoje pasirodydavo, dabar liko tik toks mažas departamentas prie Infektologijos centro. Tik vienas žmogus, kiek žinau, šiuo klausimu ten dirba. Tad negalima pasakyti, kad jis gali viską padaryti. Taip, jie teikia informaciją, tik vis mažiau ir mažiau. Aš nepasakyčiau, kad yra kokia viena institucija.“

Tai gal aktyvesnės jūsų NVO, visuomeninės organizacijos?

„Taip, kaip ir sakiau, kai surandi aštrią temą, tada žurnalistai atkreipia dėmesį. Prieš gruodžio pirmąją mes rengėme spaudos konferenciją, tik nepamenu tikslaus pavadinimo. Užteko vieną intriguojantį kvietimą į rengiamą spaudos konferenciją pasiųsti ir į ją atvyko 18 įvairių žiniasklaidos priemonių atstovų, buvo šešios filmavimo kameros.“

Tačiau specialistė apgailestavo, kad dėl krizės apskritai mažai pastaruoju metu skleidžiama informacijos. „Buvo gruodžio pirmoji, o valstybinis dabar Infektologijos centras, kuris anksčiau vadinosi AIDS centru (dabar jau prijungtas prie Infektologijos centro), manau, jie apskritai jokios informacijos nepaskelbė. Anksčiau ir PSO visada kažką darydavo kartu su UNDP, kokias nors spaudos konferencijas surengdavo. Nieko šito dabar nebuvo. Tik mes padarėme, tad, manau, kad mes vieninteliai buvome nors kažkokios informacijos šaltinis. Nors tai ir savotiška mada – gruodžio pirmajai dienai ką nors parašyti. Tikėtina, turėjo įtakos ir spaudos konferencijos pavadinimas, kad tiek daug žiniasklaidos atstovų dalyvavo.“

Tad Jūsų organizacija buvo pagrindinė informacijos skleidėja praėjusiais metais?

„Na, tai mums kiek chaotiškai išeina. Eini, padarai, o po to patenki į realybę, į centrą – vis dėlto su žmonėmis reikia dirbti. Tai mūsų prioritetas.“

„Taip pat, pamenu, buvo labai įdomu, kai organizavome spaudos konferenciją, kažkur prieš penkerius metus, taip pat skirtą gruodžio pirmajai. Žinau – jeigu nori, kad tave išgirstų, reikia daryti kažką neįprasto. Tad tada mes kvietėme žurnalistus į neįprastą vietą mieste ir surengėme gatvės akciją. Tikėjaisi, kad susirinks žiniasklaidos atstovų, tačiau, kad šiais metais tiek daug jų ateis – nesitikėjau. O tuo metu kvietime irgi buvo sakoma, kad kviečiame į vietą, kur galėsite susitikti su tikslinių grupių atstovais. Gal tai ir turėjo įtakos.“

S. Pupola mano, kad paskutiniaisiais metais viskas pasikeitė. „Buvo Visuomenės sveikatos agentūra, prieš tai Latvijos AIDS centras. Jie daug dirbo šioje srityje: rinko statistiką, rengė informaciją ir pranešimus visuomenei bei žiniasklaidai, ministerijai – visa tai jie darė. Į juos visada buvo galima kreiptis naujausios informacijos, datų, skaičių, įvykių. Na o dabar, tie patys žmonės kaip ir liko, tačiau jie dirba visiškai kitą darbą. Jie jau nedaro to, ką darė prieš kokius dvejus metus.“

Todėl, manau, kad dabar, bendraujant su žiniasklaida, didesnę darbą atlieka NVO. Ypač „HIV.LV“ ir „DIA+Logs“. Jaunimo organizacijos vadovės teigimu, „HIV.LV“ asociacija tarsi visų Latvijos NVO „skėtis“ (nes „Jaunatne pret AIDS“ irgi priklauso asociacijai). „Ministerija bando būti pagrindiniu įtakotoju, tačiau jiems nesiseka, nes vis keičiasi ministerijos valdžia ir veiklos kryptis, pati sistema, nėra stabilumo. O NVO sektoriuje yra trys keturios organizacijos, iš kurių visada galima gauti naujos informacijos, nes jos žino, kas naujo ar kas keičiasi šioje srityje.“

Devintas klausimas: *„Lietuvoje 1994–1997 metais veikė visuomeninė organizacija „Žurnalistai prieš AIDS“. Į ją žurnalistai susibūrė, siekdami kuo daugiau sužinoti apie ŽIV/AIDS“*

problematiką. Žurnalistų diskusijų klube vykdavo įvairios teminės diskusijos, kurios turėjo pasisekimą, nes jų metu žurnalistai galėjo susitikti ir pakalbinti tikslinių grupių atstovus ir šios srities specialistus. Ar tikslinga tokiu būdu šviesti žurnalistus ir sudaryti jiems sąlygas gauti interviu, teikti informaciją. Gal reikėtų šviesti kitais būdais? (Kaip yra Jūsų šalyje?)“

Lietuvos ekspertų atsakymai

V. Markevičiaus teigimu, labai puiku, kad Lietuvos AIDS centras subūrė žurnalistus, pakvietė juos daugiau domėtis ŽIV/AIDS problematika, dėl to buvo įkurtas žurnalistų diskusijų klubas, „kuris, sakyčiau, pranoko ir savo laikmetį, ir dabar neturi analogų, nes nėra nė vieno tokio klubo, kuriames labai kryptingai būtų dirbama su žurnalistais. Klube vykosios diskusijos davė neįkainojamą naudą tiek mums žurnalistams, tiek tiems specialistams, kurie teikdavo mums informaciją. Mes išbandėme visokius variantus ir diskusijas tarp pačių žurnalistų, ir žaidimus, ir susitikimus su ŽIV infekuotaisiais bei AIDS sergančiaisiais ir su kaliniais, ir kitų rizikos grupių atstovais. Į klubo diskusijas susirinkdavo žurnalistai, menininkai, muzikantai ir kt. Tai buvo unikalus reiškinys, padedantis vieniems kitus suprasti ir dar kartą pabrėžiu, padedantis žurnalistams gauti labai tikslią, kompetentingą informaciją iš pirmų lūpų, ne iš nuogirdų“. Pasak žurnalisto, susirinkusieji į diskusijų klubą nagrinėdavo ir žurnalistų padarytas klaidas, kad ateityje jų nekartotų. Tad šis klubas padėjo žurnalistams „apsisaugoti nuo teisinio persekiojimo“. Jo manymu, kiekviena institucija, norėdama visuomenę informuoti apie vieną ar kitą dalyką, privalo dirbti būtent pagal tokį modelį.

Daug naudos, pasak V. Markevičiaus, duodavo diskusijos su tarptautinių organizacijų (Jungtinių Tautų Organizacijos ar rizikos grupių organizacijų iš užsienio) atstovais, specialistais ar pavieniais įvairių sričių lektorais, LAC specialistais.

„Mes žurnalistai, ne iš kažkur, ne iš nuogirdų imdavome medžiagą, o tiesiai iš pačios visuomenės. Žurnalistui jau pats pabendravimas su AIDS sergančiu, su ŽIV infekuotu, su narkomanu, su prostitute, kitų rizikos grupių atstovais yra labai svarbu, nes galime juos tada labiau suprasti, galime tais savo straipsniais moralizuoti ar nemoralizuoti, veikti jų psichiką, jų elgesį ir pagaliau šviesti, kad kiti „neužkibtų“ ant tos problemos“.

Žurnalistas labai apgailestavo, kad tokio vienijančio vienos srities problematiką nagrinėjančius žurnalistus klubo jau nėra, nes tokių diskusijų klubų reikia. „Dabarties didžiausia tragedija ir yra tai, mano nuomone, ir aš tą nuomonę ginu aukščiausiu lygiu, kad visos institucijos apslobo, priprato prie to, kad tas ar kitas reiškinys egzistuoja, o problemos išplito ir gilėja.“

Diskusijų klubas, pasak V. Uždavinienės, darė teigiamą darbą. „Manau, kad aktyvus darbas su žurnalistais turėtų vykti, todėl kad vieni žurnalistai ateina, kiti išeina, keičiasi pačios žinios apie ligą. Kokios informacinės medžiagos turėjome 1994 metais ir ką turime dabar – tai skiriasi, kad ir ligos gydymo prasme, problematikos, sergamumo tam tikromis kitomis ligomis prasme. Viskas

labai keičiasi ir tas nuolatinis žurnalistų švietimas ir teisingų žinių jiems suteikimas yra svarbus, nes jie juk rašo ir turi pakankamai daug galios. Neužtenka vien pranešimų spaudai paplatinti. Mokant žurnalistus straipsniai bus žymiai profesionalesni, galbūt tai paskatins didesnę domėjimąsi ir atsiras ar padaugės minčių tam tikroms temoms.“

Gydytojos manymu, turėtų būti idėjinis vadovas, su žurnalistika susijęs žmogus, kuris atgaivintų tokio modelio žurnalistų diskusijų klubą.

V. Uždavinienės teigimu, būtų naudingi ir įvairūs mokymai, jie galėtų būti rengiami kartą ar kelis per metus, ar problematikos pateikimo dėstymas universitetuose kviečiant šią sritį išmanančius lektorius.

Pasak J. Andriuškos, žurnalistų prieš AIDS diskusijų klubas, koks buvo anksčiau, yra sveikintinas pavyzdys, nes „žurnalistams trūksta kompetencijos, reikia juos mokyti rašyti apie šias problemas, bent keletą kartų per metus mokymų, seminarų metu, dėstant universitetuose“.

L. Stonienė ir V. Budėnienė nemanė, kad būtų tikslinga šviesti ir mokyti žurnalistus tokiu būdu, kaip anksčiau, rengiant diskusijas ir mokymus.

Pasak Budėnienės, „dabar tokie laikai, kai vienas žurnalistas privalo išmanyti daugiau temų ir rašyti keliomis temomis tuo pat metu, o ne koncentruotis į vieną tematiką ar skirti tam pakankamai laiko“. Tad, jos manymu, informacijos, žinių teikimui turėtų būti skirta minimaliai laiko, o pateikiama informacija įdomi, nauja, koncentruota.

L. Stonienės nuomone, užtektų informatyvių, analitinių pranešimų žiniasklaidai, kad žurnalistams reikėtų kuo mažiau ieškoti, vargti ir pertikrinti informaciją, o ne toliau rengti mokymus, kuriems žurnalistai, tikėtina, neturės laiko ir tai bus neefektyvu. „Švietimas būtinas, nes žurnalistai pastoviai keičiasi, tačiau reikia ieškoti naujų žurnalistų įtraukimo formų. Pavyzdžiui, organizuoti medicinos temomis kuriančių žurnalistų pusryčius ar pietus, kurių metu suteikti koncentruotos informacijos ir aptarti, kaip ir kokią informaciją tikslinga skleisti visuomenei“.

Latvijos ekspertų atsakymai

A. Lisina teigė, kad jei ir buvo rengiami kokie diskusijų klubai Latvijoje, ji niekada tokiose grupėse nedalyvavo. „Gal kažką panašaus organizuodavo NVO sektorius. Visuomenės sveikatos agentūra organizuodavo žurnalistams mokymus, seminarus, išvykas, tačiau tai vykdavo nereguliariai.“

A. Molokovskis mano, kad toks žurnalistų švietimas labai tikslingas ir reikalingas, bet tam reikia ir laiko, ir materialinių sąnaudų. „Tai reikalauja išankstinio didelio paruošiamojo darbo, kad žurnalistai būtų suinteresuoti susitikti. Kai pas mus buvo atskiras AIDS centras, tokios kampanijos irgi būdavo organizuojamos. Tačiau ta organizacija, kuri organizuotų tokį diskusijų klubą, turi turėti labai didelį autoritetą. Manau, kad šis metodas yra labai efektyvus, tačiau dabar jis Latvijoje užgeso.“

Pas mus tas klubas baigė gyvavimą gerokai vėliau (nei Lietuvoje 1997 metais), kažkur apie 2007 metus buvo toks paskutinis susitikimas.

O kada prasidėjo, nežinau. Tai yra Latvijos AIDS centro nuopelnas – kai jis buvo įkurtas, iš karto buvo pradėtas darbas su žurnalistais, nes situacija buvo ne visai gera su žiniasklaida.“

Lietuvoje darbą su žurnalistais taip pat pradėjo LAC. Gal tie centrai „susitarė“?

„Aš žinau, kad Latvijoje nevyksta to, ko jau neįvyko kažkur kitur, šalia. Latvija nėra iš tų šalių, kuri pajėgi generuoti kažką savo, naujo, deja, – man labai gaila. Tačiau mes visada pasiskoliname idėjų iš visur. Turbūt vienintelė socialinė kampanija, kur iki šiol mieste kabo plakatai, tai vienintelė originali idėja, kuri apskritai gimė per pastaruosius metus. Turbūt trūksta žmogiškųjų išteklių. Gražu pažymėti, kad mūsų asociacijoje dirba 40 žmonių, tačiau tai dar nieko nereiškia, nes aktyvumas aktyvumui nelygus. Žmogiškieji ištekliai viską lemia). Taigi mes pasiskoliname idėjas.“

E. Dompalma negirdėjo, kad būtų panašių diskusijų klubų, kaip Lietuvoje. „Kas būtų tikslinga, na nežinau. Problema ne tik ŽIV/AIDS srityje, kad jie nežino, ką ir kaip rašyti. Apskritai sveikatos srityje žurnalistai nelabai gerai žino, kaip pateikti informaciją, ką reikia rašyti, tad daroma daug klaidų. Turbūt būtų gerai juos mokyti.“

O ar jie patys noriai dalyvautų?

„Tikėtina, dalyvautų, jei būtų pasakyta, kad bus kažkas labai įdomaus, kad bus kokia sensacija ar koks skandalas. Jei žurnalistu draugas ar kas iš aplinkos užsikrėtė, ar jis pats turi šią problemą, tada jis labiau domisi, nori suprasti ir gilintis. O jei tik šiaip, manau, nesigautų jų sudominti, nes jiems visada reikia parduoti savo darbą, straipsnius, ir reikia, kad tai būtų įdomu. Dabar apskritai žmonės mažai perka žurnalų ir laikraščių, ir ten rašyt tik taip – tuo jie pinigų nepasidarys.“

O mokyti žurnalistus universitetuose ar skaityti jiems paskaitas tomis temomis?

„Specialių paskaitų ar mokymų žurnalistams nebuvo organizuojama.

Kai rengiame seminarus, konferencijas ar mokymus, kviečiame ir žurnalistus, ir kartais kas nors ateina. Na, jie, aišku, neišbūna visos dienos. Jie ima interviu, o tie, kurie labiau domisi šia problematika, taip pat kažką naujo sužino. Gal žurnalistams būna kursai jiems jau baigus universitetus (tačiau tam reikia pinigų).

Šią vasarą vyks tarptautinė AIDS konferencija Austrijoje ir ten UNODS bei kitos tarptautinės organizacijos teikia grandus žurnalistams, kad jie atvažiuotų ir nušviestų konferenciją, o iki jos žurnalistams bus surengti mokymai, kaip rašyti tomis temomis.“

R. Kaupe nepamena, kad kažkas panašaus būtų organizuojama Latvijoje. „Aš nejaučiu, kad Latvijoje žurnalistai būtų taip susidomėję ŽIV/AIDS tema, kad jie norėtų susitikinėti ar daryti kažką panašaus.“

O ar būtų tikslinga dabar kažką panašaus daryti?

„Gal ir dabar susirinktų tie, kurie domisi. O kaip juos pritraukti, tai jų pačių reiktų klausti. Jei valstybės politikose, strategijose kažkas į tai labiau atkreiptų dėmesį, labiau būtų akcentuojama ir garsiau kalbama apie ŽIV, tada žurnalistai patys surastų motyvacijos ir noro daugiau sužinoti apie šią problematiką ir ta linkme dirbti.“

S. Pupola taip pat negirdėjo, kad kas panašaus vyko Latvijoje. „Jei ir būtų organizuojamos diskusijos žurnalistams apie ŽIV/AIDS, nemanau, kad būtų labai didelis susidomėjimas. Tačiau, jei tai būtų susiję ir su kitomis ligomis ar kitais medicinos, socialiniais klausimais, tada tiesiog daugiau žmonių susirinktų. Jei tokios diskusijos vyktų, manau, būtų įdomu, jei jose dalyvautų specialistai, ekspertai iš kitų šalių.“

Ar tikslinga mokyti žurnalistus universitetuose?

„Manau, kad tai būtų labai gerai, ir reikia kuo daugiau juos mokyti. Mano nuomone, latvių žurnalistų išsimokslinimas nėra labai jau geras. Jie gali daug skaityti, žinoti, išmokti, pavyzdžiui, gilindamiesi į medicinos tematiką. Tačiau jaunieji žurnalistai nelabai supranta, ką žurnalistas turi daryti. Taip, kažką parašyti, padaryti, taip, gal žino schemą, kaip taisyklingai rašyti straipsnį, tačiau manau, kad jie iš pasirinktos temos pasiima tik tam tikrus dalykus ir netiria jos giliau ar nepateikia plačiau išnagrinėtos. Paima kažką iš vienos temos, kažką iš kitos, iš trečios ir visumoje nieko gero nesigauna. Galima sakyti, trūksta profesionalaus požiūrio. Tad juos mokyti būtų labai naudinga.“

Dešimtas klausimas: *„1997–2008 metais Lietuvos AIDS centras rengė konkursus žurnalistams, informuojantiems visuomenę ŽIV/AIDS ir susijusiomis temomis. Tuo siekta skatinti žurnalistus profesionaliau ir atsakingiau kurti, rašyti, informuoti visuomenę. Kokios įtakos, Jūsų manymu, tokie konkursai turi žiniasklaidos atstovams ir visuomenei. Ar tikslinga juos rengti ir toliau? (Ar rengiami panašaus pobūdžio konkursai Latvijoje?)“*

Lietuvos ekspertų atsakymai

Pasak V. Markevičiaus, Lietuvos AIDS centro buvo labai kryptingas darbas ne tik mokslo tiriamojame veikloje, bet ir dirbant su žiniasklaida, „Ir būtent iš jo (centro) išplaukė tas savotiškas žurnalistų pagerbimas ir paskatinimas domėtis ir jų apdovanojimas kasmet gruodžio 1-ąją, vienokiomis ar kitokiomis premijomis. Aš esu tarp pirmųjų konkurso laureatų“. Žurnalistas pripažino, kad jam tai buvo savita paskata, bet pabrėžė, kad žurnalistai domėjosi ir kūrė šia tematika straipsnius ir laidas ne dėl prizų ar premijų, o dėl to, kad turėjo labai žmogiškus santykius su LAC specialistais. „Kada žurnalistas mato, kad ta institucija su juo elgiasi žmogiškai, teikia informaciją, bendrauja žmonių kalba ir dar rodo dėmesį, tada yra abipusis grįžtamasis ryšys“.

V. Uždaviniene mano, kad žurnalistų konkursas – teigiamas dalykas. „Žurnalistas stengiasi pasirodyti, parašyti ta tematika. Paskiau džiaugiasi įvertintas. Aptaria su kolegomis, irgi domisi, atsiranda daugiau analitinių, prevencinių straipsnių. Tikėtina specialiai žurnalistas gal ir nerašytų

tomis temomis, jeigu nebūtų konkurso, – norėdamas pateikti ir konkursui medžiagą, jis paima ir parašo ta tematika straipsnį.“ Tad, pasak gydytojos, tokie konkursai irgi paskatina žurnalistus aktyviai veiklai.

J. Andriuškos teigimu, „tokie konkursai padeda apsispręsti, ypač jauniems žurnalistams, ką jie nori šviesti. Juk jeigu žmogui ta tema bus neįdomi, jisai tiesiog jos nesiims“. Pasak „Pozityvaus gyvenimo“ vadovo, be finansinės paskatos ar padėkos, svarbiausias dalykas yra tas, kad „tie konkursai padidina kompetenciją (supratimą) pačių žurnalistų, kaip apskritai reikia šviesti viena ar kita problema. Konkursas skatina juos savarankiškai ieškoti informacijos, domėtis, suvokti ir gilintis, o ne tik nukopijuoti ir pateikti atsiųstą pranešimą spaudai. Todėl tokie konkursai privalo būti ir kuo dažniau“.

V. Budėnienės teigimu, ji nėra girdėjusi, kad padėkos raštai (kuriuos gaudavo žurnalistai) būtų su tiek daug svarbių asmenų parašų: penkių Lietuvos ministrų, PSO ir Jungtinių Tautų Organizacijos atstovų Lietuvoje ir Žurnalistų sąjungos vadovo. „Gavusiam tokį padėkos raštą žurnalistui jis būdavo ir padėka už jo visų metų veiklą, už tolerancijos skatinimą ir už tuos prevencinius straipsnius ir laidas.“

Pasak L. Stonienės, „konkursas buvo labai svarbus. Tai buvo taip novatoriška, kad mes (LAC specialistai) visuose tarptautiniuose renginiuose tai pateikdavome kaip geriausią praktiką Lietuvoje ir tikrai tuo didžiudavomės, kad mes tai galime padaryti“. Jai neteko girdėti, kad užsienyje būtų panašių konkursų.

Pasak visuomenės sveikatos specialistės, įsitraukus į konkurso rengimą Žurnalistų sąjungos atstovams, komisija atrinkdavo premijuoti tas radijo ir televizijos laidas, dokumentinius filmus, straipsnius, kuriuose į ŽIV/AIDS problematiką buvo žvelgiama giliau, profesionaliau, analitiškai, nediskriminuojant ir skatinant visuomenės toleranciją. Žurnalistai būdavo padėkojama už tiriamosios žurnalistikos darbus ir net jų ciklus.

L. Stonienės ir V. Budėnienės teigimu, dėl konkurso padaugėdavo straipsnių, nes, pasak ryšių su visuomene specialistės, „iš tiesų būtent ŽIV/AIDS yra ta sveikatos sritis ir ta tema, kur žurnalistai labai aktyviai dalyvaudavo, tikrai neteko girdėti, kur aktyviau dalyvautų, nes iš tiesų jie būdavo pakviesti į gražų renginį, jiems buvo skiriamas dėmesys, jie būdavo gražiai apdovanojami, jiems buvo labai gražiai padėkota, ir po to visus metus tie žurnalistai būdavo minimi kaip geriausi toje srityje ir jiems tai būdavo labai didelė paskata“.

Latvijos ekspertų atsakymai

A. Lisina laimėjo tokį žurnalistų konkursą Latvijoje. „Jis vyko du kartus, tačiau antrąjį kartą biudžetas buvo kuklesnis. Taip jie buvo rengiami, tačiau kai aš laimėjau, pažymėtina, buvo labai geras motyvuojantis prizas – kelionė į Bankoke organizuotus Reuters agentūros savaitės trukmės

mokymus žurnalistams, rašantiems ŽIV/AIDS tematika, tačiau į konkursą buvo atsiųsta mažai straipsnių.“

O ar būtų tikslinga juos rengti ir toliau?

„Aišku, taip. Kiekvienoje srityje yra žurnalistų, kurie domisi konkrečia problematika, ir tai visada labiau motyvuoja. Pavyzdžiui, dabar mano kolegė gavo 1000 dolerių už rusų ir latvių santykių skatinimą straipsniuose. Tai aš noriu pasakyti, kad ji ir toliau rašys ta tematika, nes ja tai labai motyvavo ir buvo malonu, kad buvo įvertinti jos darbai.“

Tai dar ir piaro klausimas – informacijos apie konkursą sklaida. Konkursas neturi vykti tik siaurame rate, neturi būti skirtas tik tiems žurnalistams, kurie jau rašo šios problematikos temomis, o informacija apie jį turi būti paskleista maksimaliai, kad ir kiti žurnalistai žinotų ir siųstų darbus.“

A. Molokovskis teigė, kad jų asociacija skyrė žurnalistų konkurso laureatams prizus. „Nepamenu, kiek konkursų buvo, tačiau, manau, kad jų buvo kiek daugiau nei du. Tačiau kas dabar juos organizuotų, neaišku, tikriausiai niekas, nes krizė.“

Ar tikslinga juos rengti ir ar jie turi įtakos žurnalistams?

„Nemanau, kad turėtų labai didelės įtakos, nes negirdėjau, kad būtų didelis susidomėjimas. Jei skelbiamas konkursas žurnalistams ir gaunama tik penketą straipsnių, tai labai mažai.“

Tačiau ar patys nerenkate straipsnių, kaip darydavo LAC?

„Ne, pas mus tai buvo organizuojama taip, kad patys žurnalistai siųstų savo darbus, ir juos vertindavo ne tik valdininkai, bet ir visuomeninių organizacijų atstovai, taigi buvo svarbi ir jų nuomonė.“

Asociacijos pirmininko teigimu, Latvijoje buvo labai gera praktika, kuri truko ketvertą metų, kai AIDS profilaktikos centras dar egzistavo kaip atskira institucija. „Buvo vykdomas nepertraukiamas publikacijų (ŽIV/AIDS tematika) monitoringas, ir jie savo dar sename tinklalapyje www.aids.lv publikuodavo absoliučiai visų straipsnių pavadinimų sąrašą. Tačiau vėliau tai baigėsi. Manau, kad toks teminis monitoringas yra efektyvu, tokia duomenų bazė, kur matai absoliučiai viską. Ši praktika, kai sudaroma galimybė susinteresuotiesiems pasiskaityti, buvo labai gera. Kiekvienų metų buvo pateikiamas sąrašas absoliučiai visų straipsnių, kurie buvo publikuoti. Gaila, kad dabar to nėra. Vykdyti tai visuomeninėmis organizacijomis sudėtinga.“

E. Dompalma mano, kad organizuoti tokius konkursus yra labai gerai, nes „tada atsiranda žurnalistų motyvacija, daugiau supratimo, apie ką rašyti. Ir prizai motyvuoja kurti“.

R. Kaupe teigimu, „tai, kas apie mane, yra mano realybė ir darbas. Jei jau „skęstame“, tai tada rengiame akcijas ar kažką panašaus.“ Aišku, būtų tikslinga rengti tokius konkursus. „Tada nors keletu straipsnių būtų daugiau, jeigu rengiamas konkursas, tai jam ir ruošiamasi.“

S. Pupola mano, kad yra tikslinga rengti tokius konkursus. „Nežinau, kiek dėl visuomenės, tačiau dėl žurnalistų taip. Manau, tarp pačių žurnalistų dalyvavimas ir laimėjimas konkurse yra

svarbus jiems ir tai vertinama. Kad ir kokį prizą ar įvertinimą gavai, vadinasi, jau gali profesionaliai atlikti šį darbą. Manau, neatsiras labai daug žurnalistų, kurie rengtų reportažus ir rašytų tik apie ŽIV ir AIDS, o apie sveikatą apskritai ar kokias kitas ligas, socialinius klausimus, tai tada taip.“

Vienuoliktas klausimas: *„Remiantis Lietuvoje atlikto tyrimo duomenimis, dažniausiai ŽIV/AIDS problematiką nagrinėjančius straipsnius rašo tie žurnalistai, kurie rašo medicinos leidiniams ar kuruoja dienraščių sveikatos aktualijų rubrikas. Kai kurie iš jų yra daugkartiniai Lietuvoje rengiamų žurnalistų konkursų laureatai.*

Kas, Jūsų nuomone, Lietuvos (Latvijos) žiniasklaidos atstovus labiausiai skatina domėtis ir kurti ŽIV/AIDS problematikos temomis? (Priklausymas medicinos problemas nagrinėjančiai žiniasklaidai, paskatos, profesinis domėjimasis – noras įspėti apie grėsmę, šviesti?)“

Lietuvos ekspertų atsakymai

J. Andriuškos teigimu, tendencija tokia– straipsnių pasirodo minint Pasaulinę AIDS dieną, Mirusiųjų nuo AIDS pagerbimo dieną ir metų pradžioje, kai pateikiama epidemiologinė praėjusių metų situacija. „Tada, kai AIDS centras paruošia pranešimus spaudai ir išskirtiniais atvejais pasirodo straipsniai, kada, pavyzdžiui, kad ir mūsų organizacija sugalvoja kokia akciją ar renginį, ir vėlgi, kai mes (mūsų organizacija) išsiunčiame žinutę“.

„Pozityvaus gyvenimo“ vadovas pateikė pavyzdį, kai 2009 metais jų Klaipėdoje organizuotą Tolerancijos šventę plačiai nušvietė žiniasklaida. „Mes nelaukėme Mirusiųjų nuo AIDS dienos ar kažko. Paskui buvo mūsų inicijuotas projektas su dainininkais R. Ščiogolevaite ir Č. Gabaliu, po jo irgi buvo pozityvių pranešimų žiniasklaidoje“. Tai, pasak J. Andriuškos, džiugina organizacijos narius.

„Reikia patiems imtis iniciatyvos. Žurnalistai juk patys neateina: „jūs turite ką nors naujo ar neturite?“ Juk žurnalistas (pasikartosiu) toks žmogus, kuris negali (ir neturi galimybių) grynai susikoncentruoti į vieną temą. Jo specialybė tokia lanksti, kad jis turi visur spėti ir mes patys turime jam padėti, jį sudominti. Tos problemos gal jam būtų įdomios, jei jos paliestų, pavyzdžiui, jo šeimą ar draugus. Sutinku, kad labiau ŽIV/AIDS problematika domisi medicinos srityje dirbantys žurnalistai, tačiau mes kreipiamės ir siunčiame informaciją visiems, ir redaktoriams, ir gyvenimo būdo žurnalistams, taip duodame pasirinkti žurnalistui pačiam spręsti, ar jam to reikia, gal jis kažką ras iš gyvenimo būdo, kas jam bus įdomu. ŽIV/AIDS problemą galima pateikti (gvildinti) kaip gyvenimo būdą: kaip galima keisti gyvenimo būdą, kad su ŽIV gyvenimas gali būti gražus ir skatinti kitus gražiai gyventi“ – teigia pozityviųjų organizacijos vadovas.

Pasak J. Andriuškos, žurnalistus skatina kurti ir užsakomoji žurnalistika. „Mes žinome, kad plotas yra brangus ir, be abejo, redaktorius pasirinks skandalingus straipsnius, o ne prevencinius straipsnius apie ŽIV/AIDS.“ Vadovo teigimu, pozityviųjų organizacijai būtų šaunu turėti lėšų

gražiams, pamokantiems, prevenciniams straipsniams. „Mes galėtume reguliariai formuoti pozityvią nuomonę, skatinti pasitikrinti ir svarbiausia saugiai gyventi ir t. t.“

V. Uždavinienės teigimu, medicinos temomis rašantiems žurnalistams yra paprasčiausiai lengviau rašyti ŽIV/AIDS tematika, „jie turi daugiau medicinos žinių, nes iš tikrųjų tai yra specifiniai dalykai“. Gydytoja abejoja, ar žurnalistų konkursai labai skatina rašyti. Tai, jos manymu, yra vienas iš postūmių. „Jeigu rašantis žurnalistas yra įvertinamas, kaip gerai rašantis, tai toks įvertinimas tikrai yra postūmis kažką naujo padaryti, toliau domėtis ir giliau domėtis. Tie prizai, manau, tikrai nėra dideli, ir tai nėra koks piniginis impulsas, galbūt tai labiau moralinis įvertinimas, nes pirmąsias vietas gavę žurnalistai yra paskelbiami žiniasklaidoje, o tai vis dėlto yra žmogaus įvertinimas tam tikroje srityje.“

Pasak V. Markevičiaus, kasmečiai žurnalistų apdovanojimai savitai skatina kurti, „juk nesame milijonieriai ir mums vienokia ar kitokia pinigine premija, padovanotas parkeris ar garbės raštas yra paskata dar labiau domėtis šita problema“. Tačiau, pasak žurnalisto, svarbiausia paskata kurti yra pozityvus bendradarbiavimas su šią sritį kuriojančias institucija – Lietuvos AIDS centru, „pagrindinis dalykas yra abibusiai bendražmogiški žurnalistų ir centro darbuotojų ryšiai“.

L. Stonienės teigimu, žurnalistus skatina kurti noras įtikti auditorijai, kuriai jie rašo, atkreipti skaitytojo dėmesį, savaip įtikti redaktoriui, o tik paskui paskatinimas ar padėka.

„Žurnalistai, rašantys apie sveikatą, grožį, pramogas ir gyvenimo rubrikas, tai būtų interneto svetainės ar spauda, iš tiesų yra atviresni, imlesni, smalsesni ir galbūt tie pasiūlyti konkursai parašyti viena ar kita tema jiems buvo labiau priimtina. Ir tai nelemdavo nei pinigine premija ar kokia dovana ar specialus dėmesys jiems. Jie džiaugdavosi ta profesine sėkme ir tuo straipsniu, kuris išeidavo į viešumą“, – mano V. Budėnienė.

Ryšių su visuomene specialistės teigimu, medicinos specializuotų leidinių ar laidų žurnalistai daugiau domisi medicinos politikos klausimais, o visa kita žiniasklaida, interneto svetainėse dirbantys žurnalistai ir dienraščių žurnalistai pateikia šiek tiek kitokias tendencijas. „Jie daugiau iš tiesų kuria, kad įtikytų skaitytojui ir kad tai būtų kažkokia sensacija – rašydavo ir tie, ir tie (kas daugiau išskirti negalėčiau), o sveikatos specializuotų leidinių žurnalistai, gal daugiau, giliau pasidomėdavo gydymu, žmonėmis, dirbančiais ŽIV/AIDS srityje.“

V. Budėnienės teigimu, bandant surengti panašų žurnalistų konkursą (kokį inicijuodavo LAC) Kalėjimų departamente (dabartinėje jos darbovietėje), kai buvo kviečiami dalyvauti žurnalistai, rašantys teisėsaugos, teisės temomis, – tai nepasiteisino, nes darbus atsiuntė tik keli žurnalistai. Tad ji mano, kad pati ŽIV/AIDS tematika yra palanki domėtis ir kurti.

Latvijos ekspertų atsakymai

A. Lisina teigia, kad motyvacija visų yra skirtinga. „Manau, tie, kurie jau gilinosi į vieną ar kitą problemą, grįžta prie tos temos. Mano motyvacija – gal ką nors tai apsaugos nuo užsikrėtimo

šia liga ar paskatins nesielgti rizikingai. Man svarbu parodyti, kad gyvenimas gali būti skirtingas ir gyventi galima įvairiai. Mane domina labiau socialiniai šios problematikos aspektai, nes laikraštyje, kuriame dirbu, nėra medicinos rubrikos, mes ne medicinos temomis rašantis leidinys, todėl labiau gilinuosi į socialinius šios problematikos aspektus.“

A. Molokovskis mano, kad geltonajai spaudai stimulus yra sukurti eilinį „siaubuką“, eilinę medžiagą, pakelti leidinio reitingą, – štai mes vėl parašėme, kokie narkomanai niekšai ar kaip kitaip. „Labai daug to geltonojoje spaudoje. Taigi geltonoji spauda turi savo motyvaciją – kartkartėmis priminti apie save, pakelti reitingus nors tuo, o rimti leidiniai nori dalyvauti procese, kad būtų gerbiami ir t. t. Labai svarbus yra asmeninis (žurnalisto) suinteresuotumas. Negaliu viešinti nei pavardžių, nei leidinių pavadinimų, tačiau žurnalistai, kuriuos tiesiogai ar kokiu nors būdu palietė ši problema, ką iš šeimos narių, pažįstamų ir t. t., gauna sprigtą, tada jie pradeda gilintis ir nagrinėja šią problematiką išsamiai ir objektyviai. Taigi tokius tris skirtingus stimulus matau Latvijoje.“

Anot E. Dompalmos, jei žurnalistai specializuojasi medicinos srityje, tai jie daugiau ir domisi medicina, nei ekonomika. „Aišku, jiems yra lengviau rašyti ŽIV/AIDS temomis, nes turi kontaktų, domisi apskritai valstybės politika šiais klausimais, žino visus tuos įstatymus ir t. t. Tikėtina, jie dažniau eina į seminarus ir konferencijas bei ima ten interviu iš specialistų. Jie jau pažįsta juos asmeniškai, tad jiems yra lengviau rašyti. Svarbus yra ir asmeninis interesas – jie pažįsta infekuotus ŽIV žmones ir dėl to jiems šios problemos yra artimesnės.“

O kaip dėl stimulų?

„Na gal stimulus būtų akreditacijos gavimas į vasarą vykstančią konferenciją Austrijoje. Tai irgi veikia, ypač jei tas žurnalistas dar jaunas, ką tik baigė universitetą, – tada jį taip galima labiau sudominti.“

R. Kaupe mano, kad tai labiau priklauso nuo paties žmogaus. „Mes visi skirtingi – kažkurį labiau domina medicinos klausimai, kai kam labiau rūpi socialiniai klausimai, o šioje tematikoje susiję medicinos ir socialiniai klausimai. O kas motyvuoja, nežinau, – gal kam daugiau moka už tai. O jei paprastai pažiūrėti, – tikriausiai asmeninis interesas. O gal jie dirba laikraštyje, kuriame kiekvienas atsakingas už kokią nors sritį. Manau, žmogus gali geriau rašyti apie tai, kas jam yra įdomiau.“

S. Pupola teigė, kad „tuos žurnalistus, kuriuos žinau, pavyzdžiui, Inga, ji yra ne tik žurnalistė, bet ir socialinė darbuotoja pagal profesiją, tad ir dėl to noriai domisi šiais klausimais: važiuoja į kalėjimus, socialinius centrus, į mažus miestelius. Jai tiesiog tai įdomu. Nors ji ir domisi šia tematika, tam leidiniui, kuriame ji dirba, ŽIV/AIDS problematika nėra tipiškas domėjimosi objektas. Medicinos leidiniai, suprantama, domisi labiau.“

Dvyliktas klausimas: „*Jums ne kartą teko bendrauti su ŽIV/AIDS gyvenančiais žmonėmis, jų artimaisiais, kitų rizikos užsikrėsti ŽIV grupių atstovais. Koks jų požiūris į ŽIV/AIDS problematikos atspindėjimą Lietuvos (Latvijos) žiniasklaidoje? Kokie jų lūkesčiai?*“

Lietuvos ekspertų atsakymai

Pasak J. Andriuškos, vienintelis dalykas, kuris skaudina ŽIV/AIDS paveiktus žmones, yra tas, kad ŽIV/AIDS problematika pateikiama neigiamai. „Tai turi dvigubą neigiamą poveikį – žmones su ŽIV/AIDS išstumia iš visuomenės, jie užsisklendžia (tai yra didelė problema). Antras dalykas – tai gąsdina visuomenę, žmonės neina tikrintis, eina „tylusis“ paplitimas, ir mes, žmonės, kurie serga ir vartoja vaistus, patys esame suinteresuoti, kad paplitimo nebūtų, nes vaistai yra brangūs ir norėtusi, kad tų vaistų užtektų bent tiems, kurie dabar gauna. Kad nebūtų naujų atvejų“.

Pozityviųjų organizacijos vadovo teigimu, jų lūkesčiai ir organizacijos veiklos tikslas yra tas, kad žmonės neužsikrėstų ŽIV, neliktų neigiamos informacijos, kad būtų rašoma tikrai pozityviai apie apsaugojimo priemones, ištikimybę, „mylėkite ir vertinkite savo partnerius, kuriuos turite (nes yra labai svarbu vertinti tai, ką turi). Eidamas „į kairę“, nieko nelaimėsi, niekada – prarasi mylimą žmogų, užsikrėsi nebūtinai tik ŽIV/AIDS, yra ir kitų LPI, gal užsitrauksi ir Dievo rūstybę“.

V. Markevičiaus teigimu, gyvenantys su ŽIV/AIDS žmonės labai nori pasidalyti savo liūdna patirtimi, kad kiti to nepatirtų (neužsikrėstų). „Jiems jokios užuojautos nereikia, jie nori tikrai paprasto supratimo, kad žurnalistai elgtųsi su jais kaip su paprastais žmonėmis ir neišskirtų jų, neatskleistų tapatybės, – nes jiems reikia gyventi.“

L. Stonienės teigimu, ŽIV/AIDS paveiktiems žmonėms yra svarbu, kad pateikiama informacija būtų pozityvi. Jie džiaugiasi jų organizuotų gatvės akcijų, muzikinio projekto su žinomais dainininkais, 2009 metais pirmą kartą surengtos „Tolerancijos šventės“ gražiu ir teigiamu atspindėjimu žiniasklaidoje. Parodytu Lietuvoje žinomų žmonių supratingumu ir dėmesiu jų inicijuotiems renginiams.

Pasak V. Uždaviniienės, kai žmogui nustatoma ŽIV infekcija, reakcija būna įvairi: būna ašarų, pykčio priepuolių, vos ne proveržių, būna labai didelis stresas. „Tą neigiamą įtaką padeda formuoti ir žiniasklaida. Jeigu žmogus iki tol niekada nesidomėjo šita liga, išgirdavo tik atsitiktinai per televiziją, spauda kažkiek parašė, tai jis dabar iš arti susiduria su ja. Tai visai yra kitaip, ir jeigu žiniasklaidoje bus suformuota nuomonė, kad tai yra blogai, mirtis ir visa kita, pacientui bus labai didelis stresas ir tai neskatinis kitų ateiti tirtis.“

Taigi pacientų lūkesčiai, pasak gydytojos, yra tai „kad žurnalistai nerašytų negatyviai, nebūtų visuomenės gąsdinimo, jie ieškotų, kad ir šioje ligoje, teigiamų pusių, teigiamų aspektų“.

V. Budėnienės teigimu, jų lūkesčiai yra tokie, kad visuomenė pradėtų toleruoti jų ligą ir pripažintų, jog tai yra liga, bet ne bloga elgsena ar kažkokia gėda ir stigma. „Taigi didžiausias jų

lūkestis, kad visuomenė priimtų ŽIV ir AIDS kaip ligą ir kad daugiau toleruotų žmones, gyvenančius su ŽIV/AIDS.“

Viešųjų ryšių specialistės teigimu, gyvenantiems su ŽIV/AIDS žmonėms kelia nerimą tai, kad visuomenė, įtakota žiniasklaidos, mano, jog ŽIV galima užsikrėsti tikrai blogai elgentis, t. y. vartojant narkotikus ar turint daug nesaugių lytinių santykių, tačiau iš tiesų žinomą atvejų, kai žmonės užsikrečia kitaip, buityje. „Negalime teigti, kad užsikrečia tikrai blogos elgsenos žmonės. Ir manau, kad kai kuriuos asmenis, gyvenančius su ŽIV ir AIDS, tai iš tiesų tiesiog erzina, nes tai nėra tiesa.“ Tad jie, pasak V. Budėnienės, nenorėtų, kad taip būtų pateikiama žiniasklaidoje.

Latvijos ekspertų atsakymai

A. Lisinos teigimu, pagrindinė problema – kad nepasitikima žurnalistais („Vat aš papasakojau, o išėjo visai ne taip, kaip norėjau“). Infekuotas asmuo labai nepatikliai žiūri į bendravimą su žurnalistais. „Mums atrodo, kad vienas ar kitas dalykas yra nereikšmingas, o užsikrėtusiam žmogui tai labai svarbu. Todėl apskritai manau, imtis nagrinėti šia tematiką reikia kantrybės ir noro atlikti tai iki galo. Antras momentas, kurį kaip ir nuo savęs pasakyčiau, nereikia jų vaizduoti baltomis varnomis, tai kaip ir toks stereotipas, kad infekuotųjų neima į darbą, kad tai kažkokia grupė, kuri pavojinga visuomenei, kad galima užsikrėsti paprasto buitinio kontakto metu ir t. t. Tad labai svarbu pabrėžti tą momentą, kad tai tokie pat žmonės, ir ta liga liečia tik juos, o ne aplinkiniams kažkaip gali pakenkti.“

A. Molokovskis: „Aš kaip infekuotasis noriu vieno dalyko, kad viskas būtų objektyvu, kad informacija nebūtų pakeista ar iškraipyta. Taigi jei mane kaip infekuotąjį interviuoja, aš nenoriu, kad po to iš mano ilgo interviu paimtų vieną frazę ar tik jos dalį ir kur nors įterptų. Taigi noriu tik objektyvumo. Man asmeniškai nereikia pakantumo iš žurnalisto. Jis gali būti prieš mane absoliučiai agresyvus, jis gali ateiti pas mane su savo nuomone, jis gali manęs nemylėti ar nekęsti. Tai jo asmeninė teisė. Tačiau jo sukurtas medžiaga turi būti objektyvi.“ Asociacijos pirmininko teigimu, būdavo įvairių konfliktiškų situacijų, nes infekuotieji ŽIV irgi skirtingi žmonės.

Pašnekovo teigimu, objektyvi medžiaga turi teisę sukelti ir netoleranciją. „Manau, objektyvi informacija turi visišką teisę sukelti adekvačią reakciją visuomenėje, taip pat ir nepakantumą.“

E. Dompalma kasdieniame darbe daugiau sutinka infekuotų ŽIV narkotikų vartotojų ir kalinamųjų, o jie nelabai domisi, kas rašoma laikraščiuose ar žurnaluose. „Gal tie infekuoti žmonės, kurie gyvena visuomenėje, turi savo nuomonę, kaip reikėtų rašyti. Tačiau kalinamieji ir narkomanai, – na negirdėjau. Manau, jie norėtų, kad daugiau būtų rašoma apie tas problemas ir, aišku, pozityviai, kad nebūtų diskriminacijos.“

R. Kaupe mano, kad yra logiška, jog infekuotieji norėtų daugiau tolerancijos, pozityvių dalykų. „Aš nejaučiu kažko tokio, kad jiems kas būtų negatyvu ir nepatike. Kaip ir sakiau, kai informacija skleidžiama iš mūsų organizacijos, mes prižiūrime, kad nieko blogo nebūtų padaryta,

kad informacija būtų pateikta taip, kaip jie nori. Manau, kad infekuotieji nelabai prieš kalbėti su žurnalistais. Aišku, nedaug yra tokių, kurie sutinka bendrauti su žurnalistais, tačiau visada su kuo nors susitarsi. Manau iš to ir gaunasi santykiai. Jiems patinka ir įdomu skaityti tai, kas rašoma apie juos konkrečiai, apie jų grupę, jų pažįstamus asmenis. Tada jie patys domisi tais straipsniais ir laidomis, ateina čia ir kalba apie tai, diskutuoja.“

„Tad, kaip ir sakiau, visuomenę labiau paveiktų, jei apie šias problemas kalbėtų žinomas žmonės. Taip yra ir su mūsų organizacijos nariais. Kada informacija apie mus ar kalba kažkas iš mūsų, tada jiems įdomu ir patinka, kad apie tai skleidžiama informacija.“

Anot S. Pupolos, viena užsikrėtusių ŽIV žmonių dalis mano, kad tomis temomis per mažai kalbama, kad žiniasklaida per mažai domisi ŽIV/AIDS problematika. Kita dalis yra tie, kurie mano, kad kalbama per daug ir nereikia taip akcentuoti šios tematikos, geriau labiau akcentuoti socialinę pagalbą nei pačią ligą. „Daugiau kalbėti apie gydymą, paslaugų teikimo svarbą, prevenciją. Yra ir manančių, kad reikia apie tai rėkti daugiau, garsiau, kažką pozityvaus, kad apie tai visuomenė nuolat būtų informuojama. Nežinau, kiek daug šių žmonių apskritai domisi problematikos pateikimu žiniasklaidoje, tačiau tie, kurie domisi, nėra vienodos nuomonės.“

Tryliktas klausimas: *„Kokie Jūs, kaip specialisto, lūkesčiai atskleidžiant ir pateikiant ŽIV/AIDS problematiką? Ką reikėtų keisti ar tobulinti?“*

Lietuvos ekspertų atsakymai

V. Markevičiaus, kaip žurnalisto, lūkesčiai būtų tai, kad žurnalistų domėjimasi ŽIV/AIDS problematika ir toliau skatintų vienintelė ar pagrindinė už šią sritį dabar atsakinga institucija – Užkrečiamųjų ligų ir AIDS centras (anksčiau LAC). „Tokioje institucijoje turi dirbti specialistai, kurie kompetentingai galėtų visuomenei pateikti informaciją, taip aplenkę žurnalistus, kad šie nesivaikytų sensacijų, – su jais reikia dirbti. Jeigu jie nedirba, tai žurnalistai rašo fragmentiškai, ieško sensacijų, kurios nieko gero neduoda. O norint, kad straipsniai būtų periodiniai arba proginiai, reikia dirbti su žurnalistais, juos reikia mokyti, auklėti, nes žurnalistai dirba daugelyje sričių ir labai retas gilina į vieną ar kitą problematiką.“

Žurnalistas tikisi, kad išliks ir abipusis naudingas bendradarbiavimas, tačiau „pirmiausia iniciatyva turi plaukti iš tos institucijos, kuri nori visuomenę informuoti apie vieno ar kito reiškinių egzistavimą“.

V. Markevičius iš kolegų žurnalistų tikisi ir visuomenės švietimo bei auklėjimo, kad nebūtų manoma, jog AIDS gresia tik „nedorėliams“, „tai gali paliesti bet kurios šeimos, bet kokio visuomeninio statuso, vyresnį ar jaunesnį jos narį, niekas nėra apsaugotas, todėl labai svarbu apie tai kalbėti“.

V. Uždaviniene iš žiniasklaidos atstovų tikisi tikslios ir teisingos informacijos apie ŽIV/AIDS sklaidą. „Svarbu nefilosofuoti, – kada yra verčiami iš užsienio straipsniai, kad juos pažiūrėtų ir profesionalas vertėjas ir specialistas, nes kartais būna tokių nesamonių prirašyta, ypač medicinos požiūriu“.

Gydytojos teigimu, žiniasklaidos įtaka turėtų būti informacinė, šviečiamoji, prevencinė, be neigiamo atspalvio.

„Reikėtų rašyti pozityviai apie dalykus, kurie jau atsiranda, apie ŽIV/AIDS galima rašyti iš teigiamos pusės, kad yra vaistų, kad yra gydymas, kad jis yra prieinamas, kad ateik, pasitikrink ir pranešk savo artimui, jei užsikrėtei, kad ir jis ateitų pasitikrinti, nes tu gali gauti efektyvią pagalbą“.

Anot J. Andriuškos, „Mane liūdina, kai aš matau, jog neracionaliai naudojamos lėšos, skirtos prevencinei veiklai. Mes patys (organizacija „Pozityvus gyvenimas“) vieninteliai Lietuvoje išleidome bukletus žmonėms su ŽIV/AIDS. Tai yra nenormalu, kai vaizdo, garso medžiagą ir kitą vizualinę medžiagą leidžia patys pacientai, o ne institucija, kuri privalo tai daryti“.

Tai, pasak J. Andriuškos, jo, kaip nevyriausybininko, kaip žmogaus, gyvenančio su AIDS, šios srities specialisto lūkesčiai ir būtų tokie, kad prevencijai skirtos lėšos būtų panaudotos apgalvotai, jų užtektų ir informacinei medžiagai apie pozityvius žmones ir konkrečiai jiems skirtos informacinės medžiagos gamybai ir sklaidimui.

L. Stonienė tikisi, kad atsakinga už ŽIV/AIDS sritį institucija dirbs profesionaliai ir efektyviai, kaip iki šiol dirbo, bendradarbiaus ir teiks informaciją, kai į ją kreipiamasi, nes „yra tiesiog neprofesionalu, kai negaliu gauti paskutinės ŽIV/AIDS epidemiologinės situacijos (2009 metų), kuri man reikalinga dabartiniame darbe. Tai yra neprofesionalu tokiai institucijai, turinčiai tiek metų patirtį ir tokį įdirbį ir susikūrusiai tokį vardą“.

Anot V. Budėnienės, svarbu šviesti jaunąją kartą, skatinti su lytiškumu susijusių dalykų supratimą, teikti jaunimui informaciją apie LPI ir apsisaugojimo nuo jų būdus, nes ne laikas bus kalbėti, kai vėl „sprogs bomba“, ŽIV/AIDS protrūkis (koks buvo Alytaus kolonijoje 2002 metais) Žiniasklaida gali priminti, „kad žmonės nežaistų su savo likimu, kad nemanytų – o gal nieko neatsitiks, matau, kad tvarkingas žmogus ir viskas čia bus gerai... Bet tai juk nėra rodiklis. Tad jeigu jaunąją kartą auklėsime nuo pat mažų dienų ir tai jiems bus pateikta įvairiomis formomis, tai bus dar didesnis indėlis“.

Pasak viešųjų ryšių specialistės, svarbu akcentuoti, kad yra veiksmingas gydymas, žmonės gyvena ilgai su ŽIV ir AIDS. Galbūt tikrai šiandien reikia labiau bijoti gripo ar savo imuninės sistemos, kaip ji sureaguos į vieną ar kitą virusą, bet ne ŽIV ir AIDS. Svarbu nestigmatizuoti ir neteikti, kad ŽIV/AIDS yra kažkas labai blogo (galbūt iš tiesų yra blogiau vėžys ar hepatitas C).

Latvijos ekspertų atsakymai

Anot A. Lisinos, „man labai norėtusi, jei žmogus sutiko kalbėti, kad tai būtų šimtu procentų tai, ką jis norėjo pasakyti (matyti). Jokių iškraipytų faktų ar kraupių antraščių. Reikia kaip ir kreiptis į kitus žurnalistus, į jų etiką. Norėtusi, kad ši problematika būtų nagrinėjama kvalifikučiau ir mažiau stereotipiškai, darbai būtų skirti labiau plačiajai visuomenei.“ Žurnalistės teigimu, informacija turi būti pateikiama dozuotai. „Manau, mūsų šalyje visiškai nepasiteisintų tokios informacijos skleidimas kiekvieną savaitę. Tačiau nors problema liečia nedidelę visuomenės dalį, tačiau informacija turi pasiekti visus. Viskas turi būti pasverta, nereikia per daug gąsdinti, rašyti taip kaip ir apie kitas ligas, kad reikalinga profilaktika, tam tikras atsargus elgesys ir rašyti apie tai periodiškai.“

A. Molokovskis teigia, kad „kažką daryti reikia su rusiška spauda. Pas mus dvikalbė visuomenė. Latviai skaito tik tai, kas latvių kalba, rusai skaito ir žiūri tik tai, kas rusų kalba. Tai du skirtingi pasauliai. Ir su tuo mes susitvarkysime greitai, visa politinė atmosfera tai skatina. Lietuvoje to nėra.“

Asociacijos pirmininko teigimu, latvių žiniasklaida objektyvesnė teikdama informaciją ir jie mažiau vaikosi sensacijų. „Rusų žiniasklaida gali parašyti tavo frazę žodis į žodį, tačiau įterpti ją į tokį kontekstą, kad tau bus labai nemalonu. Man nepatinka mūsų rusiškų leidinių stilius. Vienintelis straipsnis Alinos Lisinos išspausdintas laikraštyje „Subota“ buvo šiuo atveju pozityvesnis, tačiau kiek teko dar prie jo mums kartu padirbėti.“

Pašnekovo teigimu, „jei paprašysi latvių žiniasklaidos atsiųsti straipsnį prieš publikavimą, jie tau jį atsiųs ir priims visas tavo pastabas. Su rusų žiniasklaida yra atvirkščiai, vienintelis Alinos darbas, kai viskas buvo priimta. O tai arba pažada ir neatsiunčia, arba atsiuntus ir tau pataisius vis tiek išspausdinamas pirminis variantas. Ar kas labiausiai pritrenkia, kaip ir su manimi buvo nutikę, kaia spausdintinėje leidinio versijoje yra pataisymai, o internetinėje publikuojamas nepataisytas tekstas. Tad, manau, kad tai yra skirtinga. Tai dėl skirtingo mentaliteto, kultūros, dėl dviejų skirtingų visuomenių valstybės. Be to, pas mus visuomenė manau demokratiškesnė nei Lietuvoje, nes pas jus labai jaučiama katalikybės įtaka. Taigi mentalitetas visiškai skirtingas. O pas mus latvių ir rusakalbių mentaliteto skirtumai pasireiškia būtent tuo.“

E. Dompalma norėtų, kad žurnalistai neakcentuotų, jog tai tik narkomanų problema ar tų, kurie gyvena „ne taip, kaip reikia“. „Norėtusi, kad būtų daugiau informacijos, koku būdu galima ir kaip negalima užsikrėsti, nes iki šiol daug žmonių mano, kad ten uodai ar musės, ar paspausti ranką, ar ten galima užsikrėsti vos ne viename kambarielyje būnant su infekuotu žmogumi. Norėčiau, kad būtų daugiau teisingos informacijos, kas galima, ko negalima ir kaip sumažinti šią riziką... Taip iki šiol daug žmonių prisigalvoja visokių kvailysčių. Neutraliai rašyti reikia.“

R. Kaupe apgailestauja, kad paskutiniu metu yra labai mažai informacijos. „Pirmiausia, norėčiau, kad būtų pasiektas tas informacijos gausos lygis, kuris buvo prieš metus ar dvejus. Dabar, man atrodo, tokia tyła, taip retai kas parašoma. Tad norėčiau, kad būtų rašoma daugiau, pasakojama, kad daugmaž periodiškai apie tai būtų kalbama, kad nebūtų informuojama tik gruodžio pirmąją ar gegužės viduryje. Kad būtų nors kažkas reguliaraus kokiam nors laikraštyje, nors kokią epidemiologinę statistiką skelbtų, kad žmonės žinotų. Tikriausiai reikia aprašyti ir visokias gyvenimiškas istorijas, nes paprastas skaitytojas labiau atkreipia dėmesį į tai. Ir, kaip sakiau, būtų labai gerai, jei kas iš pažįstamų, žinomų žmonių ištrauktų į šią prevencinę veiklą. Ir būtų šaunu, jei tie žurnalistai, kurie domisi šia problematika, kurtų gilesnius, pamokančius ir padedančius suprasti situaciją, darbus.“

S. Pupola, ypač galvodama apie jaunus žmones, norėtų, „kad laidos ar straipsniai labiau būtų pamokantys ir šviečiantys, kad mokyklose būtų rengiamos šiai problematikai, sveikatos klausimams skirtos pamokos, nes mokyklose nieko šioje prevencijos srityje nevyksta, nebet tik kai kuriose. Tiesiog daugiau teikti informacijos ir nesikoncentruoti ties tuo, kad, pavyzdžiui, narkomanija yra didelė problema. Manau, švietimo, mokymų ir visuomenės informavimo reikėtų daugiau. Dabar tik kai siunčiame kokį pranešimą žiniasklaidai, tada jis paviešinamas (o kartais ir ne). Šviesti yra pigiau, nei paskui gydyti.“

Keturioliktas klausimas: *„Pagrindinis informavimo apie ŽIV/AIDS problemą per žiniasklaidą tikslas – ne tik pateikti tikslią informaciją, bet ir veikti elgesio keitimo kryptimi. Kaip jai tai pavyksta Jūsų šalyje ir apskritai ar pavyksta įgyvendinti?“*

Lietuvos ekspertų atsakymai

Pasak V. Markevičiaus, žurnalistinėje praktikoje toks pasakymas – „jeigu tą informaciją išgirsta bent vienas žmogus, ir pakeitė savo elgesį ar kažką, tai jau yra daug. Mes nenorėkime pakeisti milijonų mąstymo, elgesio ir pan. Bet jeigu išgirdai, perduosi šitą žinią kitam, kitas perduos dar kažkam ir eina grandininė reakcija. Žmogus turi informaciją – tai yra svarbiausia. Elgesio mes nekoreguojame, norėtumėme, kad jis būtų kitoks, bet čia yra siekiamybė. Svarbiausia, kad žmogus turi informaciją, kas jo laukia vienu ar kitu atveju, ir, manau, kad tai vis dėlto padeda keistis, nes niekas negali pasakyti, nėra tokios statistikos (kiek, kaip...), bet, manau, kad turi tą poveikį ir šiek tiek tą rizikingą elgesį, jeigu nevysiškai sustabdo, tai bent pristabdo. Tai yra labai svarbu“.

J. Andriuškos teigimu, žiniasklaida yra ta skatinamoji jėga, kuri formuoja visuomenės mąstymą, o susidaryta teisinga nuomonė apie ŽIV/AIDS problematiką įtakoja elgesio kitimą. „Be abejo būtent žiniasklaida ir gali keisti visuomenės, politikų, kitų grupių asmenų nuomonę. Jei ta nuomonė susiformuoja tokia, kad taip elgtis yra negerai ar pavojinga, tai žmonės kitaip ir pradeda elgtis.“

V. Uždavinienės teigimu, „Žiniasklaida yra vienas iš būdų paveikti žmones ir ji turi pakankamai daug galių, nes pasiekia labai didelę auditoriją – tam tikros televizijos laidos, laikraščiai, internetas, ir radijas – kiekvienas savo auditoriją. Galbūt ta informacija yra labiau paviršutinė nei kokio dėstytojo paskaitos. Tačiau visuomenėje yra labai įvairių grupių ir jų visų nesurinksi“, tad, pasak gydytojos, žiniasklaida yra viena veiksmingesnių priemonių, kuri gali pasiekti tam tikras grupes ir plačią visuomenę. „Manau, žiniasklaida turi tikrai nemažą įtaką informacijos apie ligą, jos eigą ir gydymą sklidimui.“

Pasak L. Stonienės, žiniasklaida efektyviai įtakoja visuomenės elgesį ŽIV/AIDS srityje. Tačiau paskutiniaisiais metais žiniasklaidos dėmesio ŽIV/AIDS problematikai, jos nuomone, buvo mažoka.

V. Budėnienės teigimu, specialistų, kuriems organizuojamos konferencijos, kurie yra mokomi, apmokomi, kurie vėliau dalijasi įgyta patirtimi, gydo, dirba prevencinį darbą – nėra daug, palyginti su plačiąja visuomene. „Būtent žiniasklaida yra vienintelis instrumentas, kuris gali pasiekti visuomenę. Visuomenė nepirks knygų, paskaitys nepaskaitys lankstinukų (kas gal kam jau yra nusibodę), o kažkokių kitokių efektyvių priemonių lyg ir nebėra. Na nemokami koncertai (organizuoti LAC „Siemens“ arenoje ir skirti pasaulinei AIDS dienai paminėti), kur vieną kitą žinią galima pasakyti. O iš tiesų žiniasklaida yra, visada buvo ir bus tas vienintelis instrumentas perteikti, pateikti ir informuoti visuomenę“. Ir kaip jai tai pavyksta? „Kalbant apie Lietuvos žiniasklaidą ir skiriamą dėmesį, manau, kad tikrai skiriamo dėmesio ŽIV/AIDS problematikai pakanka. Nepaisant to, kad paskutiniaisiais metais jo kiek mažoka, bet kaip ir nepasigedau, nes supratau, kad nieko naujo ir neįvyko“.

Latvijos ekspertų atsakymai

A. Lisino teigimu, sunku pasakyti, ar žiniasklaida daro įtaką kieno nors elgesiui. „Norėtusi tikėti, tačiau kiekvienas savo gyvenimo šeiminingas. Reikėtų daugiau pamokančių, šviečiamųjų šia tematika straipsnių, o tokių spaudoje dabar pasitaiko nedaug. Kad būtų rašoma, kad ir organizacijų tinklalapiuose, kaip ir kada galima užsikrėsti ŽIV ir t. t. Taigi tokių šviečiamųjų dalykų ypač turėtų būti jaunimui skirtoje žiniasklaidoje, nors ir jos pas mus nedaug. Ta auditorijos dalis turėtų būti labiausiai informuojama apie riziką užsikrėsti, kad diskutuotų su tėvais (bendraamžiais) šiomis temomis. Tai būtų idealiausias variantas.“

A. Molokovskis mano, kad dėl žiniasklaidos įtakos žmogaus elgesys nekinta. „Aš nematau savo darbo vaisių. O tai yra viena iš priežasčių, kai dauguma visuomeninių organizacijų darbuotojų, veikiančių aktyviai, labai greitai „perdega“, nes nemato savo darbo rezultatų. Arba tie rezultatai labai trumpalaikiai. Na ką gali žiniasklaida? Jei žmogus nenori naudoti prezervatyvo, jis jo ir nenaudos. Jis gali perskaityti 150 straipsnių šia tema, jis gali galvoti apie tai kiek nori, tačiau kai

ateina momentas... Kiek kalbame narkotikų vartotojams, kad turėkite ir naudokite asmeninį švirškštą. Jie sako taip, jie supranta, tačiau vis tiek naudoja bendrą.“

„Grižtant prie rizikos grupių. Kai tik mes pradėdame kalbėti ir labiau dirbti su kuria nors viena tiksline grupe, kitos tuo metu pamiršamos. Ir todėl nors kiekvienais metais pas mus mažėja infekuotųjų ŽIV, tačiau niekas neturi didelių iliuzijų – pirma, netiramos kitos grupės, antra, ekonominė situacija tokia, kad Latvijoje dabar yra pats didžiausias procentas žmonių, kurie į gydytojų akiratį patenka jau sirgdami AIDS. Šis procentas gerokai didesnis nei Estijoje ar Lietuvoje. Tai jau ekonominė problema.“

„Nežinau, skirdami dėmesį kažkam vienam, netenkame kažko kito. Nėra kompleksinio darbo sistemos. O jos nėra gal dėl to, kad nėra kam jos įgyvendinti, būtent kompleksinį darbą. Ir jokia visuomeninė ar valstybinė organizacija negali užsiimti iš karto viskuo. Kad ir kaip norėtusi.“

L. Dompalma mano, kad po truputį žiniasklaidai sekasi daryti įtaką elgesio kaitai, „nežinau, ar tai tik dėl straipsnių, gal greičiau dėl visos prevencinės veiklos, kurią vykdo valstybinės ir visuomeninės organizacijos. Na taip – keičiasi ir gerėja. Tiesiog yra daugiau informacijos ir žmonės žino, kur jos galima gauti.“

R. Kaupe teigia, kad žinant iš komunikacijos mokslų, sunkiausia įvesti kokius elgsenos pakitimus, tad viena laida ar vienu straipsniu to nepakeisi. „Reikia reguliariai, nuolat rašyti ir įdomiai rašyti ir savais žurnalistiniais metodais. Tada taip, kažką pakeisime ar kažkam darysime įtaką. Tačiau tai vien žiniasklaidos dėka nepasikeis. Čia reikia dirbti kompleksiskai. Ir mokyklose, ir žiniasklaidoje, ir visur. Tiesiog holistiškai. Pasakyčiau – vienas straipsnis taip pat yra gerai, tačiau norint pakeistį elgseną, reikia reguliariai ir kompleksiskai dirbti.“

S. Pupola mano, kad interviu su infekuotais žmonėmis, kai matomas realus asmuo, o ne koks abstraktas, tai gali pakeisti požiūrį. „Manau, tos sausos informacinės laidos, straipsniai nelabai įtakoja elgesio kitimą. Ta informacija gali įsiminti, gali ir ne. Manau, interviu ir kokie įvykiai, pavyzdžiui: mes surengiame kokia parodą ar diskusiją ar seminarą ir, jei žiniasklaida apie tai rašys, nufilmuos kokį siužetą, tiesiog parodys, kas aktualaus vyksta šioje srityje, tai irgi gali įtakoti. Prevencija, informavimas, švietimas yra daug svarbiau nei pateikti statistiką. Jei bus daugiau kalbama, rodoma, daugiau rengiama sveikatingumo mokymų, seminarų, kitos veiklos, kurias vykdo NVO, tai bus didelis žingsnis į priekį.“